

ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul X ■ Nr. 7 (104) ■ Iulie 2019

Monumentul din Vrănești-Călinești, Argeș

Din sumar:

Horia Bădescu: Săru' mâna, Duduie!
Theodor Codreanu: *Fragmentarium* despre filosofia istoriei la Raymond Aron
Acad. Alexandru Boboc: Armonia în muzică
Acad. Ioan-Aurel Pop: De la Roma la Noua Romă: latinitatea răsăriteană a românilor
Ilie Popa: Făuritori ai Marii Uniri, martiri în închisorile comuniste (IV)
Ionel Cândea: Acad. Victor Spinei, un senior al istoriografiei românești
Dragoș Olaru: Gregor von Rezzori și realitatea românească
Elis Râpeanu: Eminescu și credința (II)
Eufrosina Otlăcan: Nevoia de Spiru Haret
Lucian Costache: Urmuz (II)
Nicolae Melinescu: A doua șansă

Revista apare cu sprijinul Primăriei Municipiului Curtea de Argeș (prin intermediul Centrului de Cultură și Arte), Trustului de Presă „Argeș Expres" și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș".

Îndemn la euroluciditate

Gheorghe PĂUN

De mai multă vreme intenționez să scriu un editorial *de bine* despre UE, mai ales pentru a nu lăsa impresia că revista este „pentru contra", vorba humuleșteanului.

Traversăm o modă a euroscepticismului, ba chiar se prezice – mă grăbesc să spun: propagandistic – dizolvarea UE. În câteva decenii, ceea ce e o mică eternitate la vremea noastră grăbită. Nu cred că se va întâmpla asta, *sper* să nu se întâmple, există o *nevoie de UE,* dincolo de lucrurile bune care decurg din apartenența la o Europă unită. Iarăși mă grăbesc să spun: alături și de multe lucruri rele… Ca în orice pe lume, bunele și relele coexistă, mai ales în proiecte de anvergura aceasta, mai ales la începutul lor. Că „începutul" durează de cam multe decenii (iau în calcul și Piața Comună, ba chiar și Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului, înființată în 1951), că „ideologii fondatori" (busturile a doisprezece dintre ei sunt amplasate în Herăstrău, pe Insula Trandafirilor) vor fi fost mai inspirați sau mai puțin inspirați în planurile lor, că vor fi avut și gânduri pe care le-au ținut ascunse, cel puțin pentru o vreme, astea sunt subiecte pentru o altă discuție. Aici vreau să pun în balanță mai multele articole din revistă care reproșează ceva decât cele care laudă ceva legat de UE, cu un text declarat pozitiv.

Într-un anume sens, îl imit pe Johan Galtung, celebrul „mundolog" norvegian, care povestește undeva, în autobiografia publicată parțial în revistă, apoi în întregime în Biblioteca Revistei *Curtea de la Argeș* (Editura Tiparg, 2015), cum, în cursul unei serii de conferințe în care critica Statele Unite, ascultătorii i-au formulat o provocare de genul „Criticați mereu SUA… Puteți, domnule profesor, măcar cinci minute și să lăudați Statele Unite?..." „Cinci minute?, a răspuns Galtung. Două ore pot s-o fac!..." Și a făcut-o, contrariindu-i pe cei prezenți. Este posibil să-i contrariez și eu pe unii cititori, dar îi rog să citească până la capăt.

UE – la fel ca orice uniune de state (fără a face din SUA model pentru SUE…) – are multe slăbiciuni, poate fi criticată ziua-ntreagă noaptea-ntreagă (abandonarea tradiției creștine, nivelare culturală nenecesară și contraproductivă, birocrație, dublă măsură, politicianism, interese corporatiste și interese naționale deghizate în acțiuni comunitare, lipsă de reacție

când trebuie, reacții inutile alteori, lideri neconvingători – cititorul sigur mai poate adăuga și altele), mai ales că noi nu avem (destui) politicieni suficient de buni pentru „jocul continental", nici în țară și nici la Bruxelles/Strasbourg (unii dintre ei parcă nici nu joacă pentru România…), dar și pe coloana cu lucruri bune putem înscrie multe.

De fapt, înainte de o evaluare-comparație

ușor meschin-individualistă, fie și de nivel național, a bunelor și relelor imediate (le-aș zice „tactice"), trebuie conștientizată apăsat *nevoia de UE,* necesitatea vitală („strategică") de comunicare-colaborare în Europa, necesitate care vine din istorie (prea numeroase și prea sălbatice războaie au însângerat continentul, ajunge să le reamintim pe cele două „mondiale" din secolul abia trecut, în ambele Germania având un rol deloc onorabil și o ieșire deloc de invidiat), dar are motivare și în istoria curentă și imediat următoare: în competiția cu „marile puteri" (SUA, Rusia, China), oricare țară europeană în parte este total dezavantajată, numai împreună ele le pot face față. Apoi, vin provocările continentale, migrația arabă în acest moment (provocată sau nu de „concurență", asta nu înseamnă o mare diferență), migrația africană mereu în creștere, posibil să devină curând și mai amplă-agresivă decât cea arabă. Plus provocarea globală a competiției tehnologice și științifice: parte dintre proiecte sunt gigantice (de la acceleratoare uriașe, cum este cel de la Geneva, la laserul de la Măgurele), costisitoare, depășesc putințele oricărei țări europene.

Toate acestea sunt necesități, ele nu mai admit negocieri, ezitări, ridică doar întrebarea „cum facem?", ba chiar ridică și problema urgenței – *timpul nu prea mai are răbdare…*

Dar și dincolo de nevoia însăși de unitate continentală găsim liste lungi ale bunelor efecte ale apartenenței la UE – de la circulația liberă la fondurile nerambursabile, de la egalizarea legislativă la accesul la medicina europeană, de la dezvoltarea economică la colaborarea culturală. Amintiți-vă cum prin luna mai, în perioada electorală euro-parlamentară, televizorul făcea zilnic propagandă UE, cu imagini de tot dragul – dacă măcar jumătate dintre ele nu erau înzorzonate publicitar, și tot rămân destule exemple favorabile UE.

Așadar, ca să revin la titlu: nici euroentuziasm, nici euroscepticism, ci *euroluciditate!* Ideal ar fi, dacă s-ar putea să fie, nu numai din partea noastră, ci și a Bruxelles-ului (luat ca simbol, desigur). Pentru ca UE să-și urmeze menirea de fond, scop istoric, să nu devină (și mai mult decât este…) mijloc pentru *actori* conduși de interese și lipsiți de scrupule.

Și, tot ideal – până nu va fi prea târziu (pentru starea României) – oameni de stat în locul politicienilor noștri de astăzi… Un Ionel Brătianu nu mai e posibil, dar măcar „statura medie" de s-ar mai ridica puțin prin partide…

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi și nouă toate...

Ne-am întreținut în mai multe rânduri și foarte pe larg cu o persoană care în toată viața ei s-a ocupat de agricultură, de un caracter moderat și foarte imparțial, care niciodată nu s-a ocupat nici preocupat de politică. Este, prin urmare, un om special și competent în materie, a cărui opiniune are mare greutate și vom încerca, după ce ne-am inspirat de vederile sale asupra materiei la ordinea zilei, d-a-i reproduce ideile în această privință.

Există sau nu în realitate o cestie agricolă a cărei soluțiune interesează bunul trai al țării? Sub impresiunea agitațiunei pe care se încearcă unii a o răspândi în țară, se vor găsi mulți oameni care, din interes sau luați de curent, vor răspunde într-un mod afirmativ. Toți se pun la lucru și caută un remediu și se văd mulțime de legiști, trăiți în codice și în procedură, care n-au văzut niciodată un plug, nu știu să deosebească grâul de ovăz sau de porumb, fără nicio cunoștință de munca câmpului, nici de obiceiurile țăranilor, nici de nevoile și dorințele lor, ignorând chiar limba țăranului, îi vedem rezolvând în materie de arătură, de seceră, de prașilă, de vite, de transporturi, cestii abstracte de drept. Oameni practici și pricepuți în materie, desperând d-a înțelege aceste disertațiuni, le spun în zadar că, înainte d-a propune remedii, trebuie studiate cauzele răului. Așadar, care sunt aceste cauze? Ele nu sunt acolo unde le văd doctorii în drept. Sistemul după care învoielile trebuie să fie libere între proprietari și cultivatori este bun și n-am ști să mulțumim îndestul memoriei lui Vodă Știrbey care, cu perfecta sa cunoștință de nevoile țării, a consacrat pentru prisoase sistemul cel mai bine adaptat intereselor reciproce și echității, și care, cu toate transformațiunile prin care am trecut, slujește și astăzi de regule comune.

Este incontestabil pentru orice om de bună-credință că singura și unica cauză a răului sunt abuzurile și esacțiunile impiegaților administrativi care nu se tem d-a falsifica spiritul și d-a viola litera legilor și regulamentelor. Aceasta este adevărata rană a țării, acolo trebuie remediu radical.

La ce slujesc legile cele mai bine cântărite și cele mai echitabile dacă agenții însărcinați d-a le aplica nu sunt nici inteligenți, nici conștiincioși, nici onești și nu țintesc decât la interesele partidului de la putere, decât la profitul lor personal? Citiți instrucțiunile și circulările care au urmat promulgarea legii din 1851. Ideea dominantă pe care o veți găsi la fiecare linie este d-a asigura părților interesate cea mai bună garanție a intereselor lor mutuale, cea mai mare securitate și un respect scrupulos al drepturilor lor. Ele apărau pe sătean contra avidității unor arendași ingenioși a le proba că ei le datoresc îndoit munca contractată, aviditate ajutată prin conivența amploiaților administrativi și, pe de altă parte, d-a nu lăsa pe proprietari victima nesupunerii țăranilor care refuză de a-și împlini angajamentele lor, nesupunere mai totdeauna zgândărită de administrațiune pentru a aduce pe proprietar la discrețiunea guvernului, mai cu seamă în vremea alegerilor sau pentru a-i smulge o sumă de bani.

Aviditatea într-un caz și intrigele administrației în celălalt cheamă necesitatea unei execuțiuni revoltătoare.

Cu o bună administrație care ar ști să aleagă agenți onești și conștiincioși asemenea abuzuri n-ar fi posibile și dacă, prin excepțiune, s-ar produce câte unul, ar trebui să fie sever reprimat. Mă adresez la puternicii zilei și le spun: Nu faceți politică cu pâinea concetățenilor voștri; loviți fără milă în toate abuzurile, susțineți și încurajați munca; veți avea bunul trai general, veți obține progresul, ameliorări în cultură, în loc d-a avea ruina arendașilor și deprecierea proprietății funciare care sunt rezultatul sistemului vostru. Destul ați semănat corupțiunea, ați excitat ura între diferitele clase ale populațiunei. Mai puneți-vă într-un punct de vedere mai înalt decât acela al spiritului de partid, al inspirațiunilor de coterie, gândiți-vă la patria voastră ale cărei existență și viitor depind de conduita ce va urma. România trebuie să se impuie stimei Europei prin ordine și liniște, să înlăture primejdiile care ar amenința-o dacă ar deveni o cauză de îngrijiri pentru puternicii noștri vecini.

Agricultorul nostru ne-a pus sub ochi numeroase contracte agricole a căror analiză o vom publica. Cititorii noștri se vor convinge că aceste contracte ar îndeplini perfect scopul lor dacă ar fi executate *ad litteram* precum în adevăr o cere interesul reciproc al părților. Am expus mai sus că, dacă mai adeseori nu se îndeplinesc, vina trebuie atribuită exclusiv administrațiunii. Care este prin urmare mobilul agitațiunii pe care unii încearcă prin toate mijloacele a o propaga în toată întinderea României?

Sunt oameni care nu se pot ridica decât prin dezordine, care s-au însemnat prin ignoranță și incapacitatea lor în afaceri; dar în schimb, printr-o dibăcie nespusă, în intrigi subterane, în manopere perfide, în comploturi și conspirațiuni de orice fel. Mijlocul lor cel mai mare, unealta cea mai puternică este d-a excita grija în spirite și d-a provoca agitațiunea generală. Numai pescuind în apă tulbure pot deveni necesari și ajunge scopurile lor.

Sunt câteva luni, au pus pe tapet eligibilitatea magistraturii, sistem imposibil și condamnat de toate spiritele serioase. După ce au văzut că nu pot pune mâna pe puterea judecătorească, agitatorii noștri s-au aruncat pe un nou mijloc de agitațiune, i-a găsit deodată mila de soarta săteanului și vărsau lacrime de crocodil asupra suferințelor uneia din clasele muncitoare. În fața circularelor guvernului care, sub cuvânt d-a lumina spiritele asupra cestiunei puse pe neașteptate, provoacă adunări populare, nu se mai poate îndoi nimeni că scopul lor este a întărâta pasiunile puind în luptă interesele.

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeș

Bunul-simț și patriotismul Adunărilor noastre legiuitoare vor trece ele în sfârșit înaintea vederilor interesate și înaintea cuvântului de ordine ce le dau cei doi sau trei corifei ai partidei care până astăzi au robit voințele mandatarilor națiunii?

Aicea este toată chestia pentru moment, ne spune agricultorul nostru în limbajul lui. (*Timpul,* 12 februarie 1882)

De patru ani ilustrăm traiul său rău și exploatarea neomenoasă căreia este supus, de patru ani am încercat, cu toată puterea și căldura convingerii, să atragem atenția sferelor dirigente, fie conservatoare, fie liberale, asupra mizeriei în care trăiește cea mai numeroasă, cea mai importantă, cea mai conservatoare și – verde vorbind – cea mai nobilă parte a poporului românesc.

Dacă nu întreg poporul e de aceeași descendență, fără îndoială în el sunt elementele acelea care au determinat soarta țării acesteia; în el s-au rescufundat, precum se știe, până a nu mai fi cunoscute, multe din familiile vechi și mari ale țării, în rezășimea lui aflăm nume care au stat adesea față cu cei mai puternici regi ai pământului, în el există și azi ceea ce cu sute de ani înainte a fost mare, generos și viteaz în țările române. Unul și același în limbă, în datini, în dreptul consuetudinar, pretutindenea distingându-se prin o adâncă blândețe de caracter și prin multă inteligență, acest popor prezintă o mare problemă istoricului, etnologului și lingvistului, problema unui popor în adâncime conservator, care păstrează în caracterul său neatinsă *unitatea originară, preexistentă* ramificațiunilor și despărțirii lui. El, care e obiectul studiului și iubirii noastre, a fost acela de care ne-am ocupat cei dintâi și cu toată căldura și dacă, în cestiunea tocmelelor, am dat loc în aceste coloane studiilor celor mai diverse a fost pentru a lumina obiectul din toate punctele de vedere, cu supoziția de sine înțeleasă că orice neajuns care împiedică sau face cu neputință prosperitatea țăranului cată să fie înlăturat. Va să zică nu nouă ni se poate face imputarea de-a nu fi voit din toată inima îmbunătățirea stării lui. (*Timpul,* 16 februarie 1882)

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Redacție: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacțional: Svetlana Cojocaru – membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR și USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, București, **Spiridon Cristocea** – conferențiar la Universitatea Pitești, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeș, **Sorin Mazilescu** – lector la Universitatea Pitești, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – expert național etnolog, Muzeului Viticulturii și Pomiculturii Golești, Argeș, **Cornel Popescu** – director al Muzeului Județean Argeș, Pitești, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu”, Pitești, **Adrian Sămărescu** – conferențiar la Universitatea Pitești, **Ion C. Ștefan** – profesor, membru al USR, București.

CURTEA DE LA ARGEȘ
Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeș Expres” (http://argesexpres.ro/)
și a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu” (http://culturaarges.ro/)
Redacția: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeș

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro
Abonamente se pot face prin Poșta Română (revista apare în Catalogul publicațiilor la poziția 19.178).

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociației Culturale „Curtea de Argeș”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Săru' mâna, Duduie!

Horia BĂDESCU

Vorba unei uzuale ziceri, care cândva, într-un reușit context epigramistic, a făcut furori în lumea teatrului: „nimic nou sub soare!" Vreau a zice că, în conformitate cu prea cunoscutul principiu al unui Murphy *avant la lettre,* toată lumea știe sau se face că știe că istoria se repetă, însă nimeni nu bagă de seamă. Ciclicitatea ei, într-o spirală cu tendințe blagiene, presupune deopotrivă zenitul și nadirul într-o necesară schimbare a polilor epocilor istorice. O realitate a cărei evidență m-a făcut să vorbesc, cu multe decenii în urmă, despre faptul că umanitatea, cel puțin cea europeană, trăia, și evident trăiește, într-un nou Ev Mediu, în care tendințele centrifuge și fragmentariste, abia schițate atunci, conturate din ce în ce mai clar astăzi, tind să transforme marile ansambluri identitare naționale într-o puzderie de construcții regionale, baronate, comitate sau polisuri care să adape setea de mărire a cât mai multor mercenari ai globalizării. Nu știu dacă noul Ev Mediu este sau nu întâmplător, după premonitoriul titlu al piesei unui admirabil scriitor român, Romulus Guga, uitat, ca atâția alții, de haștagiștii literari. Însă mă tem că, în această accelerare a timpului existențial și istoric, epocile se amestecă și că noi, „sclavii fericiți" de astăzi, suntem deja cu un picior în lumea tribală, lumea clanurilor, bântuită de beția turmei, a gregarității expiatorii, în care nu există nici responsabilitate, nici suspin.

Dar, să fim drepți, acest *déjà vu* al viețuirii nu e doar apanajul viziunilor de ansamblu.

Cu ceva vreme în urmă, comentam, într-o revistă literară, o carte exemplară prin substanța și actualitatea paradigmelor sale, semnată de istoricul și criticul literar Ioan Adam: *Panteon regăsit – O galerie ilustrată a oamenilor politici români.* O carte în care sunt convocați în aula memoriei istorice reprezentanți de frunte ai principalelor forțe politice din veacul binecuvântat de „facere" și prefacere a României Mari: alături, conservatori, liberali, țărăniști, social-democrați. Alături, dar aproape niciodată în armonie. Alături, dar, firesc, permanent în polemică. În polemică, desigur, căci politica o presupune și o implică, dar toate, indiferent de diferențele doctrinare, având în comun iubirea de patrie, interesul național și înaltele rațiuni ale acestuia, adică ceea ce Take Ionescu numea „politica instinctului național", și la un nivel oratoric de o spiritualitate, civilitate și urbanitate de neimaginat în veacul nostru cinic și plebeu.

Pe chestiuni, și aici se află unul dintre adevărurile dureroase ale cărții, care par a nu fi ale lui *Atunci,* ci ale lui *Acum.* De la „afacerea tramvaielor" la problemele grave ale țării în contextul Marelui Război. De la avertismentul bătrânului Petre Carp asupra apariției *democrației bugetare:* „Domnii mei, e o primejdie pe care vă o semnalez, e o primejdie atunci când partidele politice nu caută să se întărească prin idei, prin convicțiuni, dar caută să se întărească prin afaceri", la dreapta judecată a lui I.G. Duca cu privire la politica externă, dintr-o perspectivă care lipsește în acest *Acum,* pervertit de concupiscența afacerilor și de slugărnicii deplorabile: „Politica noastră externă a României nu poate să mai fie o politică de înfeudare. Ea poate să fie o politică de simple amiciții, poate să fie o politică de alianțe, chiar de alianțe intime și credincioase, dar nu o politică de supunere oarbă și de abdicare a oricărei individualități și oricărui spirit de inițiativă, căci o asemenea politică este incompatibilă cu interesele acestui stat și cu demnitatea noastră națională." Să nu uităm, însă că nesupusul Petre Carp s-a stins spunând: „România are prea mult noroc pentru a mai avea nevoie de oameni de stat" și că I.G. Duca a fost asasinat!

Ceea ce demonstrează, cu evidență, acest Panteon, este faptul că problemele lui *Acum* nu sunt circumstanțiale, ci endemice, că ele își au rădăcinile în realitățile unui *Atunci* secular. Că năravurile și moravurile își schimbă doar părul, ca lupul, și că sub feluritele pălării, pe care i le așază moda pe cap, se află mereu aceeași Mărie. Descifrat din lecturi la sursă, adică din jurnalele, memoriile, scrisorile și documentele de epocă, interbelicul românesc și european n-a fost deloc atât de roz cum lasă mulți să se înțeleagă. Citiți-i pe Argetoianu, pe Iorga, pe părintele Agârbiceanu sau pe Steinhardt, citiți ziarele vremii și veți vedea că micimea viețuiește și la casele mari, că există și un ciocoism boieresc, că ploconeala și oportunismul sunt și ele endemice.

Îmi amintesc, din vremea existenței mele diplomatice în Hexagon, de aura pe care o aveau în *milieux*-ul literar francez Elena Văcărescu sau Martha Bibescu, descendentă princiară aflată în admirația unui Pierre de Boisdeffre și nu numai a lui. Ca să aflu cu stupoare că această urmașă a unui Domn român avea să-i scrie Elenei Lupescu, în vremea dictaturii regale a lui Carol al II-lea, că „cea mai fericită zi din viața ei" a fost aceea în care Duduia i-a îngăduit să-i sărute mâna!

Dumnezeule mare!, deși asta n-are a face cu Cel de Sus. Cu adevărat „nimic nou sub soare". Atâta doar că neputințele și mizeriile endemice tind să devină epidemice.

Fragmentarium despre filosofia istoriei la Raymond Aron (I)

Theodor CODREANU

* Raymond Aron (1905-1983) a încercat, în capodopera sa *Introducere în filosofia istoriei* din 1938 (vezi versiunea românească București, Editura Humanitas, 1997), să rezolve antinomia dintre pozitivism și relativism în istorie, printr-un „umanism ateu". Dar e posibilă o asemenea transfigurare prin *ateism?*

* Aron nu părăseste „obiectivitatea" precum urmașii săi postmoderniști (atinși de *political correctness*), încercând s-o definească astfel: „Obiectivitatea nu înseamnă imparțialitate, ci universalitate" (p. 19). Dar nu risca oare a încerca să rezolve o antinomie printr-o nouă reducție? Conștient că *universalismul* îl poate duce la *apriorism* kantian, Aron precizează că intenția nu-i este „de a raporta cunoașterea istorică la un criteriu *a priori"*. Crede că-l poate salva metoda fenomenologică. Aceasta ar viza capacitatea, prin „reflecție", a istoricului de a se lepăda de sine ca pură subiectivitate.

„Obiectivitatea", în știință, este cumulativă, prin continua rectificare și progres. Dar în istorie? Nu, pentru că „istoria nu reprezintă pentru om ceva exterior, ci esența ființei sale", precizează Aron (pp. 21-22).

* Kant și urmașii săi pozitiviști au riscat ca *obiectivitatea* în cunoaștere, limitată la *fenomen,* să facă loc *credinței,* cu abandonul filosofiei, obiectează Raymond Aron. Deci o filosofie a istoriei este posibilă. Dar oare, cu asemenea raționament, Aron iese din kantianism, între „gândirea angajată" și „gândirea reflexivă"? El vrea să depășească opoziția dintre gândirea moraliștilor și romancierilor și cea a savanților care se cred „străini de preocupările vieții" (p. 23).

* Istoria ca „stiință a trecutului uman". Mai mult, *in extenso,* e căutare a „ceea ce a dispărut". Istorie umană și istorie naturală. Pornind de la distincțiile lui Cournot, Aron crede că în vreme ce faptul natural este reductibil la *ordine cauzală* (legi), faptul istoric nu, încât „hazardul este fundamentul istoriei" (p. 30). După Antoine Augustin Cournot (1801-1877), hazardul este întâlnirea a două serii (realități) independente sau a unei realități cu un accident. Din judecata lui Cournot, Aron ajunge la concluzia că hazardul, nesupunându-se unei legi, nu are contingențe cu divinul, ținând de *iraționalitate.* Eroare: divinul ține tocmai de „iraționalitate", condiția oricărei dogme creștine. Iată o primă concluzie falsă la care este împins de „umanismul ateu". Istoria umană apare ca o înlănțuire de hazarduri. Să ne fie permis a asimila hazardurile acestea cu o maladie a raționalismului. Simțind capcana, Aron nu riscă, totuși, să reducă istoria la o simplă succesiune de hazarduri.

* Cournot, deși a întrevăzut diferența dintre istoria naturală și istoria umană, n-a putut să scape de ipoteza că dincolo de hazard se ascunde o „ordine care ar face inteligibil haosului" ce se arată istoricului. Astfel, accidentele istorice nu sunt decât fațade care ascund cauze profunde, inaccesibile rațiunii umane. Cournot se întâlnea cu filosofia istoriei a lui A.D. Xenopol, cu a sa *metodă a racului.* Putem ajunge la efecte actuale, ale faptului că grecii i-au învins pe perși. Faptele continuă la infinit. Eminescu spunea că „lumina" uciderii lui Cezar se perpetuează până la noi, într-o simultaneitate ascunsă. Ar fi aici viziunea arheală, organicistă, holistă, a „sistemului total". Cournot a elaborat o teorie a hazardului ca *joc* al istoriei. Se poate recunoaste aici expansiunea hegeliană a istoriei ca devenire a ideii către spiritul absolut. Organicismul lui Cantemir?

* Nu văd o diferență capitală între istoria naturală și istoria umană, decât că, în prima, diferența e *ontologică,* pe când în a doua e *dialogică.* După Aron, adevărul istoriei naturale ar fi logic, iar al istoriei umane – ontologic, ceea ce-i insuficient. Dificultățile de cunoaștere factologică sunt aceleași. Aron crede că istoria umană începe cu „realități individuale", cea naturală rezumându-se la „specii". Totuși, el concede că „istoria omului este prelungirea istoriei speciilor, transformările sociale urmează evoluției vitale", fapt contestat de alți istorici, precum Friedrich von Gottl-Ottlilienfeld (1868-1958).

* Întrebare: *există o istorie a naturii?* În orice caz, ea trebuie lăsată „în seama teoriilor științifice", conchide Aron. Numai omul ar avea o istorie, fiind o ființă în devenire, pe când speciile „îngheață" sau pier. Istoria umană începe acolo unde se sfârșeste viața speciilor, fiind o *istorie a spiritului.* Aici este punctul în care Aron își contrazice ateismul. Căci speciile se supun timpului ireversibil (hazardului și evoluției), pe când omul are în plus timpul repetitiv („conservarea și reluarea conștientă a trecutului"). Stăm, așadar, în hegelianism: „sunt cu adevărat istorice numai comunitățile care elaborează o știință a devenirii lor" (p. 60).

* Distincție între *cunoasterea-înțelegere* și *cunoasterea-explicație.* Dilthey spunea: „natura o explicăm și pe om îl înțelegem". Cunoașterea își are originea în *observația de sine* a individului uman, observă Aron. Eul este arheic, constată el, în sens eminescian: „Ne simțim întotdeauna aceeași ființă, indescifrabilă și evidentă, al cărei singur spectator vom fi de-a pururi" (p. 79). Cuvintele par desprinse din eseul lui Eminescu, *Archaeus.* Aron numește eul arheic – „eu esențial". Miracolul identității în heterogenie.

* De la cunoașterea de sine (autobiografie) la cunoașterea celuilalt (biografie). Biografia este cunoașterea individului privat, istoria – cunoasterea omului public. Acum, istoria poate fi definită astfel: „Istoria este înțelegerea retrospectivă a unei deveniri umane, adică atât socială, cât și spirituală" (p. 105). Cunoașterea istorică e în dialog cu cunoașterea de sine: „Trecutul colectivității mele, îl descopăr parțial în mine însumi" (p. 107). De aici rezultă pluralitatea sistemelor de interpretare a istoriei.

→

Valori, cultură și ideea europeană

Dragoș VAIDA, Constanța VAIDA HALIȚĂ

Evenimentele recente din plan european și din țara noastră – se detașează prin importanță Întâlnirea la vârf de la Sibiu și vizita Suveranului Pontif în România – ne actualizează în conștiință problematica europeană. Încercând să venim cu câteva reflecții în context, spunem clar că nu ne ocupăm de aspectele politice sau instituționale care privesc împărțirea puterii și responsabilității. Considerăm ideea europeană într-un cadru general *conceptual, istoric,* și ne ocupăm numai de *dimensiunea culturală și morală,* cu limitările de rigoare subînțelese, atât cât putem. În particular, nu ne ocupăm de Uniunea Europeană, criticată uneori cu temei, care este numai o anumită formulă particulară de realizare a ideii europene, gândită, găsită, într-o anumită perioadă istorică, supusă evoluțiilor în timp. Reflectăm, însă, la civilizația europeană, împărtășindu-i și *unitatea,* și *diversitatea.* Nu putem face altfel, deoarece profesorii pe care i-am întâlnit învățaseră la Paris, Göttingen, Roma sau Tübingen și tot dintr-acolo ne veneau cărțile pe care le citeam. Ba chiar am avut și o Uniune pe o idee splendidă, *Uniunea Matematicienilor de Expresie Latină* (unde erau și turci, fiindcă scriseseră cel puțin un articol într-o limbă născută din latină).

Suntem conștienți de cât de puțin am citit, de cât de departe au ajuns în analizele lor autorii pe care îi cităm, sperând, în același timp, că totuși am avea ceva de spus, inspirați de o limitată experiență intelectuală și de cât am reușit să învățăm de la oamenii pe care am avut șansa să-i întâlnim. Autorii însemnării de față nu pot uita cele trăite, deprinse și studiate în anii 1973-1979 la Centrul European UNESCO pentru Învățământul Superior (CEPES; vezi mai jos), expunerile de la Cursurile Postuniversitare UNESCO de la Facultatea de matematică (lecțiile ținute le avem în volume legate), cursurile de după 1989 la Universitatea din Trento, la diferitele colaborări științifice și la rezultatele lor care au apărut în timp. Ne dăm seama că de fapt începem să scriem o suită de câteva articole, o lucrare peste puterile noastre, lăsând multe, foarte multe, ipoteze și idei necorectate, neterminate, la îngăduința cititorului.

Din ce vedem în jur și cu noi, simplificând, sperăm să ajungem la ideea că soluțiile problemelor de care ne lovim, unele caracterizate drept crize, trebuie căutate nu numai în plan politic, managerial, organizatoric, ci mai ales în direcția unui *alt tip de abordare,* legat mai mult de *factorul uman,* de *educație* și de *atitudinea morală.* Credem că trebuie să se schimbe ceva esențial, că ar fi bine să mergem pe o altă cale. În însuși *modul nostru de viață,* în ceea ce cerem sau oferim, este normal să intervină mai mult *aspecte morale, sufletesti, spirituale* față de cele care decurg dintr-un fel de *tranzacție*, din condițiile unui *contract social.* În ceea ce gândim și facem, să nu uităm să facem loc referirilor la ființa umană, în complexitatea ei, la intelectualitate, la cunoaștere.

Problematica europeană, cu multiplele ei fațete, este foarte greu de rezumat și de înțeles pentru că în joc sunt forțe de naturi diferite care se transmit de la un moment istoric la altul, se suprapun. Aproape că nu ne mai aducem aminte bine de la ce întrebări am pornit și căror interogări li se mai potrivesc răspunsurile la care am ajuns acum.

Inițial, am spune că s-a pornit de la o *criză morală* și *culturală* provocată de faptul că s-a pus pe primul plan interesul material, realizarea profitului, împingând în afara cadrului chestiunile privind cultura, valorile constitutive ale civilizației. În ceea ce ne privește, am prezentat în diferite articole din această revistă acest punct de vedere, citându-l pe René Guénon (1886-1951) care a pus în evidență *valorile tradiționale.* Pe parcurs, ne-am referit și la alți gânditori care au analizat criza actuală din diferite puncte de vedere, toți cei amintiți venind cu un diagnostic mai degrabă negativ; vezi bibliografia, parte constitutivă din prezentarea noastră și tocmai pentru aceasta ceva mai amplă.

În continuare, în articolele amintite, am relevat, pe cât ne-am priceput, *temeliile creștine ale civilizației europene,* aspecte pe care nu le-am mai găsit la R. Guénon. Făcând referință la aceste temelii, ne-am gândit la omul din lumea concretă și la atitudinile lui culturale inspirate de creștinism, nu neapărat condiționate de o teologie dogmatică sau de o privilegiere socială a clerului și a Bisericii ca instituție. Toate acestea rămân să fie de resortul opțiunilor individuale, în funcție de modul personal în care înțelegem să ne trăim valorile. Cu toate acestea, se poate spune că „Nu e întâmplător că declinul credinței creștine în Europa a fost acompaniat de eforturi înnoite de a stabili o unitate politică – un imperiu al banilor și reglementărilor, ocultat de sentimente pseudo-religioase de universalism – care este construit(ă) de către Uniunea Europeană" (Declarația de la Paris din mai 2017, *O Europă în care putem crede*, citată în revistă). →

---

* Dificultatea biografiei e rivalizată de dificultatea cunoasterii faptului. Din atare pricină, Nietzsche a lansat celebra frază: „Nu există fapte, ci doar interpretări". Raymond Aron trebuie să-i calce pe urme: istoricul nu „reproduce faptul", ci îl „reconstruiește". Kantian vorbind, ne întoarcem la *lucrul în sine* care rămâne inaccesibil. În consecință, în istoriografie faptul este întotdeauna *ideal,* „căci nu are realitate decât în spirit" (p. 143).

* Aron constată că și *realitatea juridică* este la fel de echivocă precum istoria, când ea se pretinde o realitate ideală, aspirând la *dreptul pur.* Și aici, raționalitatea lui este, fatalmente, deficitară, căci ignoră învățătura Paracletului Iisus, singura comprehensivă în privința Dreptului. Restul este ideologie.

* O eroare a istoricilor, contemporaneizarea selecției faptelor: „Istoricul are tendința de a nu cunoaște din trecut decât ceea ce a pregătit viitorul, între timp realizat" (p. 165).

* Observând, totuși, că *sensul istoriei,* în Europa, vine din creștinism, ca parcurs între *cădere-păcat* și *mântuire,* Aron tălmăcește ideea de „progres" ca supraviețuire eschatologică într-o lume secularizată. Numai că, în această lume decreștinată, ideea de progres nu-și mai recunoaște arheitatea, încât progresul e avântare simultană către pierzanie.

* Cauzalitatea în știința istoriei: se pleacă de la evenimente (*efect*) și se înaintează *à rebours* la antecedente (*șir de cauze*). Din nou, Xenopol *redivivus!* Geniul istoricului: de a ajunge la cauză în multitudinea de antecedente. Există, apoi, cauze principale și cauze secundare. Problema e de *alegere.* Intervine asaltul probabilismului.

* Există *responsabilitate* în istorie? Tolstoi o contesta, optând pentru teza cronicarilor români că *bietul om e sub vremi.* Aron, conjunct cu Marin Preda, zice că „este responsabil cel care, prin actele sale, a declanșat sau a contribuit la declanșarea evenimentului ale cărui origini le cercetăm" (p. 208). Dar responsabilitatea individului în istorie ține de *cauzele imediate:* „Din punct de vedere istoric, este dificil, poate imposibil, de stabilit o responsabilitate integrală: niciun individ, niciun act nu este singura cauză a unui eveniment istoric" (p. 213). În consecință: „Responsabilitatea istorică esențială, numai Dumnezeu o poate cunoaște deoarece numai el ar discerne intenția ultimă a persoanei" (p. 215). Așadar, ateul cinstit se recunoaște înfrânt. Finalmente, responsabilitatea istorică este „relativă și fragmentară, solidară cu probabilitatea retrospectivă prin care se edifică determinismul istoric" (p. 216).

* Să ne întoarcem, cu Aristotel, la hazard. Stagiritul îl definește ca ceva ce se petrece în afara oricărei legități, căci legitatea e repetitivă, hazardul e rar, accidental (Bergson și Cournot). Aron relativizează și hazardul. Ar putea exista hazard benefic și hazard malefic. În revoluția rusă din 1917, ar fi intervenit unul *benefic,* pe când în revoluția germană a lui Hitler din 1933, unul *malefic.* Dar nu cumva filosoful istoriei se-mpotmolește în ideologie? Asta se numește *ispită marxistă.* Se vede treaba că urmările, pe termen lung, pot părea benefice, iar cele pe termen scurt – malefice.

* Ispita istoricului este de a absolutiza o cauză a efectelor istorice. Max Weber a încercat să identifice în protestantism apariția capitalismului în Europa. Aron recunoaște că interesul istoricului orientează selecția cauzelor. Și apoi, nu putem interzice istoricului să decidă, ci doar să-l combatem.

* Spre a evita predominanța hazardului, François Simiand (1873-1935) indica eliminarea antecedentelor secundare și izolarea celui mai puternic rezultat din legi. Astfel, cauza unei explozii, zice Simiand, nu aparține unei vinovății anume, ci „expansiunii gazelor", antecedentul cel mai general. Întrevedem aici, împreună cu Aron, o confuzie de planuri, ca precaritate a inteligenței (Mihai Ralea).

* Întoarcerea cauzalității sociologice: *antecedentul constant.* Teza geografică: „împrejurările geografice *determină* viața colectivităților" (p. 236). Înțelepciunea cronicarilor, cu sintagma *în calea tuturor răutăților.* Putem înainta până la *matricea stilistică* blagiană. Dar și cu obiecția: „Aceleași zone climatologice nu au un singur tip de societate, aceleași regiuni naturale nu au un singur fel de viață, aceeași poziție geografică (tradusă printr-un concept, insulă sau podiș) nu are un singur destin istoric". Intervin aici etnicitatea popoarelor și vecinătățile imperiale. Categoriile abisale blagiene sunt altceva și nu e niciodată una singură. Aron trebuie să adopte întrepătrunderea cauzelor, dar nu comite eroarea unor sociologi de a elimina dimensiunea geografică din cauzalitatea istorică.

* *Rasa.* Reducționismul cauzal rasial atinge apogeul în *Mein Kampf* a lui Hitler. Din această cauză, determinanța rasială, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, a devenit *tabu,* spre paguba științei istorice. De aceea, și Aron trece rapid peste acest „antecedent", preferând *mediul interior,* cel social. Sociologia devine centrul atenției. Dar cu măsura necesară, în sensul evitării reducționismelor sociologice. Astfel, despre teoria lui Max Weber se spune: „Protestantismul *favorizează,* el nu *determină* o conduită economică de natură capitalistă" (p. 250).

* *Antecedent și cauză.* După Simiand, antecedentul este *cauză* numai când e legat de efect prin relația cea mai generală. Raymond Aron crede invers: adevărata cauză este antecedentul cel mai puțin condiționat (p. 267). Totuși, cauzalitatea istorică vizează fapte singulare, pe când cea sociologică – fapte posibil repetitive (p. 280). Concilierea acestora?

Homo sapiens

Pe făgașul ideilor din Declarație, cu rol de precursor, se situează Conferința lui Alexandru Soljenițîn de la Harvard, de la care în 2018 s-au împlinit 40 de ani. Cu scuze pentru citate mai lungi, extragem câte ceva în cele ce urmează. „Dar de aș fi întrebat invers, dacă as putea propune Vestul, în stadiul său actual, ca model pentru țara mea, aș da cu toată onestitatea un răspuns negativ. Nu, nu voi lua societatea voastră drept model de transformare... este la fel de înjositor pentru o societate să se complacă într-o stare fadă, lipsită de suflet... sufletul omenesc aspiră la lucruri mai înalte, mai arzătoare, mai pure decât cele oferite astăzi de stereotipiile unei societăți masificate, modelate prin revoltătoarea invazie a publicității comerciale, prin abrutizarea venită prin intermediul televizorului și printr-o muzică intolerabilă... Modul de viață occidental reprezintă din ce în ce mai puțin un model de urmat... Cum oare de a putut Vestul să alunece din mersul său triumfal în debilitatea lui de azi?... Vestul a continuat să avanseze cu pași fermi, adecvați intențiilor proclamate pentru societate, braț la braț cu un progres tehnologic uluitor. Și absolut dintr-o dată s-a pomenit în starea de slăbiciune de azi. Asta înseamnă că *eroarea trebuie să se afle la rădăcină, la fundamentul gândirii moderne.* Mă refer la viziunea asupra lumii care a prevalat în Occident, în epoca modernă... Însă, îndepărtându-se de spirit, omul s-a înstăpânit *de tot ceea ce este material...* Tot ceea ce se află dincolo de bunăstarea fizică și de acumularea bunurilor materiale, toate celelalte nevoi umane caracteristice unei naturi subtile și superioare, au fost zvârlite în afara câmpului interesului de stat și a sistemului social... Ne-am pus prea multe nădejdi în transformările politico-sociale, iar acum iese la iveală faptul că am dat la o parte tocmai ce aveam mai de preț: viața noastră interioară. În Est ea e călcată în picioare de *bâlciul Partidului unic,* în Vest de *bâlciul Comerțului.* Ceea ce e înfricoșător nu este nici măcar realitatea unei lumi sfărâmate, ci faptul că *părțile ei suferă de aceeași boală”* [11].

Stăteam în biroul de la CEPES, Știrbei Vodă 39, priveam din balconașul meu clădirea în care funcționează acum Institutul de Științe ale Educației, clădire cu care Centrul se învecina și care pe atunci era un sediu al Securității. Nu mă tenta abuzul, nu circulam cu fanionul ONU la mașină, pe scurt, un simplu conferențiar, și acela de matematică, și citeam textul lui Soljenițîn [11] de mai sus, eram de acord cu critica făcută, fără a o înțelege cu adevărat și fără a-mi pune mari probleme. Nu-mi închipuiam că într-o zi ni se va aplica și nouă, românilor, și Europei noastre. De fapt, nimeni nu-și închipuie că într-o zi îi va veni rândul.

Mai ales, odată cu alegerea presedintelui SUA, au intervenit în conștiința publică, ca factori determinanți, mai întâi Rusia și apoi China. Nicio analiză nu se mai poate face astăzi fără referirea explicită la acești factori majori. În prezent, unele țări europene se află în fața unor alegeri dificile și deci a unor presiuni. Statele Unite, Germania și Franța nu încurajează intrarea în proiectul gigantic de infrastructură al Chinei „Belt and Road” sau *Noul Drum al Mătăsii, Feroviar și Maritim.* Prețul acestei opțiuni este însă mare, deoarece este în joc accesul pe piața chineză. Până acum au intrat în proiect Croația, Cehia, Ungaria, Grecia, Malta, Polonia, Portugalia și recent Italia (Reuters). Vom vedea, în următorii câțiva ani, din Piața San Marco, nave chinezești în Veneția dogilor, asemănător cu ce se întâmplă acum la Pireu?

De cel puțin zece ani, după câte știm, fără o pregătire prealabilă care ar fi fost necesară, mai ales noi cei din Europa Centrală și de Răsărit ne-am trezit că pentru Occident există o problemă acută, aceea a lipsei forței de muncă, cu soluția, abia târziu dezvăluită, a aducerii imigranților economici. Ar fi trebuit să fim la curent cu situația, deoarece, decenii de-a rândul, liderii care s-au succedat în Franța, Chirac, Sarkozy, Hollande sau Macron, au susținut teza că imigrarea este *o șansă istorică.* Laurent Obertone a analizat datele statistice în cartea sa *La France Interdite* (2018) și nu a confirmat această teză. Afirmația că „este evident că țările cele mai dezvoltate au nevoie de migranți pentru un spectru larg de roluri vitale, de la îngrijirea persoanelor în vârstă la prevenirea colapsului serviciilor medicale“ (Antonio Guterres) nu a fost percepută imediat ca atare pentru partea din Europa în care trăim. Rezultatul a fost apariția explozivă pe continentul nostru a unei puternice *dicotomii,* pe tema imigranților, care a divizat din nou Europa. Gestul de a invita imigrația ni s-a părut din ce în ce mai clar ca insuficient gândit (pentru a nu spune mai mult).

Ne-am împărțit în tabere, din păcate, nu pe problemele reale pe care le aveam privind *educația, sănătatea, dezvoltarea culturală sau repartiția mai echitabilă a bunurilor,* cum ar fi fost natural și urgent. Această împărțire a fost pasul la care au apărut, în perioada noastră de dezorientare, în prim-plan, formații și forțe care nu aveau de fapt ceva substanțial de spus relativ la problemele amintite. Actorii noi veniți au profitat de frica stârnită de imigranții aduși de manevrele unor ONG-uri obscure care nu trecuseră printr-un proces democratic de alegere. Promisiunea acestor forțe noi a fost simplă: ne dați nouă puterea, vă apărăm de imigranți și vă puteți duce viața mai departe, ca până acum.

Aceste forțe noi s-au organizat ca partide în pripă, nici nu aveau cum să se recomande altfel. Astfel, Occidentul nu ne mai apare acum ca fiind condus de partide tradiționale, de stânga sau de dreapta, liberale sau conservatoare (nu intrăm în analize și evaluări), cu imperfecțiunile lor, dar totuși cu reguli de funcționare. „De-a lungul ultimei generații, un segment din ce în ce mai amplu din pătura

conducătoare a decis că propriul său interes rezidă într-o globalizare accelerată. Vor să construiască instituții supra-naționale pe care să le poată controla fără inconvenientele suveranității populare” (*idem*).

Se impun în competiție *globaliștii,* care promovează deschiderea frontierelor și libera circulație a imigranților economici, și *naționaliștii* – pentru unii termenul fiind adecvat, în timp ce pentru alții este adoptat ad-hoc, din pur interes electoral, numai pentru a câștiga voturi, cu programe vizând controlul strict al granițelor și limitarea circulației imigranților. În ambele cazuri, programele nu sunt puse în legătură cu valorile constitutive ale civilizației noastre, cu apărarea acestora, așa cum ar fi fost necesar. Referirea la aceste valori, ca și la civilizația în care trăim, este mai mult ocazională, neconvingătoare. Se „promovează, în schimb, o omogenitate condusă de piață și o conformitate implementată politic” (*idem,* cu scuze pentru citarea repetată a Declarației, motivată de importanța documentului).

Dar ce este în definitiv *o țară,* cu expresia ei instituționalizată *statul?* Nu este numai un teren, un pământ, perceput ca resursă într-o viziune economică mondialistă, unde coabitează confesiuni și culturi rezultate din istorie, cărora le atribuim meritele vagi ale diversității. Este cu mult mai mult, *în profunzimea istoriei și identității,* sunt cărțile pe care le citim, profesorii noștri, operele și exemplele lor, acolo suntem și noi înșine și mai ales copiii noștri. Remarcăm prezența creștinismului, în continuitate și în profunzime, care rămâne temelia, pilonul principal al înscrierii noastre în istorie. Dacă l-am da la o parte, am elimina o istorie de aproape două mii de ani.

Rezultatul pe care nu vrem să-l vedem este trimiterea acestor valori într-un plan secundar. Pentru mulți este limpede că problemele care se pun, prin natura lor, țin tocmai de *bazele culturii, civilizației,* sunt *de ordin moral,* cum am tot spus. Notăm *afectarea* și chiar *alienarea sistemului de valori, degradarea valorilor culturale și naționale* sub presiunea tehnicilor de comunicare și a mediei. Cum să ne rezolvăm atunci problemele când tocmai nesocotirea valorilor ne-a condus la situația de azi?! Notăm că este identificat un punct de pornire asupra căruia va trebui să revenim, având ceva personal de adăugat. „E datoria noastră să spunem adevărul: generația 1968 a distrus, dar nu a construit la loc. Ea a creat un vacuum acum umplut de social media, turism ieftin și pornografie” (*idem*).

Acum să fim mai preciși: cum vrem să mai rămână în viață o civilizație în care oamenii *nu mai vor să facă și să crească copii,* în care oamenii nu știu cum să *muncească mai puțin?!* Cu familii tradiționale sau nu, cu panoplii de „alternative”, în ceea ce ne privește. „Dacă noi, poporul român, continuăm cu avorturile, câteva milioane până acum din 1960, vom pieri ca popor. Ne aflăm în declin demografic” (Preafericitul Daniel, în predica susținută la oficierea Sfintei Liturghii din Catedrala Patriarhală București, de sărbătoarea Bunei Vestiri).

Cât privește munca și serviciul militar, pentru noi, bătrânii, intrarea într-o facultate, profesia și câștigarea unui loc de muncă, în stare să ne ofere un cadru potrivit aspirațiilor noastre, erau chestiuni de identitate vitală. Cât de greu ne-a fost să ne găsim un loc unde să se poată face frumos și cu modestie o matematică sau o arhitectură urbană de care poate eram în stare, pe unde n-am încercat să găsim un loc de arhitect care să facă altceva decât să aplice proiectele șablon!

Angajamentul pentru ideea europeană și lupta pentru viitorul nostru este, în primul rând, în România și în alte state, o luptă pentru valori, principii și democrație înțeleasă în context. Cu referire la societățile intoxicate de *fake news* și de o propagandă antioccidentală, se spune ceva care ne sună ca o atenționare. „O astfel de societate, cu o clasă politică coruptă, ușor de cumpărat și de șantajat, cu o populație amețită de atâta manipulare, needucată, fără valori și credințe solide, un stat cu instituții nefuncționale în care nimeni nu are încredere, este o pradă sigură în mâna Kremlinului. O astfel de țară nu se va putea mobiliza ca să opună rezistență în fața agresiunilor Rusiei” (Armand Goșu, *Putin și alegerile din Germania. Tablou postelectoral, Contributors,* septembrie 26, 2017).

Valul atâtor răutăți nu trebuie însă să ne covârșească. Nici n-am realiza ceva dacă am umbla pe drumuri difuzând mesaje alarmiste destinate propagandei. Pe de altă parte, ne gândim că totuși am avea ceva pozitiv, constructiv, de propus. Este într-adevăr greu de crezut că ne vom bucura de vremuri mai bune, de o împăcare, fără a însoți evoluția mentalităților și progresul tehnic cu un efort de reflecție de bună-credință, fără o *readucere la viață* a valorilor noastre de bază, soclu al civilizației europene, confirmate de tradiții încă în viață. Cuvintele prin care erau denunțate metehne precum „duhul trândăvirii, al grijii de multe, al iubirii de stăpânire și al grăirii în deșert” (Sf. Efrem Sirul) pot azi suna puțin demodat, dar acestea ne spun concis și bine ce trebuie să respingem. Există deci și un alt program de viață, într-un alt spirit, mai bun decât cel pe care îl vedem astăzi în jur, bătrâni și tineri.

Bibliografie

[1] Matthieu Baumier, *La démocratie totalitaire. Penser la modernité post-démocratique,* Presses de la Renaissance/Plon, 2007; *Voyage au bout des ruines libérales libertaires,* Pierre-Guillaume de Roux, 2019.

[2] Ivan Blot, *L'Homme défiguré,* Ed. Apopsix, 2015.

[3] Ivan Blot, *La Russie de Poutine,* Préface de Philippe de Villiers (vezi în legătură cu [14]), Paris, Bernard Giovanangeli Éditeur, Édition du Grenadier, 2015.

[4] Olivier Clément, *Viitorul Bisericii,* Patmos, 2014.

[5] D. Engels, *Le déclin: la crise de l'Union européenne et la chute de la République romaine: quelques analogies historiques,* Paris, Éd. du Toucan, 2013.

[6] Byung-Chul Han, *La Société de la fatigue* (*The Burn-Out Society*). Circé, 2014.

[7] Gilbert Merlio, *Le début de la fin? Penser la décadence avec Oswald Spengler,* PUF, 2018 (vezi [12]).

[8] M. Onfray, *Décadence. Vie et mort du judéo-christianisme,* Flammarion, 2017.

[9] Ioan-Aurel Pop, *Meseria de istoric la începutul mileniului al treilea, Congresul Național al Istoricilor Români,* 25-28 august 2016, Cluj-Napoca, Universitatea Babeș-Bolyai. În *Amos News,* 24 August, 2016.

[10] George Ritzer, *Globalizarea nimicului: cultura consumului și paradoxurile abundenței,* Humanitas, 2010.

[11] Alexandre Soljenitsyne, *Le Déclin du courage,* Discours de Harvard, 8 Juin 1978, Seuil, 1978 (traduction Geneviève et José Johannet).

[12] Oswald Spengler, *Le Déclin de l'Occident,* 1918 (Centenar!)

[13] Cécile Vaissié, *Les Réseaux du Kremlin en France,* Les Petits Matins, 2016.

[14] Philippe De Villiers, *J'ai tiré sur le fil du mensonge et tout est venu,* Fayard, 2019.

Armonia în muzică (I)

Acad. Alexandru BOBOC

1. Preludiu. O dezbatere despre *armonie* ne trimite oricând la vechii greci, la viaţa lor în Cosmos şi împreună cu Cosmosul, ceea ce, evident, nu putem afla decât din documentele istorice privind cultura lor. „Universul (*kosmos*) acesta, acelaşi al tuturor, nu l-a făcut nici vreunul dintre zei, nici vreunul dintre oameni, ci este şi va fi un foc veşnic viu, care se aprinde şi se stinge *după măsură*", susţinea Heraclit din Efes (540-470 î.e.n., poreclit „Obscurul").

Survine astfel ceva ce pare, ca într-o „eternă reîntoarcere", să fie structural şi lumii moderne: „Fericire, succes, nu întotdeauna meritat, transformare în dezastru, în nenorocire, de multe ori la oameni care, de asemenea, nu le-au meritat. Vechii greci au fost preocupaţi de a găsi sensul adânc al acestor răsturnări ale sorţii, pentru a nu lăsa totul la întâmplare unei voinţe capricioase... Prima soluţie a fost aceea a geloziei zeilor. Aceştia nu privesc cu ochi buni fericirea omului. Succesul prea mult prelungit produce invidia divinităţii, care intervine pentru a pedepsi pe omul semeţ, care s-a încumetat să devină asemenea zeilor." (A. Frenkian, *Înţelesul suferinţei umane la Eschil, Sofocle şi Euripide,* EPL, Bucureşti, 1969, p. 13)

Hegel însuşi, un admirator al acestei semeţii a omului, spunea: „Ştiinţa superioară mai liberă (ştiinţa filosofică), precum şi arta noastră liberă, gustul pentru acestea şi dragostea faţă de ele, noi ştim că îşi au rădăcinile în viaţa elenă şi ştim că de aici şi-au scos spiritul lor. Dacă ne-ar fi îngăduit să avem o dorinţă fierbinte, ar fi dorul de o astfel de ţară, nostalgia unor astfel de stări!" (G.W.F. Hegel, *Prelegeri de istorie a filosofiei,* I, Bucureşti, 1963, p. 137)

Desigur, lumea modernă, arta şi ştiinţa ei se afirmă în alt spirit şi în alte coordonate istorice, dar ea nu poate fi înţeleasă fără lecţia acestei mari epoci din istoria creaţiei umane.

2. ***Armonie* înseamnă *acord,*** concordanţă a părţilor într-un întreg (structurat ca atare); *gen de ordine,* în care diferitele părţi sau funcţiuni ale acestuia nu se opun, ceea ce duce la o combinare fericită de elemente diverse. Îmbinare de contrarii, armonie între contrarii, concept matematic şi muzical, dar şi raportul dintre sunete, distanţele dintre planete („armonia sferelor"), dar şi un element al educaţiei (la Platon), al „justei măsuri" (la Aristotel).

Ideea de armonie se află în mod expres în ceea ce pitagoreicii numeau „armonia sferelor" şi persistă în gândirea timpurilor noi la Kepler, Giordano Bruno, Leibniz, Goethe (în formularea idealului pedagogic, în *Wilhelm Meister*), apoi în idealismul german. Un accent nou capătă prin „harmonie préetablie" în metafizica lui Leibniz şi în muzică (ştiinţa folosirii acordurilor).

De fapt, încă Aristotel sublinia că „aşa-numiţii «pythagorici», care se îndeletniceau cu matematica, făcuseră cei dintâi să propăşească studiile acestea şi întrucât erau educaţi în spiritul lor, au considerat că principiile matematicii sunt principii ale tuturor lucrurilor existente. Şi cum în studiile matematice *numerele* ocupă, în mod natural, primul loc, iar lor li se părea că în numere contemplă multe asemănări cu lucrurile ce fiinţează «permanent» şi cu cele aflate în devenire – mai mult decât ar fi găsit în elementele Foc, Pământ şi Apă, observând pe deasupra că şi *modificările de sunete şi raporturile armoniei muzicale* (subl. n.) sunt exprimate prin numere, iar apoi celelalte lucruri arătându-şi la fel toată firea lor printr-o asemănare ce ia chipul numerelor, aceste numere dovedindu-se cele dintâi principii ale întregii naturi, – *au ajuns la presupunerea* că elementele numerelor sunt «implicit» elementele tuturor lucrurilor şi cerul întreg este armonie şi număr". (Aristotel, *Metaph,* I(A), 5, 985 B 23, sau în *Filosofia greacă până la Platon,* vol. I, Partea a 2-a, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979, p. 25)

Este de reţinut, de asemenea, relevarea proprietăţilor numerelor şi ale „scării armonice" – sau „cele imanente armoniilor"; de asemenea, „raporturile armonice muzicale, exprimabile prin numere", despre care s-a spus: „Această cuantificare poate fi considerată una dintre cele mai reprezentative descoperiri ale pitagoreicilor: o intuire a *principiului rezonanţei"*. (*Note la Pythagora, Op. cit.*, p. 91)

Formulând o „teorie a cerului", Aristotel discută despre „sfericitatea cerului şi a astrelor", despre „armonia născută din mişcarea astrelor": „După unii filosofi, scria Aristotel, pare a fi necesar ca mişcarea corpurilor mari să producă sunete, deoarece şi corpurile din apropierea noastră produc la fel neavând nici mase egale, nici o astfel de viteză a mişcărilor. Or Soarele şi Luna, în plus astrele a căror mulţime şi mărime este atât de mare, mişcate rapid într-o astfel de deplasare, este imposibil să nu producă un sunet de o intensitate extraordinară. Bazându-se pe aceasta şi pe faptul că, din pricina distanţelor, vitezele au proporţiile *acordurilor muzicale* (subl. n.), ei spun că sunetul astrelor mişcate circular este produs armonios." (Aristotel, *De Caelo,* III(B), 9: *Despre cer,* Editura Paideia, p. 237)

Este de reţinut că în lumea greacă muzica şi filosofia „apartineau aceluiaşi orizont cultural. Primii teoreticieni ai muzicii erau şi filosofi, iar mulţi filosofi compuneau muzică, raportându-se concret şi la practica contemporanilor lor. Muzica avea un rol esenţial în societate, atât în formarea privată a cetăţenilor, cât şi în reprezentaţiile publice." (Nicola di Stefano, *Cons-sonanza e Dissonanza. Teoria armonica e percezione musicale,* Carocci editore, Roma, 2016, p. 21. Primele teoretizări muzicale „aveau ca obiect succesiunea sunetelor. Plecând de la un sunet, e posibil să faci să urmeze altele de diversă intonaţie, obţinându-se astfel diverse efecte: cel edificator şi plăcut e numit «conssonanza» (*symphonia*) în timp ce cel aspru şi neplăcut e numit «dissionanza» (*diaphonia o asymphonia*). Această ordonare de probleme va intra în *harmonia,* după o accepţie diversă privind uzul actual al termenului.")

Ideea de *armonie* face epocă îndeosebi prin Kepler, cu ale sale *Harmonices mundi* (1619), scriere ce reprezintă „cea mai strălucită tentativă de a explica consonanţa pe bază geometrică. Călăuzit de *Timaios* al lui Platon, Kepler pune în lumină natura geometrică a lumii: limba lumii vorbeşte limba matematicii, dar nu în sensul rigurozităţii formale, ci al unei matematici care creează de-a lungul numerelor formele şi propoziţiile". (Scrierea lui Kepler este considerată drept „tratat de talie universală", în care *„armonia* procedează ca şi geometria", iar explicarea consonanţei „este totodată geometrică şi muzicală": „muzica este geometrică, pentru că geometria sună"... *Ibidem,* p. 58.)

3. La nivelul gândirii antice şi renascentiste s-au pus astfel bazele unei concepţii despre *armonie.* Peste timp, în lumea modernă s-a formulat concepţia de *armonie prestabilită:* „Şi, după cum datorită plenitudinii lumii totul este înlănţuit şi fiecare corp acţionează în funcţie de distanţă, într-un grad mai mare sau mai mic, asupra oricărui alt corp, urmează de aici că fiecare monadă este o *oglindă vie,* dotată cu o activitate internă, capabilă să-şi reprezinte universul urmând propriul său *punct de vedere,* la fel de reglat ca universul însuşi. Într-o monadă, percepţiile se nasc unele din altele după legile apetiţiunilor sau după *cauzele finale* ale binelui şi răului, care constau în percepţiile observabile, reglate sau dereglate, într-un mod similar cu schimbările corpurilor şi fenomenelor exterioare, care se nasc unele dintr-altele după legile *cauzelor eficiente,* adică ale mişcării. Astfel, există o *armonie* perfectă între percepţiile monadei şi mişcările corpurilor, o *armonie prestabilită* încă de la începutul lumii între sistemul cauzelor eficiente şi acela al cauzelor finale. Tocmai în această armonie constă acordul şi *unirea naturală* (subl. n.) a sufletului şi a corpului, fără să fie posibil ca unul să poată schimba legile celuilalt." (G.W. Leibniz, *Principiile raţionale ale Naturii şi ale Graţiei* (paragraful 3), în G.W. Leibniz, *Primae veritates şi alte scrieri de logică şi metafizică.* Ediţie, traducere, note şi postfaţă de Al. Boboc, Editura Paideia, Bucureşti, 2002, pp. 124-125.)

Pe acest fond, Leibniz asimilează *muzica* unei „aritmetici inconştiente": *„musica est exercitium arithmeticae occultum nesciensis se numerare animi"* („muzica este o practică ocultă a aritmeticii în care spiritul nu ştie că el socoteşte").

Mai exact: „*muzica* este ceea ce fiinţează ca cel mai elevat aspect în ordinea simţurilor. Iar faptul este revelator ... atunci când descrie fericirea ca iubire de Dumnezeu... Muzica nu este decât o plăcere a simţurilor... Dar ceva îi conferă totuşi valoare, căci poate fi asimilată unei plăceri a Spiritului." (Patrice Bailhache, *Leibniz et la théorie de la musique,* Paris, 1929, p. 41. Cu trimitere la *Leibniz à Charles Goldbuch,* Scrisoare din 17.4.1712: „În muzică noi nu socotim dincolo de cinci, asemenea acelora care, şi în aritmetică, nu merg mai departe de numărul trei... Toate intervalele noastre în uz vin de fapt din raporturi compuse plecând de la cupluri de numere prime 1, 2, 3, 5. Dacă avem un pic de fineţe, putem merge până la numărul prim 7. Şi cred că există realmente asemenea oameni. De aceea, nici cei vechi nu refuzau complet numărul 7." *Ibidem,* p. 51.)

În alt context, Leibniz scria: „Am menţionat undeva că percepţiile confuze de agrement, care se află în consonanţe sau disonanţe, constau într-o aritmetică ocultă. Sufletul numără bătăile corpurilor sonore aflate în vibraţie şi, când aceste vibraţii se întâlnesc cu regularitate la intervale scurte, atunci el are o plăcere. Astfel el face această numărare fără să ştie." (G.W. Leibniz, *Die philosophische Schriften von G.W. Leibniz,* hrsg. von C.I. Gerhardt, vol. IV, pp. 550-551, cf. P. Bailhach, *op. cit.*, p. 151)

În scrisorile sale, Leibniz nu uită asemenea preocupări: „Muzica ne încântă, deşi frumuseţea sa nu constă decât în convenienţele (*convenances*) numerelor şi într-o numărătoare imperceptibilă, pe care sufletul le ia drept lovituri sau vibraţii ale unor corpuri sonore, care se armonizează între ele la anumite intervale". (*Ibidem,* p. 134. Este de reţinut că psihologia modernă a acordat o atenţie deosebită simţului auzului, considerat „cel mai perfecţionat dintre simţurile care răspund la excitaţiile mecanice, şi cel mai util, după vedere"; „omul şi-a perfecţionat auzul, fiindcă a avut putinţa să-şi diferenţieze vocea ori să-şi constituie un limbaj" – C. Rădulescu-Motru, *Curs de psihologie,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 2017, pp. 96, 97.)

Leibniz atrăgea atenţia asupra unităţii dintre teoria muzicii şi „practica" în muzică (ceea ce se vede în apelul la acele „passages cheutes") şi nevoia de a defini intervalele şi consonanţele prin numere, definire în care s-a folosit de logaritmi, rămânând însă la comparaţia de mărime între diversele combinaţii de intervale. (*Leibniz à Henfling,* Hannover, été 1706, în B. Bailhace, *Op. cit.*, pp. 125, 126. „Passages cheutes", de la lat. *cadó* – cădere), de fapt *cadenţe,* a căror „bună folosire" constituie „o practică de apropiere" de „frazele frumoase ale unei limbi"; *teoria* „trebuie să justifice însă fabricarea şi efectul acestor elemente sensibile şi să dea arta de a le face altfel decât prin instinct". *Ibidem.*)

S-a conturat astfel o concepţie despre armonie şi locul ei în universul muzicii şi (treptat, istoriceşte) o nouă înţelegere a raporturilor dintre *muzică şi filosofie.* O spun muzicienii, nu filosofii: „Muzica a căpătat un rol filosofic bine reliefat şi a devenit pentru filosofie un obiect în momentul în care i s-a recunoscut un conţinut teoretic intrinsec, o excelenţă indestructibilă care stimulează gândirea". (Cf. *Introduzione alla filosofia della musica.* A cura di Carlo Mogliaccio, UTET, Novara, 2009, p. XI. Cu precizarea că „sunetele posedă de fapt prerogativa de a depăşi simpla fizicalitate acustică şi de a intra în ordinea gândirii şi încă ... de a dobândi sens în sfera fiinţei, în viziunea despre lume".)

(Va urma)

(Din)Spre Rădăcini

De la Roma la Noua Romă: latinitatea răsăriteană a românilor

Acad. Ioan-Aurel POP

Cine sunt românii? Este o întrebare legitimă, într-o lume tot mai superficială, în care, pe măsura sporirii mobilității oamenilor și a contactelor dintre popoare, crește îngrijorător proporția ignoranților și a celor dezinformați sau prost informați.

Excentrici în raport cu Occidentul – care a oferit lumii modelul dominant de civilizație din perioada mai recentă – românii apar în ochii opiniei publice internaționale ca un popor atipic, situat într-o regiune preponderent slavă, dar un popor cu pretenții de latinitate și de apartenență occidentală, popor despre care se știu puține lucruri, disparate și de senzație, de la legende până la frânturi de realitate. Aspectele stranii nu provin atât din modul de formare a românilor ca popor, cât din evoluția lor ulterioară. Oricum, prin nume, limbă, componenta de bază a originii (romană) și formă de creștinare (în latinește), românii aparțin ariei de cultură occidentale, pe când prin anumite componente secundare ale originii (componenta daco-getică și slavă), prin credința și bisericile de rit bizantin, prin limba medievală a cultului, culturii și cancelariilor (slavona) și prin alfabetul chirilic (repudiat oficial abia în secolul al XIX-lea) sunt mai degrabă de tradiție răsăriteană. (Pentru o scurtă sinteză privind trecutul românilor, vezi Ioan-Aurel Pop, *Romanians and Romania: A Brief History,* New York, 1999, și *A Short Illustrated History of the Romanians,* Bucharest, 2017.)

Ca majoritatea popoarelor, românii au avut până relativ recent două nume etnice (etnonime), unul dat lor de ei înșiși și altul dat de străini. Denumirea proprie (endonimul) este „rumân” sau, mai ales de la Umanism încoace, „român”, termen moștenit în limba română din latinescul *Romanus* și folosit de români pentru a se numi pe sine de la începutul existenței lor ca popor. Există destule mărturii medievale care atestă, începând cu secolele XIII-XIV, faptul că locuitorii de la Dunăre și Carpați se chemau pe sine români și, mai mult, că unii dintre ei erau conștienți de descendența lor romană sau, altfel spus, aveau conștiința romanității lor. Străinii însă – în primul rând vecinii bizantini, slavi, maghiari, germani etc. – le-au spus românilor „vlahi” (exonimul) sau cu termeni similari, derivați, cum ar fi „blaci”, „valahi”, „volohi”, „vlasi”, „oláhok”, „Walachen”, „ilac”, „oulagh” etc., răspândiți apoi și în rândul popoarelor occidentale. Se pare că termenul de „vlah” provine de la numele unui trib celtic romanizat – *Volcae* – atribuit apoi, în general, latinofonilor sau popoarelor de origine romană și restrâns în Europa Centrală și Sud-Estică la nivelul românilor, singurii latinofoni de aici. Interesant este faptul că ambele nume (adică și cel de „român” și cel de „vlah”), pe bună dreptate considerate sinonime, indică din punct de vedere etimologic și semantic exact același lucru, anume romanitatea acestui popor și, respectiv, latinitatea limbii sale. Momentul final al etnogenezei românilor se poate considera secolul al IX-lea, adică atunci când aceștia apar menționați cu numele de „vlahi” sau „blaci”, cam în perioada când se depuneau „Jurămintele de la Strasbourg” (842), prima atestare a limbii franceze și, deci, a existenței certe a poporului francez. Firește, un popor și o limbă se află în continuă evoluție și schimbare, de aceea termeni ca „primă atestare”, „naștere”, „apariție” etc. trebuie considerați relativi.

Românii s-au aflat, de la finalul etnogenezei lor (secolele VIII-IX), în zona frontierei dintre cele două mari arii culturale și confesionale ale Europei, aria latină și catolică, pe de o parte, și aria bizantină, slavă și ortodoxă, pe de alta. Unii autori au înțeles această „frontieră” ca pe o precisă și severă linie de demarcație, trasată de la Marea Baltică la Marea Adriatică, linie prin care s-ar fi stabilit pentru eternitate destinul extra-european al românilor. De o parte a „liniei” s-ar situa popoarele (națiunile) catolice și protestante, germanice și romanice, creatoare de civilizație și cultură, întreprinzătoare și tenace, europene, iar de cealaltă parte s-ar afla popoarele ortodoxe, slave, stagnante și tradiționaliste, „orientale”, un fel de „istm” între Europa și Asia. (Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order,* New York, 1996) La o analiză atentă, însă, această schemă de tratare se dovedește superficială, simplistă și, prin urmare, lipsită de temei. De altminteri, românii, grecii, ungurii, albanezii, balticii și alții nu se încadrează decât foarte vag în această schemă. De exemplu, românii nu sunt slavi, dar sunt ortodocși, iar polonezii sunt slavi, dar sunt catolici. În plus, românii s-au format, au trăit întotdeauna și trăiesc și astăzi de o parte și de alta a acestei inventate linii de demarcație

și au avut mereu, în esență, același profil identitar, aceeași limbă, aceeași credință (răsăriteană, de rit bizantin) și aceeași *forma mentis* (manieră de concepere de vieții și a lumii, mentalitate).

Frontiera pe care sunt situați românii există cu adevărat, dar ea nu este o linie, ci o fâșie de câteva sute de kilometri lățime, care pornește de la Marea Baltică și ajunge până la Dunărea de Jos, Marea Neagră și Marea Adriatică. În această vastă regiune, spiritualitatea occidentală și cea răsăriteană au interferat plenar, de la nivel oficial și elitar până la nivelul vieții cotidiene a oamenilor de rând. Izvoarele istorice pun în lumină pentru Evul Mediu, în această regiune, chiar persoane și comunități care și-au asumat concomitent, pentru un timp, o dublă identitate (bizantină și latină, ortodoxă și catolică, creștină și islamică, mozaică și creștină etc.), spre a se putea manifesta în societate, spre a se afirma, a supraviețui sau a se adecva exigențelor. De aceea, în regate și principate precum Ungaria, Polonia-Lituania, Țările Române, Bulgaria, Serbia etc., sunt consemnate deopotrivă ierarhii bisericești bizantine (ortodoxe) și latine (catolice) care există concomitent, „conviețuiesc” pe aceleași teritorii, se transformă etc. Mai mult, în țări considerate catolice, ca regatul Arpadienilor sau al Jagiellonilor, în care biserica oficială era cea occidentală (latină, numită ulterior catolică), anumite mărturii indică încă din secolele al XIII-lea – al XV-lea proporții covârșitoare, de până la jumătate din populație, ortodoxe, cu biserici, mănăstiri, episcopii și mitropolii corespunzătoare. La fel, în Principatele Române (Moldova și Țara Românească), alături de ierarhia oficială ortodoxă, funcționează în Evul Mediu dioceze latine (catolice), pentru destul de numeroasa populație alogenă, mai ales urbană, locală sau venită din Transilvania. Prin urmare, interferențele în această zonă largă a frontierei sunt maxime.

Modul de formare, dar mai ales modul de conservare a românilor, ca popor romanic din extremitatea orientală a latinității, i-a făcut pe mulți amatori să încerce descifrarea „miracolului românesc”. Etnogeneza (formarea poporului) și glotogeneza (formarea limbii) românilor i-au fascinat pe mulți, de la finele mileniului I al erei creștine încoace, eforturile acestea conducând și la două „teorii” extreme. Una spune că românii sunt daci sau traco-daci puri, adică urmașii unui popor vechi care a stăpânit aproape întreg pământul și din care s-ar trage celelalte neamuri, inclusiv romanii. Cealaltă îi declară pe români romani curați, aduși în Dacia de la Roma și din Italia și puși de împărații romani stavilă în fața barbariei și a ororilor migratorilor. Foarte mulți intelectuali cred că și teoria descendenței romane a poporului român și teoria latinității limbii române sunt exagerări la fel de mari ca și „teoria” daco- sau tracomanilor, că ele pot fi puse pe același plan și că adevărul ar fi undeva la mijloc. Mai mult, în planul gândirii comune, se crede și se scrie că românii au fost capacitați să creadă că provin din romani abia în secolul al XVIII-lea, printr-un efort intens, preconceput și ordonat al Școlii Ardelene. Școala Ardeleană este percepută ca mișcarea latinistă prin excelență, care i-ar fi ocolit din ignoranță și din rațiuni politice pe daci, care ar fi inventat originea romană a românilor, care ar fi „latinizat” programatic arhaica și nedefinita limbă română și care ar fi răspândit printre străini ideea romanității poporului, ca să obțină drepturi politice naționale pentru românii transilvăneni discriminați. Prin urmare, percepția comună, susținută și de unii falși savanți, este că românii nu sunt nici urmașii dacilor și nici urmașii romanilor, ci un amestec amorf, obscur și greu de definit și de încadrat în schema familiilor de popoare europene. Aceleași lucruri se cred și se susțin și în legătură cu limba română, considerată o limbă necultivată și primitivă până prin secolul al XVIII-lea, când ar fi fost turnată în forme latine de către erudiți. Există un grup restrâns de intelectuali care știu, totuși, destul de vag că, începând de prin secolul al XVI-lea, unii cărturari și martori străini care au trecut prin Țările Române au remarcat latinitatea românei și au susținut originea romană a românilor. De aici, se trage concluzia greșită că anumiți români au aflat de la umaniști cine erau ei și de unde veneau, pe de o parte.

Pe de altă parte, se insinuează că doar sub influența Umanismului ar fi fost încadrați românii în romanitatea orientală, din nevoia de sistematizare a lumii în funcție de exigențele clasicismului greco-latin, imitat în epoca Renașterii. Cei care susțin asemenea aberații nu au, în general, pregătire de specialitate și nici intenții științifice legate de cunoașterea obiectivă. Scopurile lor, deși conduc la același rezultat, nu sunt identice: unii susțin că românii nu sunt romanici pentru ca acest popor – cel mai numeros din sud-estul Europei – să nu fie plasat într-o ambianță de elită mondială, să nu se afle într-o ambianță onorabilă, iar alții, dimpotrivă, cred că prezența românilor între romanici ar fi de ocară, că românii nu se pot trage din „cuceritorii” și „imperialiștii” romani, ci din neamuri mult mai nobile, care au populat cumva și cândva aproape întreg pământul. Aceste etnii, considerate mult mai vechi decât „obscurii” romani, i-ar proiecta pe români în eternitate și i-ar scoate din logica trecerii iremediabile a timpului.

Ispita istoriei este de neevitat pentru mulți intelectuali români, care – fascinați de trecut și cuprinși chiar de dragoste pentru națiunea lor – uită că studiul lumilor revolute este o specialitate grea, care necesită o pregătire îndelungată, asiduă, anevoioasă, bazată pe eforturi imense, pe stăruință și pe multă înțelepciune. Amatorismul în istorie, chiar și când este generat de cele mai bune intenții patriotice, poate conduce la rezultate dezastruoase, de subminare a credibilității unui popor, de sporire a dezorientării străinilor, de punere sub semnul întrebării a muncii unor generații întregi de specialiști autentici, onești și erudiți.

→

Avatarurile unei sărbători

Ştefan BUZĂRNESCU

Cu un 1 Mai „întâmplat" chiar în perioada Sărbătorilor Pascale, nu am mai simţit nevoia de a ieşi cu prietenii la „un mic şi o bere" aşa cum „petreceau" cei din generaţia mea, iar altă petrecere a timpului (foarte ploios) nu am găsit decât oferta posturilor de televiziune pe care în ultima vreme le-am cam neglijat, din cauza mesajelor suprasaturate ideologic şi al limbajului „colorat" al competitorilor la microfoniada reinventării limbii române… În consecinţă, această evadare din cotidian am apreciat-o ca fiind o posibilă sursă de confort psihologic; dar nu fost să fie astăzi… nici la TV 5 International, unde găsesc, de obicei, scăparea şi urmăresc acest post, focalizat pe cultivarea francofoniei, pentru a nu uita franceza… Şi acolo, însă, de 1 Mai, vestele galbene continuau protestele, împotriva neoliberalismului de tip macronist!

La toate posturile româneşti care-mi sunt accesibile, pe cablul abonamentului din zona în care locuiesc, un grup de părerologi încrâncenaţi în ura faţă de demonstraţiile „oamenilor muncii" din timpul guvernării comuniste polemizau cu mare angajament emoţional asupra dreptului românilor de a mai sărbători 1 Mai ca zi a oamenilor muncii, acum, când se împlinesc trei decenii de la renunţarea la sistemul de putere a muncitorilor şi ţăranilor… Ziua muncii sau ziua oamenilor muncii? Această sărbătoare au inventat-o comuniştii sau ei doar au confiscat-o propagandistic?! Iată numai două dintre dubitaţiile deloc carteziene ale protagoniştilor.

Terifiat de amplitudinea confuziilor, am hotărât să mă implic, în calitate de… chibiţ domestic, desigur, convins că încercarea mea de a aduce o mică rază de lumină semantică în această chestiune nu poate spori confuziile proferate cu aer doct şi competenţă oratorică de tip *fără frecventist.*

Dar ce este munca, în fond?

În lucrarea *Capitalul,* Karl Marx înţelegea prin muncă „orice activitate socialmente utilă", în această arie semantică intrând şi activitatea fizică, şi activitatea intelectuală, pentru că şi activitatea profesorului este una utilă, deoarece îi scoate pe copii din zoologie, îi plasează în sfera civilizaţiei şi le arondează un set de competenţe care-i transformă în profesionişti; muncă este şi activitatea medicului care întreţine starea de sănătate individuală şi comunitară etc.

În concluzie, sărbătorirea muncii nu ar avea nimic de natură ideologică, susţinea un „democrat" convins, fost bun actor în multe filme înainte de 1989… Ziua de 1 Mai este, deci, legitimă şi în România postdecembristă, deoarece utilitatea muncii este indiscutabilă şi în perioada de reconstrucţie a spaţiului nostru social pe coordonatele paneuropenizării.

Definită, astfel, zi a muncii, 1 Mai merită toată atenţia, a completat alt (pretins) anticomunist, aducând ca argument că este născut după schimbarea de paradigmă ideologică din 1989, prin urmare, el nu este dalmaţian, adică pătat ideologic, şi nici nu a fost obligat să-l citească pe Marx…

Stalin, a continuat implicarea în dezbatere un alt tip cam între două vârste (nehotărât!?), a confiscat această zi, decretând-o zi a „tuturor oamenilor muncii" şi de atunci s-a acreditat ideea că această zi ar fi ziua muncitorilor, iar muncitori sunt numai cei care desfăşoară activităţi care necesită efort fizic. În acest context s-a afirmat, în discursul oficial al guvernelor proletare, de „democraţie populară", discriminarea între activităţile productive şi cele neproductive; aşa a apărut nonsensul de „muncă neproductivă", asociat activităţilor din învăţământ, ştiinţă, cultură, sănătate, ordine publică şi apărare, cei cuprinşi în aceste activităţi „neproductive" fiind apreciaţi doar ca „pături sociale", spre deosebire de muncitorime şi ţărănime, considerate clase sociale, care-şi arogau legitimitatea deţinerii şi exercitării puterii în guvernele de „democraţie populară". În acest tip de guvernare s-a experimentat realizarea socialismului în varianta sovietică, pe care am cunoscut-o şi noi până în decembrie 1989, perioadă în care prima zi de mai era o sărbătoare a „celor ce muncesc". Varianta românească a „omogenizării sociale", ca proces care urma să se încheie cu formarea „poporului unic muncitor", promitea ştergerea diferenţelor dintre clase, categorii şi pături sociale, dar nu avea proiectată şi renunţarea la stereotipul muncii productive versus munca „neproductivă"!

După încetarea experimentului social şi uman de esenţă sovietică (1989), în ţara noastră a continuat regimul capitalist românesc, întrerupt în 1944, dar în varianta actuală a neoliberalismului occidental, unde ziua de 1 Mai continuă să aibă un aer festiv, fără accente de culpabilitate difuză.

Concluzia emisiunii, *fuzzy,* a fost că este legitimă sărbătorirea muncii, nu a „oamenilor muncii", deoarece nu numai muncitorii muncesc. În epoca noastră, a automatizării şi robotizării, au apărut şi vor apărea noi tipuri de muncă, iar civilizaţia IT a inventat şi munca virtuală, „telemunca", pe coordonatele unui proces aflat în desfăşurare în care este de aşteptat să apară şi alte forme de activităţi socialmente utile…

Aici, Urmuz ar fi fost mai simpatic: Pelicanul sau babiţa?...

Totuşi, dacă vreun copil de şcoală a urmărit emisiunea, nu a aflat că 1 Mai nu este o sărbătoare comunistă, ştiut fiind că muncitorii americani au sărbătorit-o pentru prima dată în 1866, când au revendicat reducerea zilei de muncă de la 12 la 8 ore de activitate.

Personal, nu cred că mi-am pierdut timpul, dar nici nu am rămas cu vreo certitudine, iar interlocutorii din platoul televiziunii au cam scăldat-o „în spiritul Genevei"…

Când eram în liceu, profesorii mei susţineau teza conform căreia televiziunea este o formă de educaţie, nu doar de transmitere de informaţii, de emisiuni culturale, artistice sau sportive. La finalul emisiunii, m-am întrebat dacă am sporit în achiziţiile mele intelectuale. Sigur nu; dimpotrivă, mi-am reconfirmat mai vechile mele achiziţii intelectuale care se pot rezuma astfel: definită ca „orice consum de energie socialmente util", munca nu poate fi împărţită în productivă şi neproductivă. Toate tipurile de cheltuire a unei energii oarecare reprezintă o formă de muncă, nu are importanţă că se desfăşoară sub formă fizică sau intelectuală; în plan general, spirituală. Pretenţia celor care desfăşoară activităţi exclusiv sau preponderent fizice este exagerată şi nu se poate susţine din punct de vedere ştiinţific. Chiar şi clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare care era asociată programatic acestui punct de vedere, înainte de a munci la ridicarea unui bloc de locuinţe, de exemplu, a unei întreprinderi, a unei instituţii de artă s.a.m.d., acel obiectiv a fost mai întâi proiectat, deci a necesitat o muncă intelectuală. Prin urmare, aspectele de execuţie, percepute ca „productive", sunt complementare celor de proiectare; toate aceste activităţi sunt complementare şi în egală măsură importante, ele fiind mutual şi sinergic articulate.

Munca neproductivă este o formulare lipsită de conţinut şi chiar un non-sens de tipul „avansaţi înapoi"! Chiar Marx a precizat, ceea ce toate tratatele de sociologia muncii din ţările occidentale conţin în structura lor curriculară: învăţământul este o investiţie, mai precis, cea mai productivă investiţie strategică, deoarece setul de competenţe pe care îl formează este util societăţii/comunităţii pentru o perioadă de câteva generaţii. Chiar şi artistul este productiv: produce confortul psihologic şi asigură starea de normalitate socială pe care se bazează un civism de calitate, iar medicul asigură starea de sănătate, individuală şi colectivă, în lipsa căreia nu se poate realiza nimic. Din această cauză, Japonia, când îşi face bugetul, pune pe primul rând sănătatea, pe care o trece nu la cheltuieli, ci la investiţii, alături de învăţământ şi cercetare ştiinţifică. Ipoteza de lucru a lor este următoarea: dacă pe educabilii sănătoşi (elevi, studenţi) îi pui în contact cu cele mai noi cuceriri ale ştiinţei, culturii, tehnicii şi artei, ei se vor forma ca oameni ai vremii lor prin raportare permanentă la performanţele existente, primind ca obiectiv să se pregătească pentru a le depăşi. Iată din ce cauză educaţia nu este o cheltuială, ci o investiţie! Rezultatele acestei abordări dau rezultate în fiecare secvenţă de dezvoltare a societăţii japoneze. Deci: în noua ipostază a României, simpla aderare la UE nu rezolvă, de la sine, problemele; se cuvine comutarea accentului de la tratarea educaţiei ca o cheltuială la reevaluarea sa ca investiţie! Schimbarea de perspectivă poate produce prosperitate în ţara noastră, iar sărbătorirea muncii, indiferent de încărcătura sa simbolică, îşi pierde din intensitatea sa praxiologică, devenind o simplă sărbătoare domestică, asimilată altor momente festive cu impact local sau zonal; în niciun caz naţional sau confiscată ideologic.

Un amic, cam hâtru de felul lui, m-a sunat la telefon pentru a-mi spune ceva despre odiseea celebrării zilei de 1 Mai: Coane, m-a luat el ca-n vremea boierilor din Evul Mediu, înainte de 1989, 1 Mai se sărbătorea ca zi a tuturor oamenilor muncii, iar după 1989 a început să se serbeze ca zi a celor care *încă* mai muncesc! În acest an s-a sărbătorit ca zi a celor care lucrează... Nu se ştie, însă, pe cine!...

Poporul român, format azi din circa 30 de milioane de oameni, locuind în mare majoritate la nord de Dunăre, este, aşa cum era şi în Evul Mediu, cel mai numeros popor din sud-estul Europei. Acest popor trăieşte în marea sa majoritate (peste 23 de milioane) în România şi în Republica Moldova, dar şi în ţările din jur, adică în Ucraina, Serbia, Bulgaria, Macedonia, Grecia, Albania, Ungaria (circa 2 milioane), în Italia (peste un milion), în Spania (circa un milion), în Germania, Franţa, Marea Britanie, SUA, Canada, Australia, Noua Zeelandă, ţările din nordul Europei etc. El este singurul moştenitor actual al romanităţii orientale (Haralambie Mihăescu, *La romanité dans le sud-est de l'Europe,* Bucureşti, 1993, passim; a mai existat un popor romanic în relativa apropiere a românilor, poporul dalmat, dar acesta s-a stins treptat şi a dispărut în jurul anilor 1900), singurul izolat de marea masă a latinităţii, singurul popor romanic european a cărui limbă are un superstrat slav (Carlo Tagliavini, *Le origini delle lingue neolatine,* ed. VI, Bologna, 1972; versiunea românească, *Originile limbilor neolatine. Introducere în filologia romanică,* coord. Alexandru Niculescu, Bucureşti, 1977, pp. 253-257), singurul popor romanic de confesiune creştină răsăriteană (de rit bizantin, adică ortodoxă şi greco-catolică), singurul popor romanic ale cărui elite au avut în Evul Mediu ca limbă de cult, de cancelarie şi de cultură slavona, singurul popor romanic european care a trăit izolarea recentă din spatele „Cortinei de Fier", cauzată de regimul comunist. Românii sunt poporul romanic cu istoria cea mai puţin cunoscută în Occident, datorită relativei lor izolări faţă de restul popoarelor romanice. Românii nu au participat la marile curente ale culturii apusene, n-au construit catedrale gotice, nu au dat epopei eroice, *chansons de geste, romans courtois, commedia dell'arte,* nu au avut universităţi scolastice în secolele al XIII-lea – al XIV-lea, nici Renaştere ca-n Italia sau Franţa, nici mari filosofi, dramaturgi sau fabulişti în secolele al XVII-lea – al XVIII-lea. Au avut, desigur, alte valori, dar nu dintre acelea care au creat faima culturii occidentale.

Astfel, printr-o componentă fundamentală a identităţii lor, românii se revendică dinspre apus, iar prin alta din răsăritul şi sud-estul Europei. Însă dincolo de această dualitate, românii, cel puţin prin numele lor, prin limba lor, ca şi prin latura esenţială a originii lor, fac parte din latinitate. Românii sunt cei mai răsăriteni dintre toate popoarele romanice ale Europei, dar, în ciuda peceţii bizantino-slave şi balcanice care le-a conferit un specific aparte, rămân moştenitorii şi vectorii latinităţii. Cercetările întreprinse an de an în arhive şi biblioteci, în muzee şi pe şantiere arheologice nu fac decât să întărească şi să confirme romanitatea românilor, latinitatea limbii române şi sigiliul etern al Romei eterne, pus cu circa două milenii în urmă la Dunărea de Jos şi la Carpaţi.

Istoria de lângă noi

Făuritori ai Marii Uniri, martiri în închisorile comuniste (IV)

Ilie POPA

Gheorghe I. Brătianu

Gheorghe (George) I. Brătianu s-a născut la 28 ianuarie 1898, la Ruginoasa, judeţul Iasi, fiind fiul lui Ion I.C. Brătianu (cunoscut şi sub numele de Ionel Brătianu) şi al prinţesei Maria Moruzi-Cuza, văduva lui Alexandru Cuza, fiul domnitorului Alexandru Ioan Cuza. (Aurel Pentelescu, Liviu Ţăranu, *Pagini din tinereţea lui Gheorghe I. Brătianu,* Editura Editgraph, Buzău, 2018, p. 7) Părinţii lui s-au despărţit la foarte scurt timp după căsătorie (a doua zi după cununia religioasă), chiar înaintea naşterii sale, dar Ionel Brătianu l-a recunoscut ca fiu legitim (căsătoria a avut loc doar pentru a-l recunoaste) şi s-a preocupat de formarea lui intelectuală, chiar dacă relaţiile dintre tată şi fiu au fost sporadice, deoarece mama sa nu îngăduia contactele între cei doi. Numai după 1918, Gheorghe I. Brătianu îl va frecventa pe tatăl său, cerându-i sfatul şi sprijinul.

Copilăria şi adolescenţa şi-a petrecut-o alături de mama sa, la Ruginoasa şi la Iaşi, Casa Pogor. La 17 ani, Gheorghe Brătianu înfiinţează revista manuscris *Încercări*. În 1916 îşi susţine bacalaureatul la Iaşi şi în vara aceluiaşi an îl vizitează la Vălenii de Munte, pentru prima oară, pe istoricul Nicolae Iorga, care îi publică în *Revista istorică* primul său studiu, „O oaste moldovenească acum trei veacuri".

La 15 august 1916, după intrarea României în Primul Război Mondial, Gheorghe I. Brătianu, în vârstă de 18 ani, se înrolează voluntar, având consimţământul scris al tatălui său, şi este încorporat la Regimentul 2 Artilerie. Urmează cursurile şcolii de ofiţeri de rezervă – artilerie de la Iaşi, între 10 octombrie 1916 şi 31 martie 1917, la 1 iunie 1917 este avansat la gradul de sublocotenent, iar în vara anului 1917 participă la luptele de la Cireşoaia. Este rănit, iar după însănătoşire ajunge din nou pe front, în 1918, în Bucovina, şi este rănit din nou. Experienţa de pe front şi-a expus-o în volumul *File rupte din cartea războiului*.

Urmează Facultatea de Drept din Iaşi între anii 1917 şi 1919, obţinând licenţa în drept, dar, fiind atras de istorie, se înscrie la Universitatea Sorbona din Paris. Aici frecventează cursurile unor prestigioşi istorici precum Ferdinand Lot şi Charles Diehl şi obţine licenţa în litere în 1921. În 1923 îşi ia doctoratul în filosofie la Universitatea din Cernăuţi, iar în 1929 îşi susţine doctoratul francez (de stat) la Universitatea din Sorbona cu teza *Recherches sur le commerce génois dans la Mer Noire au XIIIe siècle,* obţinând titlul de doctor în litere şi teza fiindu-i tipărită la Sorbona în acelaşi an.

Se căsătoreşte la 27 ianuarie 1922, în Bucureşti, cu Elena Sturdza, sora prinţului Mihai Gr. Sturdza. (Mihai Dim. Sturdza, *Familiile boiereşti din Moldova şi Ţara Românească, Vol. II, Boian-Buzescu,* Editura Simetria, Bucureşti, 2004, p. 448)

Devine profesor universitar la catedra de istorie universală a Universităţii din Iaşi în 1924 şi a Universităţii din Bucureşti în 1940. În 1928 este ales membru corespondent al Academiei Române şi membru titular în 1942. În perioada 1935–1940 este director al Institutului de Istorie Universală din Iaşi şi apoi, între 1941 şi 1947, director al Institutului de Istorie Universală „Nicolae Iorga" din Bucureşti.

În 1925 a fost ales membru corespondent al Societăţii Ligure di Storia Patria din Genova, în 1926 a devenit membru al Comitetului Internaţional de Ştiinţe Istorice, în 1935 membru al Institutului Kondakov din Praga şi în 1936 membru al Societăţii de Ştiinţe şi Litere din Boemia.

Gheorghe I. Brătianu se va înscrie în Partidul Naţional Liberal (P.N.L.) în 1926 şi devine şeful organizaţiei din Iaşi la 12.10.1927. Deoarece P.N.L. se opunea vehement întoarcerii regelui Carol al II-lea în ţară în 1930, Gheorghe I. Brătianu, unul dintre susţinătorii viitorului rege, va da curs sugestiilor acestuia şi va sparge unitatea P.N.L. prin crearea unei grupări liberale dizidente, P.N.L. Gheorghe Brătianu (Georgist), care a existat între 1930 şi 1938. Odată cu Gheorghe I. Brătianu au plecat din P.N.L. şi alte personalităţi marcante ale culturii şi politicii româneşti interbelice (Ştefan Ciobanu, Constantin C. Giurescu, P.P. Panaitescu, Simion Mehedinţi, Arthur Văitoianu, Mihai Antonescu şi alţii). Această aripă a P.N.L. a sprijinit politica lui Carol al II-lea în primii ani de la înfiinţare, dar s-a distanţat ulterior de aceasta, pe măsură ce continua politica de fărâmiţare a partidelor şi de întărire a puterii sale personale.

Gheorghe I. Brătianu s-a opus în mod categoric politicii duse de Nicolae Titulescu de apropiere a României de Uniunea Sovietică, respingând orice fel de alianţă cu aceasta. În schimb, el era convins de faptul că o alianţă cu Germania nazistă ar fi un lucru mai benefic pentru România (Gh. Buzatu, Stela Acatrinei, Gh. Acatrinei, *Românii din arhive,* Ed. Mica Valahie, Bucureşti, 2011), face intervenţii în acest sens în Parlamentul României şi are contacte cu autorităţile germane. De altfel, în intervenţiile sale din Parlament, în 5 octombrie şi 26 noiembrie 1935, Gheorghe I. Brătianu demonstrase pericolul pătrunderii trupelor sovietice pe teritoriul României, insistând asupra imposibilităţii de a le impune plecarea de pe teritoriul românesc, atâta timp cât Uniunea Sovietică avea pretenţii asupra Basarabiei. El spunea că deschiderea graniţelor pentru Uniunea Sovietică însemna, de fapt, o invitaţie spre bolşevizarea ţării. (Emilian Bold, Ilie Seftiuc, *România sub lupa diplomaţiei sovietice (1917-1938),* Iaşi, Editura Junimea, 1998) Este de remarcat faptul că autorităţile comuniste din ţară şi cele de la Moscova nu-i vor ierta niciodată această atitudine.

Fără a avea sprijinul bătrânilor din P.N.L., în frunte cu Dinu Brătianu, la ultimele alegeri libere din România interbelică, cele din decembrie 1937, Gheorghe I. Brătianu semnează pactul de neagresiune electorală cu Iuliu Maniu (P.N.Ţ.) şi Corneliu Zelea Codreanu (Mişcarea Legionară), împotriva guvernului condus de Gheorghe Tătărescu, prim-ministru P.N.L. Obţine în alegeri 119.361 de voturi, adică 3,89% (Vârşan Bogdan, „Istoria ultimelor alegeri libere din România de până la revoluţia din 1989", *Historia,* 7 septembrie 2011) şi, în aceste condiţii, Gheorghe Brătianu hotărăşte să se reîntoarcă în P.N.L. La 10 ianuarie 1938 va avea loc fuziunea dintre cele două formaţiuni, dar, după numai trei săptămâni, prin instaurarea dictaturii regale, partidele politice vor fi dizolvate, P.N.L., ca şi celelalte partide fiind nevoite să activeze în ilegalitate.

Gheorghe I. Brătianu nu a participat la şedinţa Consiliului de Coroană din 27.06.1940 în care au fost cedate Basarabia şi Bucovina de Nord, dar a participat la cea din noaptea de 30 spre 31 august 1940, convocată în vederea acceptării sau respingerii Arbitrajului de la Viena, insistând ca statul român să aibă o rezistenţă militară, deoarece cedarea va aduce „prăbuşirea prin demoralizare, neputinţă şi anarhie". (Ion Mamina, *Consilii de Coroană,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1997, pp. 262-268)

La 6 septembrie are loc lovitura de stat, regele Carol al II-lea este detronat şi determinat să plece în exil de către generalul Ion Antonescu. Gheorghe Brătianu este solicitat de Ion Antonescu să participe la guvernare, într-o formulă tripartită, împreună cu Mişcarea Legionară. Deşi Horia Sima se declarase de acord, nu se va ajunge la nicio înţelegere. (Horia Sima, *Era Libertăţii,* vol. 1, Editura Gorjan, Timişoara, 1995)

La începerea operaţiunilor militare ale României în cel de-Al Doilea Război Mondial (22.06.1941), căpitanul de rezervă Gheorghe I. Brătianu este mobilizat în Divizia 7 infanterie până la 12.07.1941, după care a fost ataşat Comandamentului Corpului de Cavalerie, ca translator de limbă germană, până la 30 noiembrie 1941, când a fost demobilizat. În martie 1942 devine maior, este mobilizat din nou la Corpul de Cavalerie şi participă la luptele din Crimeea, între 16 iulie şi 24 septembrie 1942. Revine de pe front la Şcoala Superioară de Război, în primăvara anului 1945, unde ţine patru prelegeri care au fost rezumate ulterior sub titlul „Formule de organizare a păcii în istoria universală", numai prelegerea cu numărul 1 fiind cunoscută în prezent. (Neagoe Stelian, *Oameni politici români,* Editura Machiavelli, Bucureşti, 2007)

În paralel îşi continuă activitatea universitară la Universitatea din Bucureşti, unde, în anii 1941–1942 şi 1942–1943 va ţine cursul intitulat *Chestiunea Mării Negre*. În lecţia de deschidere din 15.12.1941, Gheorghe I. Brătianu vorbea despre „spaţiul de securitate" al României ce va fi definit mai târziu în termeni geopolitici ca spaţiul care „cuprinde acele regiuni şi puncte fără de care o naţiune nu poate îndeplini nici misiunea ei istorică, nici posibilităţile care alcătuiesc destinul său". El identifica două „poziţii cheie", poziţii geopolitice decisive pe care România trebuia să le includă obligatoriu în calculele ei strategice: „1. Intrarea Bosforului şi, în general, sistemul strâmtorilor care duce navigaţia dincolo de această mare închisă; şi 2. Crimeea, care, prin porturile ei naturale, prin cetăţile ei din timpurile cele mai vechi, prin bastionul maritim înaintat pe care-l reprezintă în Marea Neagră, este evident o poziţie stăpânitoare peste tot complexul maritim de aci. Cine are Crimeea poate stăpâni Marea Neagră. Cine n-o are n-o stăpâneşte. Este evident că această problemă se leagă de chestiunile noastre, pentru că, în definitiv, ce sunt strâmtorile altceva decât prelungirea gurilor Dunării." El afirma că România nu poate rămâne indiferentă faţă de ce se petrece în aceste două poziţii cheie ale unei mări atât de strâns legate de existenţa noastră, iar istoria secolelor al XIX-lea şi al XX-lea era sintetizată de Gheorghe I. Brătianu ca fiind „o luptă pentru Marea Neagră între Rusia şi Europa". Cartea despre Marea Neagră va fi tipărită postum, iar o traducere a ei în limba română a apărut abia în 1988. (Gheorghe Brătianu, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană,* Vol. I. Tradusă de Michaela Spinei, ediţie îngrijită de Victor Spinei, Editura Meridiane, Bucureşti, 1988)

În cadrul represiunilor dezlănţuite de autorităţile comuniste în 1947, este înlăturat de la catedra universitară şi de la conducerea institutului de istorie, iar în septembrie i se fixează domiciliu forţat şi i se interzic contactele externe. Odată cu reorganizarea Academiei Române de la 9 iunie 1948, al cărui nume devine Academia Republicii Populare Române, lui şi altor 112 personalităţi ştiinţifice şi culturale româneşti li se retrage calitatea de academician. (Acad. Păun Ion Otiman, „1948 – Anul imensei jertfe a Academiei Române", *Academos,* nr. 4 (31), decembrie 2013, p. 118)

În noaptea de 5 spre 6 mai 1950 este arestat de Securitate şi întemniţat la Închisoarea Sighet, fiind reţinut aproape trei ani, fără să fi fost judecat şi condamnat. →

Miron Cristea - primul patriarh al României Mari

Gheorghe CRISTACHE

Anul acesta se împlinesc 110 ani de când dr. Elie Miron Cristea a fost ales episcop al Caransebeșului, 100 de ani de la momentul istoric al alegerii sale ca mitropolit primat, 94 de ani de când a fost instalat în calitate de primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române și 80 de ani de la trecerea sa în eternitate. Aceste momente comemorative ne-au îndemnat să evocăm acum și aici personalitatea acestui „principe ierarh al bisericii Ortodoxe din România", cum îl numea preotul scriitor Ion Agârbiceanu, care în cei 71 de ani hărăziți de Dumnezeu a slujit cu dragoste, curaj și dăruire Biserica și Țara, școala și legea strămoșească, limba și cultura românească.

Născut la 20 iulie 1868 în localitatea Toplița Română, județul Harghita, din părinți țărani, viitorul ierarh a primit la botez numele de Elie, în cinstea profetului sărbătorit în ziua respectivă. Școala primară a frecventat-o în satul natal, studiile liceale efectuându-le la liceul săsesc din Bistrița (1879-1883) și la cel grăniceresc din Năsăud (1883-1887). Dorința de a deveni slujitor al lui Dumnezeu l-a determinat să se înscrie la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu (1887-1890), al cărui licențiat în Teologie a devenit în anul 1890.

După absolvirea studiilor teologice, a funcționat timp de un an ca învățător și director la Școala confesională românească din Orăștie, pentru ca în anul următor, 1891, să fie trimis la Universitatea din Budapesta, Facultatea de litere și filosofie, unde a studiat literatura germană, română și maghiară, științele naturale, psihologia și pedagogia. La 15 mai 1895, Elie Cristea a obținut titlul de doctor în filosofie și filologie, cu teza *Eminescu, viața și opera. Studii asupra unor creații mai noi în literatura română* (prima de acest fel din literatura noastră), scrisă și tipărită în limba maghiară. Pe lucrarea elaborată la Budapesta se află o dedicație autografă a autorului către forul academic român: „Măritei Academii Române, în semn de înaltă considerație, Bpesta, 3/15 mai 1895. Dr. Elie Cristea, teolog și filosof absolut" (absolut = cu studii încheiate, absolvite, cu diplomă). Lucrarea tânărului teolog român atestă pasiunea sa literară, erudiția de istoric al culturilor, calitatea remarcabilă de critic, fiind în același timp un început curajos în studierea operei marelui poet, pe care cercetătorul l-a intuit bine în imensitatea talentului și în profunzimea operei sale.

Teza de doctorat nu este însă prima lucrare publicată de viitorul patriarh al României. Încă din anii de liceu și studenție, Elie Cristea a colaborat cu diferite materiale la cunoscutele publicații din epocă *Telegraful român* și *Familia,* iar mai târziu la *Corespondența română* din București, *Dreptatea* din Timișoara, *Gazeta Transilvaniei, Foaia poporului, Revista Orăștiei, Țara noastră,* înființată împreună cu Octavian Goga, precum și la unele ziare din Viena. Această activitate publicistică l-a recomandat pentru funcția de redactor al *Telegrafului român* de la Sibiu, pe care a deținut-o timp de trei ani (1898-1900). În paginile cunoscutei foi bisericești a publicat, de altfel, diverse materiale cu caracter bisericesc, social, cultural etc.

După obținerea doctoratului, a funcționat ca secretar (1895-1902) și asesor (consilier) eparhial la Arhiepiscopia Sibiului (1902-1909), în această calitate revenindu-i atribuții în domeniul donațiilor parohiale.

La 30 ianuarie 1900, Elie Cristea a fost hirotonit ierodiacon. La 8 septembrie 1901 a fost hirotonit arhidiacon, pentru ca un an mai târziu să fie călugărit la Mănăstirea Hodoș Bodrog de lângă Arad, când a primit numele de Miron. Mirotosia întru ieromonah (preot, călugăr) s-a făcut la 13 aprilie 1903, peste cinci ani, respectiv la 1 iunie 1908, fiind hirotonit protosinghel.

Bogata activitate desfășurată de Elie Miron Cristea la Sibiu pe plan bisericesc, cultural, școlar, politic și social l-au recomandat pe harnicul consilier eparhial drept candidat la ocuparea străvechiului

scaun episcopal de la Caransebeș, devenit vacant în urma trecerii la cele veșnice a episcopului academician Nicolae Popea (+ 1889). Astfel, după două alegeri neconfirmate de guvernanții vremii, la 21 noiembrie 1909, sinodul eparhial l-a ales episcop al Caransebeșului pe Miron Cristea.

Instalarea sa a avut loc la data de 25 aprilie 1910 în Catedrala episcopală „Sfântul Gheorghe" din Caransebeș. Unul dintre miile de participanți, dr. Cornel Corneanu, consemnează că „Banatul plângea de bucurie. Plângea și alesul său, transformat în heruvim, împodobit cu odăjdii de aur dăruite de ctitorul basarabean Vasile Stroescu. Iar în umbra altarului, cei 31 deputați care votaseră pentru Miron Cristea binecuvântau măreția istorică a clipelor ce ei le-au cules cu bărbăție și neîntrecută iubire de neam și de lege."

Sărbătoarea instalării noului episcop al Caransebeșului a fost onorată și de prezența reprezentanților autorităților și ai celorlalte confesiuni creștine din Banat, care au asistat la Sfânta Liturghie: dr. Vasile Hosu, episcopul greco-catolic al Lugojului, delegați ai Reuniunii germane și maghiare din oraș, comitele zonal, dr. Zoltan Medve ș.a.

Activitatea culturală a episcopului Miron Cristea anterioară venirii sale la Caransebeș și cea desfășurată în această eparhie l-au impus în atenția celui mai înalt for cultural al țării, Academia Română. Astfel, în anul 1910, a fost făcută propunerea de a fi ales membru al acestei academii, în locul istoricului blăjean Augustin Bunea (+ 1909), dar Miron Cristea a refuzat această generoasă ofertă: „Primire-ași de primit, dar nu-s istoric sau învățat, ci numai un enciclopedist muncitor pentru ridicarea poporului nostru." Ce pildă sublimă de smerenie!

Peste nouă ani, Ion Al. Brătescu-Voinești, președintele, și I.C. Negruzzi, secretar general al Academiei Române, îl înștiințează oficial pe episcopul Caransebeșului că „Academia Română, apreciind activitatea desfășurată de Prea Sfinția Voastră pentru înălțarea culturii neamului și întreținerea sentimentului național, V-a proclamat în ședința de la 7 iunie curent, membru de onoare al ei". La 4 iulie 1919, Miron Cristea a trimis o scrisoare către „Mărita Academie Română", în care țin iarăși să menționeze că „Votul acesta este o răsplată peste măsură mare, activității mele publice pe tărâmul culturii noastre românești". În continuare, el admite că a desfășurat o activitate culturală pe mai multe planuri, dar nu a reușit să facă atât cât ar fi fost nevoie, pentru că „timpul luptelor pentru existența noastră în statul ungar nu ne-au permis a ne specializa și aprofunda prea mult în un anumit ram al științei sau al literaturii, ci ne-au îndrumat pe tărâmul unirei pentru desteptarea și întărirea conștiinței naționale și pentru propagarea culturii românești".

Episcopul Caransebeșului, Elie Miron Cristea, a avut un rol important în promovarea ideii de unire a tuturor românilor și realizarea Marii Uniri din 1918. După ce deputatul Alexandru Vaida Voevod a citit în Parlamentul de la Budapesta *Declarația Partidului Național Român,* din 12 octombrie 1918, privind dreptul națiunii române la autodeterminare, episcopul Caransebeșului a trimis un ordin *Către toate oficiile protopopești, parohii și către învățătorimea de la școalele eparhiei Caransebeșului,* în care arăta că s-a „ajuns la o însemnată răspântie" și de acum începe o „eră nouă". „De la data acestui ordin (24 octombrie 1918) nu se mai învață limba maghiară în școalele noastre primare." Acest ordin a fost urmat de „circulara istorică" adresată de episcop „iubitului cler" și tuturor credincioșilor, prin care interzice pomenirea împăratului Austriei și a regelui Ungariei în cuprinsul eparhiei și dispune ca la Ectenia mare de la începutul fiecărei slujbe să fie introdus textul „Pentru înalta noastră stăpânire națională și pentru Marele Sfat al Națiunii Române, Domnului să ne rugăm". La Ectenia întreită (după citirea Evangheliei) și la ieșirea cu Sfintele daruri, pomenirile se vor face după cum urmează: „Încă ne rugăm pentru înalta noastră stăpânire națională și pentru Marele Sfat al Națiunii Române, pentru stăpânirea, biruința, pacea, sănătatea, mântuirea și iertarea păcatelor și ca Domnul Dumnezeu, mai ales, să le deie spor și să le ajute întru toate lucrurile lor, spre binele obștesc și pe înalta noastră stăpânire națională și pe Marele Sfat al Națiunii Române, Domnul Dumnezeu să le primească întru împărăția Sa".

→

Într-una din zilele intervalului 23–27 aprilie 1953, Gheorghe I. Brătianu moare în închisoare, la vârsta de 55 de ani, în condiții încă neelucidate. În http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise matricole penale - detinuti politici/B/B 07. Brader - Bucva/Bratianu Gheorghe I/P1130818.JPG se specifică 27 aprilie 1953 ca dată a decesului. Conform mărturiilor neverificate ale unor deținuți, Gheorghe Brătianu s-ar fi spânzurat cu un laț făcut dintr-un cearșaf, neputând să mai suporte condițiile de detenție, sau a fost bătut de un gardian până când a murit. Totuși, există un document conform căruia tânărul (atunci) episcop greco-catolic și viitor cardinal Alexandru Todea, care era și el închis la Sighet pentru că nu acceptase trecerea obligatorie la ortodoxie, „a reușit să-i dea dezlegarea cea din urmă" (Vd. Ieromonah Dr. Silvestru A. Prunduș OSBM, Clemente Plăianu, *Cardinalul Dr. Alexandru Todea. La 80 de ani (1912-1992),* 1992, p. 30), desființând astfel ipoteza sinuciderii lui în închisoare.

În 1971, familia a primit aprobarea să-l dezgroape din cimitirul din Sighet și să-i facă reînhumarea în cavoul Brătienilor de la Ștefănești, județul Argeș. Este de remarcat că fiica lui Gheorghe Brătianu, Ioana, declară în episodul *Procesul elitelor politice* al *Memorialului durerii* că sora sa, Maria, din Grecia, și-a manifestat îndoiala asupra faptului că osemintele primite ar fi fost într-adevăr cele ale lui Brătianu, bazându-se pe faptul că tatăl ei avea atât dinți stricați, cât și capul spart, semne ce nu apăreau la cadavrul încredințat lor. Cele două au convenit ca, măcar într-un mod simbolic de a cinsti memoria tatălui lor, osemintele primite, deși nu ale lui Gheorghe I. Brătianu, să fie înhumate în cavoul familiei, trupul omului politic rămânând pe malul Tisei. (https://ro.wikipedia.org/wiki/Gheorghe_I._Brătianu)

Ca savant istoric, Gheorghe I. Brătianu a susținut cu tenacitate și rigoare științifică teza continuității poporului român în spațiul carpato-danubiano-pontic, iar lucrările sale asupra prezenței românești în Basarabia sunt reprezentative pentru valoarea deosebită a istoricului și conștiința omului politic. Chiar dacă i s-a propus să se dezică de tezele sale despre Basarabia, el a refuzat, asumându-și cu luciditate responsabilitatea: „adevărul rămâne, indiferent de soarta celor care l-au servit". Asemeni tuturor celorlalte personalități politice și culturale care au murit sau au cunoscut teroarea comunistă a închisorilor, deportărilor și a coloniilor de muncă forțată, Gheorghe I. Brătianu se înscrie în constelația luminoasă de savanți și politicieni patrioți ce legitimează identitatea etnică și culturală a poporului român.

Centenarul Marii Uniri

Modificarea ecteniilor și a pomenirilor din cadrul serviciilor religioase echivala cu ruperea oricăror legături cu statul maghiar, recunoscându-se în schimb noua autoritate politică a românilor transilvăneni și bănățeni.

La Alba Iulia, Caransebeșul a fost reprezentat de cea mai numeroasă delegație, condusă de episcopul Miron Cristea, unul dintre cei mai acerbi luptători pentru făurirea României Mari. Episcopul Caransebeșului, în calitate de vicepreședinte al Partidului Național Român, a participat, în seara zilei de 30 noiembrie, la redactarea textului final al Rezoluției aprobate în ziua de 1 Decembrie de plenul Marii Adunări de la Alba Iulia și a rostit o rugăciune înălțătoare către „Dumnezeul părinților noștri", rugându-l să reverse pacea și binecuvântarea peste miile de români prezenți „În cetatea marelui Mihai Viteazul… ca într-o mână și o suflare, să fie toți fii Lui la același gând, rupând pentru vecie lanțurile iobăgiei și ale întunericului… și lacrimile orfanilor și maicilor îndurerate, fă cu puterea Ta să se prefacă în stele de bucurie pe tăria cerului, sub care azi neamul românesc de la patru vânturi, cu genunchii plecați îți joară din nou credința părinților noștri".

În aceeași zi, la orele 10, episcopul Miron Cristea a participat, împreună cu cei 1.228 de delegați, la lucrările Marii Adunări Naționale, desfășurată în cazinoul militar din cetate, care a hotărât *Unirea tuturor românilor din Transilvania, Țara ungurească și Banat cu România* și la acest „frumos praznic național" s-a adresat printr-o cuvântare impresionantă către „mărita nație românească", arătând că „idealul suprem al fiecărui popor, ce locuiește pe un teritoriu compact, trebuie să fie unitatea sa națională și politică".

Copleșit de importanța momentului istoric la care participa, în fața mulțimii entuziaste, episcopul Miron Cristea a făcut un gest cu adevărat emoționant: l-a cuprins în brațe pe episcopul greco-catolic de Gherla și a exclamat: „Pe cum ne vedeți aici îmbrățișați frățește, așa să rămână îmbrățișați, pe veci, toți frații români".

Adunarea Națională a românilor prezenți la Alba Iulia a ales Marele Sfat Național, format din 212 membri, între care s-a aflat și episcopul Miron Cristea. În calitate de membru și vicepreședinte al acestei adunări legislative, Miron Cristea a făcut apoi parte, împreună cu Iuliu Hossu, din delegația care s-a deplasat la București pentru a prezenta regelui Ferdinand I, Guvernului României și corpurilor legiuitoare rezoluția adoptată de Adunarea Națională de la Alba Iulia privind unirea tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara ungurească și a teritoriilor locuite de aceștia, cu România.

La 18 decembrie 1919, episcopul Miron Cristea a fost ales în scaunul de mitropolit primat la București, devenit vacant în urma demisiei mitropolitului Conon-Arămescu Donici. Înscăunarea sa a avut loc în data de 19 decembrie 1919.

La 28 decembrie 1919 a fost convocat Consiliul Eparhial al Episcopiei Caransebeșului, în cadrul căruia episcopul Miron Cristea a anunțat oficial că a fost ales mitropolit primat. În cadrul ședinței a adus la cunoștința celor prezenți că donează 20.000 de coroane pentru zidirea unei catedrale episcopale la Caransebeș, 5.000 de coroane pentru internatul studenților bănățeni și tot 5.000 de coroane pentru zidirea Mănăstirii „Izvorul Miron" de la Românești.

Alegerea unui transilvănean în scaunul de mitropolit primat era un simbol al unității statale și bisericești, mai ales că Miron Cristea făcuse parte din delegația trimisă de românii transilvăneni la București ca să prezinte actul unirii de la 1 Decembrie 1918.

În discursul rostit cu ocazia festivității de instalare, Miron Cristea a fixat directivele de care se va ține seamă în procesul de organizare a Bisericii Ortodoxe Române. Printre altele, el sublinia că Biserica trebuie „să rămână acea maică iubitoare a țării întregi, la care cu încredere și dragoste nemărginită să alerge toți fiii poporului român" și îndemna pe conducătorii țării să-și facă datoria pe deplin către Biserică și „să-i redea vechea splendoare, spre binele țării".

În calitate de mitropolit primat, Miron Cristea a coordonat lucrările pentru unificarea bisericească și întocmirea Statutului de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române, care au durat mai bine de patru ani și s-au derulat concomitent cu discuțiile pentru înființarea Patriarhiei Române.

La 18 septembrie 1920, mitropolitul Miron Cristea a convocat prima întrunire a așa numitei „Constituante Bisericești", formată din membrii Sfântului Sinod, profesorii Facultăților de Teologie, reprezentanții seminariilor, ai preoților de mir, precum și din foștii miniștri ai cultelor. Constituanta Bisericească a ales din sânul ei comisia formată din 15 membri (ierarhi, profesori de teologie și mireni), câte trei din cele cinci provincii bisericești, prezidată de mitropolitul primat Miron Cristea, care a și redactat anteproiectul de lege pentru organizarea „Bisericii autocefale ortodoxe române". S-a hotărât ca proiectul de unificare bisericească să fie supus spre ratificare Sfântului Sinod, și nu Parlamentului, pentru a evita amestecul politicienilor în problemele Bisericii.

După votarea și aprobarea noii Constituții, în anul 1923, care stipulează și garantează atât caracterul de Biserică „dominantă" al Bisericii Ortodoxe, cât și autonomia ei, legea de unificare și Statutul de organizare a Bisericii Ortodoxe Române au fost votate de Senat și Camera Deputaților, fiind promulgate la 6 mai 1925.

Între timp, Sfântul Sinod a luat în dezbatere problema înființării Patriarhiei Române, în ședința sa din 4 februarie 1925. Proiectul de lege a fost votat în Senat la 12 februarie 1925, iar în Camera Deputaților la 17 februarie 1925, promulgarea fiind făcută la 23 februarie. Această lege a fost publicată în Monitorul Oficial din 25 februarie 1925, sub titlul *Lege pentru ridicarea scaunului archiepiscopal și mitropolitan al Ungro-Vlahiei, ca primat al României, la rangul de Scaun patriarhal.* Pe baza acestei legi, mitropolitul primat Miron Cristea a devenit primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, fiind instalat în noua demnitate la 1 noiembrie 1925.

Dacă stăpânirea lui Mihai Viteazul asupra Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei, la 1600, nu ar fi fost curmată brusc prin asasinatul din Câmpia Turzii, în august 1601, s-ar fi impus de atunci trebuința organizării bisericii unitare în cele trei țări. Și s-ar fi putut întâmpla ca Biserica Ortodoxă Română să fi fost înălțată mai repede la rangul de patriarhie, cum au fost înălțate cea rusească și cea sârbească. Dar, și fără acest rang, biserica română a îndeplinit un rol din cele mai importante în sânul creștinătății ortodoxe.

După ce Sfântul Sinod a adoptat hotărârea de înființare a Patriarhiei Române, patriarhul Miron Cristea a rostit o succintă, dar pătrunzătoare cuvântare, formată din patru puncte, în care a menționat că „Ridicarea bisericii la rangul de Patriarhie și ridicarea mea la rangul de patriarh nu este o onoare numai pentru persoana mea vremelnică, ci dați-mi voe să o răsfrâng asupra Sfântului Sinod în general și asupra fiecăruia dintre P.P.S.S. Voastre în parte, care toți formăm episcopatul ei, eu nefiind decât, după zisa Sf. Apostol, un *vas* vremelnic în care se concentrează azi, cinstea întregii Biserici Române". Cuvântarea istorică a Patriarhului se încheie cu inițiativa (punctul nr. 4), privind ridicarea unei mărețe catedrale a mântuirii neamului, fapt ce s-a realizat în noiembrie 2018, fiind sfințită de ziua Sfântului Andrei.

După ce Legea pentru ridicarea Scaunului Arhiepiscopal la rangul de Scaun Patriarhal a fost promulgată și publicată, patriarhul Miron Cristea a adresat o scrisoare irenică, la 12 martie 1925, tuturor Bisericilor Ortodoxe surori, în care arată că „poporul român a fost între cele dintâi popoare ale lumii care au primit creștinismul, încât viața sa bisericească s-a dezvoltat odată cu formarea sa etnică", fapt pentru care Patriarhia Ecumenică din Constantinopol a recunoscut autocefalia Bisericii noastre (1895). În anii de după constituirea statului național unitar român, Biserica Ortodoxă Română a crescut – continuă Patriarhul – în ceea ce privește numărul episcopiilor, al mitropoliilor și al credincioșilor, devenind o putere ortodoxă de mâna întâia în orientul creștin… și în această situație trebuie să se determine și rangul ce se cuvine în viața bisericească și a statului, capului ierarhic al Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolitul Ungro-Vlahiei… ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române", instituire ce „nu va schimba întru nimic raporturile de până acum ale Bisericii noastre cu celelalte Biserici Ortodoxe surori".

Urmare a scrisorii irenice a Patriarhului Miron, Patriarhia Ecumenică a emis tomosul prin care a recunoscut înființarea Patriarhiei Române (30 iunie 1925), patriarhul ecumenic anunțându-i totodată pe ceilalți patriarhi ortodocși ai răsăritului despre cele întâmplate la București.

În cuvântul rostit cu prilejul festivității de investire a primului patriarh din istoria Bisericii Ortodoxe Române, regele Ferdinand I și-a manifestat sentimentele de fericire prilejuite de încredințarea cârjei patriarhale, menționând că țărănimea română „poate fi mândră că ne-a dat din sânul ei pe cel dintâi Patriarh al Bisericii noastre Naționale și eu, cel dintâi Rege al României întregite, mulțumindu-ți din toată inima pentru cuvintele pline de dragoste și credință ce mi-ai adresat (cu prilejul investirii la palatul regal, n.a.), îți urez mulți și fericiți ani".

Înzestrat cu o inteligență aleasă, cu o intuiție deosebită a oamenilor și a lucrurilor, cu o finețe rară, cu tact nedezmințit în lunga-i străduință de înălțare, cu vederi clare și sigure, cu stăpânire de sine, patriarhul Miron a devenit rapid inițiatorul sau patronul multor acte de înnoire și de reformă bisericească, privite de contemporani cu respect și admirație, păstorirea lui fiind concepută ca „deosebit de bogată în variate înfăptuiri care au contribuit substanțial la revigorarea activității religioase ortodoxe în țara noastră".

Prin purtarea de grijă a patriarhului Miron a fost reluată apariția revistei centrale *Biserica Ortodoxă Română*, în anul 1921, tot el inițiind apariția revistei *Apostol*, organ de publicitate al Arhiepiscopiei Bucureștilor. De asemenea, a înființat Institutul Biblic românesc și seminarul pentru orfanii de război de la Câmpulung Muscel (Dragoslavele), 1922, preocupându-se totodată de bunul mers al societăților studențești și ale femeilor ortodoxe române. Absolvenții merituoși ai seminarului muscelean au fost trimiși de patriarh la studii în străinătate, alții au fost încadrați preoți, diaconi și cântăreți bisericești. A coordonat, împreună cu Regina Maria, Societatea „Mormintele Eroilor căzuți în război", transformată din 1927 în Societatea „Cultul Eroilor".

După plecarea de la Caransebeș, nu a uitat nici de frații români din locurile natale, ostenindu-se pentru împroprietărirea lor cu păduri. În anul 1937 aprecia că „în cele trei județe locuite de secui în Transilvania, mult peste jumătate din locuitori sunt români maghiarizați". La 9 mai 1937, patriarhul a adresat un memoriu Guvernului solicitând trimiterea urgentă în acele județe a preoților misionari, a învățătorilor bine pregătiți profesional și cu dragoste de copii, a unor funcționari și magistrați „bine probați și cu o moralitate impecabilă"; revigorarea și menținerea conștiinței etnice a românilor din secuime. Nu mai puțin importantă era misiunea Bisericii Ortodoxe din acele părți, aceasta având datoria de a-și intensifica munca inclusiv prin ridicarea unor lăcașuri de cult noi, „unde se vor putea aduna mulți români pierduți".

În vremuri grele pentru țară, patriarhul Miron Cristea a activat și pe tărâm politic, fără a fi membru al vreunui partid. Astfel, el a făcut parte din Regență (20 iulie 1927–8 iunie 1930), mai târziu ocupând o vreme funcția de prim-ministru al României (10 februarie 1938–6 martie 1939).

S-a stins din viață la Cannes (Franța), unde plecase pentru tratament, în ziua de 6 martie 1939, de acolo fiind adus în țară și înmormântat în Catedrala Patriarhală din București.

Acad. Victor Spinei

S-a născut la 26 octombrie 1943 la Lozova, județul Lăpușna, Basarabia.

Istoric și arheolog specializat în cercetarea Evului Mediu. După absolvirea Facultății de Istorie și Filosofie a Universității „Al.I. Cuza” din Iași în 1966, activează în cadrul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”, Filiala Iași a Academiei Române. Ulterior a exercitat funcțiile de șef al Sectorului de Arheologie Medievală (1990-2004), de director (2003-2011) și director onorific (din 2014) al Institutului de Arheologie din Iași. Din 1990 activează și la Facultatea de Istorie a Universității „Al.I. Cuza” din Iași. A condus lucrările de pe numeroase șantiere arheologice, studiind vestigii de mare interes științific și muzeistic. În 2001 este ales membru corespondent, iar în 2015 membru titular al Academiei Romane. În același an este ales vicepreședinte al Academiei Române, iar din 2019 a devenit președinte al Secției de Științe Istorice și Arheologie. Este autorul a 16 volume, a peste 125 de studii și articole, a 5 cursuri universitare, a peste 200 de note, prefețe și recenzii și, totodată, editorul și coordonatorul a peste 100 de volume.
A susținut comunicări la numeroase congrese și simpozioane naționale și internaționale. Este membru al multor consilii, comitete, comisii științifice din țară și străinătate, precum și membru corespondent al Institutului Arheologic German, membru de onoare al Academiei de Științe a Moldovei, Doctor Honoris Causa al Universității de Stat din Moldova și al Universității Dunării de Jos din Galați, cetățean de onoare al localităților Lozova, Dumbrăveni și Iași. I s-a decernat Medalia „Dimitrie Cantemir” a Academiei de Științe a Moldovei (cea mai înaltă distincție a comunității științifice din Republica Moldova), Ordinul național Steaua României în grad de Cavaler, conferit de președintele României, Medalia Pontificia, acordată de papa Francisc la Vatican etc. (Raia ROGAC)

Un senior al istoriografiei românești

Ionel CÂNDEA

Centenarul Marii Uniri din perspectiva Academiei Române a însemnat și debutul câtorva proiecte editoriale propuse și asumate de unul dintre vicepreședinții supremului for de știință și cultură al țării, academicianul Victor Spinei.

Basarabean de obârșie și coborâtor din două vechi și strălucite familii ce urcă în timp până în veacul al XVI-lea, acad. Victor Spinei, prin familia Baltaga, din partea mamei, are strămoși între hatmanii de la Suceava, iar un altul a murit în bătălia de la Stănilești (1711). Mai apropiat de zilele noastre, un Alexandru Baltaga, prelat, votează Unirea cu România în 1918, fapt pentru care este arestat de ruși și deportat la 82 de ani la Kazan, unde moare.

Dinspre tată, în familia Spinei, un unchi subofițer și membru în Sfatul Țării va vota, firește, Unirea Moldovei cu România în 1918.

Profesorul și academicianul Victor Spinei este născut la Lozova, în Basarabia, dar a ajuns în România prin refugiul părinților în timpul celui de Al Doilea Război Mondial. Astfel, cărturarul și istoricul de astăzi nu a uitat niciun moment drama fraților noștri de după 1945, pe care o evocă ori de câte ori se află în situația de a vorbi despre istoria noastră recentă.

Era firesc, prin urmare, să propună atât Editurii Academiei, cât și unor edituri cu care Domnia Sa a colaborat în vremea din urmă, patru mari proiecte: seriile *Basarabica, Documenta Basarabiae, Civilizație românească* și, unul dintre cele mai importante proiecte, reluarea colecției de documente externe privind istoria românilor, *Documentele Hurmuzaki*, temerar demers ce vizează multe depozite de surse și de izvoare de peste hotare pentru istoria românilor.

Debutul acestui ultim proiect l-a constituit volumul I, cu titlul *Documente privind istoria românilor, colecția „Eudoxiu Hurmuzaki”, Seria a 3-a, volumul I, Legația Română la Petrograd (1914–1918)/Documente,* întocmit de istoricii editori Gheorghe E. Cojocaru și Eugen-Tudor Sclifos de la Institutul de Istorie al Academiei din Chișinău.

În ceea ce privește seriile *Basarabica* și *Documenta Basarabiae,* să notăm că prima are în palmares 10 volume, în timp ce a doua, grație implicării active a doamnei Zamfira Mihail, a reușit până în prezent să dea cititorilor spre lectură 3 volume de texte fundamentale, inedite, din istoria noastră.

Este suficient în această privință să parcurgem opiniile unor istorici din Basarabia care, prin seria *Documenta Basarabiae,* au posibilitatea de a se face cunoscuți și în istoriografia contemporană românească. Mai mult, este foarte important pentru noi să vedem prețuirea de care se bucură acolo demersul academicianului Victor Spinei.

(Paragrafele care urmează sunt reluate dintr-un articol apărut în publicația bianuală din Chișinău *Destin românesc. Romanian Destiny. Revistă de istorie și cultură.* Serie nouă, XIII (XXIV), nr. 3-4 (105-106), 2018, pp. 270-276, articol disponibil la adresa https://www. ziuaconstanta.ro/stiri/invitati/celebrand-unirea-basarabiei-cu-romania-acum-101-ani-seria-basarabica-pilduitoare-intreprindere-stiintifica-si-national-culturala-sub-egida-academiei-687648.html)

Până acum [în seria *Basarabica,* coordonată de acad. Victor Spinei și Ionel Cândea, membru corespondent al Academiei

Române, directorul Muzeului Brăilei „Carol I”] au fost editate, în condițiuni grafice dintre cele mai bune, un număr de șapte volume – Ion Guceac, *Constituția la răscruce de milenii.* Ediția a 2-a revăzută și adăugită. Prefață de Ion Dogaru. Volum îngrijit de Victor Spinei (Academia Română – Institutul de Arheologie Iași. Muzeul Brăilei „Carol I”), Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2016, 534 pp.; Vlad Mischevca, *Geneza problemei basarabene – 1812* (Academia Română – Institutul de Arheologie Iași. Muzeul Brăilei „Carol I”). Prefață de Demir Dragnev. Volum îngrijit de Ionel Cândea, Viorel Coman, Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2017, 368 pp.; Valeriu Popovschi, *Biroul de organizare al Sfatului Țării (27 octombrie-21 noiembrie 1917)/Republica Democratică Moldovenească (Formarea și evoluția. 1917-1918)* (Academia Română – Institutul de Arheologie Iași. Muzeul Brăilei „Carol I”). Volum îngrijit de Gheorghe E. Cojocaru. Cuvânt înainte Gheorghe E. Cojocaru, „Valeriu Popovschi, un istoric pasionat de istoria Sfatului Țării”, Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2017, 368 pp.; Sergiu Cornea, *Organizarea teritorială a puterii locale în Republica Moldova: concept, mecanisme, soluții.* Prefață Victor Juc, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar (Academia Română – Institutul de Arheologie Iași. Muzeul Brăilei „Carol I”), Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2017, 614 pp.; Victor Țvircun, *Dimitrie Cantemir – Repere biografice* (Academia Română – Institutul de Arheologie Iași. Muzeul Brăilei „Carol I”), Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2017, 374 pp.; Ilie C. Spinei, *Figuri proeminente de preoți din Basarabia (1700-1939)* (Academia Română – Institutul de Arheologie Iași. Muzeul Brăilei „Carol I”). Volum îngrijit de Marcel I. Spinei. Cuvânt înainte de Arhiepiscop Dr. Casian Crăciun, Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2017, 520 pp.; Nicolae Enciu, *În componența României Întregite. Basarabia și basarabenii de la Marea Unire la notele ultimative sovietice* (Academia Română – Institutul de Arheologie Iași. Muzeul Brăilei „Carol I”), Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2018, 544 pp.

În primele două volume, inițiatorii acestui prețios demers național-cultural pentru relevarea și asumarea ansamblului românității de azi, inserează un articulat și consistent „Argument pentru *Basarabica*”:

„Dincolo de fruntariile actuale ale țării – cu precădere în Republica Moldova – locuiesc entități românești care produc valori culturale și științifice notabile, adesea ignorate sau nu îndeajuns de bine cunoscute în România, motiv pentru care considerăm oportun să se aibă în vedere publicarea contribuțiilor celor mai reprezentativi erudiți de la răsărit de Prut în volume consistente, destinate atât lumii savante, cât și publicului larg interesat de domeniile umaniste și de disciplinele științifice. După raptul teritorial produs ca urmare a ultimatumului din 26 iunie 1940 și mai cu seamă după ocuparea Basarabiei de către trupele sovietice în vara anului 1944, represaliile obstinate împotriva populației locale, orientate cu prioritate spre pătura sa cultă, au condus, pe de o parte, la încarcerări și deportări masive, soldate frecvent cu suprimarea fizică a opozanților dictaturii, iar, pe altă parte, cu emigrarea în masă a comunităților amenințate de hecatomba războiului și de instalarea regimului despotic. (...)

După proclamarea independenței la 27 august 1991 și crearea Republicii Moldova, tendințele pozitive spre reînnoire s-au accentuat, societatea locală parcurgând o perioadă de tranziție nelipsită de convulsii, dar aspirând la o altă dinamică existențială. Cu toate dificultățile materiale, dar și de altă natură, specifice tuturor entităților statale din jumătatea răsăriteană a Europei, care s-au debarasat de povara regimurilor dictatoriale și de hegemonia tenebroasă a Kremlinului, lumea intelectuală din Republica Moldova a reușit ca, prin har și determinare, să obțină performanțe savante de netăgăduit, unele dintre acestea cu relevanță nu numai pe plan național, ci și internațional. Confruntată cu un destin istoric presărat cu precarități, când însăși ființa națională s-a aflat la ceas de grea cumpănă, românitatea dintre Prut și Nistru a dobândit verticalitate umană și profesională, probând o forță regenerativă cu totul și cu totul remarcabilă, care se cuvine evidențiată și care merită întreaga admirație.

→

Seniori ai culturii

De vorbă cu acad. Victor Spinei, vicepreședinte al Academiei Române

Raia ROGAC

Raia Rogac: *Domnule vicepreședinte, un cunoscut poet afirma că locul de naștere din Basarabia, chiar dacă l-a părăsit din pruncie și nu l-a păstrat în memorie, i-a rămas ca o emblemă a destinului. Constat că și Dumneavoastră, la o vârstă fragedă, când nu aveați împlinit anul, a trebuit – în brațele mamei sau ale bunicii – să vă refugiați peste Prut. Părinții Dumneavoastră au fost băștinași basarabeni get-beget și au fost siliți să se despartă nu numai de locurile natale, dar și de o parte din rudele apropiate. Cât de emblematică rămâne a fi Lozova pentru Dumneavoastră?*

Victor Spinei: Lozova rămâne pentru mine un simbol al legăturilor indestructibile nu numai cu strămoșii, ci și cu întreaga românitate basarabeană. Eram doar de câteva luni când familia a fost nevoită să părăsească locurile de baștină sub amenințarea hecatombei războiului și a bolșevismului, astfel că nu mai păstrez amintiri directe despre satul natal. În schimb, nostalgia după ambianța globală a traiului cotidian local, rosturile vieții de familie și specificitatea rânduielilor zonale mi-a fost inoculată persuasiv de părinți și rude, care nu s-au împăcat cu spectrul dezrădăcinării, iar dacă nu ar fi planat riscul deportării iminente în Siberia și chiar al exterminării fizice, ar fi revenit negreșit pe plaiurile basarabene. Evocarea lor obsesivă nu a rămas fără ecouri în subconștientul meu, iar sentimentul de apartenență la identitatea predecesorilor nu m-a părăsit niciodată.

RR: *Vă gândiți cumva să scrieți și un volum sau mai multe de amintiri despre oameni și evenimente care v-au impresionat în mod deosebit?*

VS: Excursurile memorialistice obligă la respect pentru prezumtivii cititori și presupun memorie prodigioasă, onestitate deplină, talent de narator, dar și timp pentru reflecții și redactare. De-a lungul anilor cu care m-a învrednicit Cel de Sus am avut prilejul să călătoresc în multe locuri atractive, diseminate pe trei continente, să fiu martor la evenimente de relevanță istorică, să cunosc corifei din diverse branșe de activitate din țară și străinătate. Aș avea fără îndoială foarte multe lucruri incitante de relatat. Aș da curs probabil tentației de a transmite celor mai tineri crâmpeie din experiențele deprimante acumulate în vremea comunismului, dar și de a dezvălui trăirile afective provocate de accesul în impozante biblioteci și muzee întesate de valori de nepreţuit, clipele de delectare oferite de savurarea unor spectacole muzicale de supremă elevație sau satisfacția de a schimba gânduri și idei cu personalități emblematice. Cum proiectele mele științifice sunt încă substanțiale – probă de optimism exacerbat! – și nu am speranța să ating o vârstă matusalemică, neumbrită de absența lucidității și de sterilitate, șansele de a-mi asuma veleități de memorialist sunt reduse. Reticențele expuse nu au nimic de-a face, mai ales că nu sunt superstițios, cu observația autorului spaniol Velilla, potrivit căruia, atunci când trăiești din amintiri, ai și început să mori.

RR: *Liviu Rebreanu afirma în* Jurnal *că dintre toate titlurile și demnitățile cel mai drag i-a fost cel de Cetățean de onoare al comunei de baștină. Pentru Dumneavoastră, cred că atât Lozova, dar mai ales Iașii vă sunt cel mai aproape de suflet, acum și Bucureștii…*

VS: Titlurile de Cetățean de onoare al Lozovei și al Iasilor îmi sunt extrem de dragi și mi-au nutrit orgoliile. Cel dintâi este o punte de legătură cu trecutul familiei, celălalt are conexiuni trainice cu prezentul, rememorându-mi traversarea momentelor inerente de frustrări, dar și cele de satisfacții și împliniri, obținute cu trudă, dar și cu șansă. În ceea ce mă privește, m-am aflat sub auspiciile unui vechi aforism arab, care recomanda să profiți de zâmbetul sorții, dacă aceasta îți zâmbește.

RR: *Aveți un arbore genealogic foarte bogat, unde se regăsesc dinastii de preoți, profesori, chiar și delegați în Sfatul Țării. Aș vrea să vă referiți succint și la acest aspect al genelor Dumneavoastră…*

VS: Sunt mândru de prestația pe plan cultural, social, confesional și politic al multor strămoși. Am evitat permanent să fac caz de împlinirile și meritele lor, pentru că acestea nu mi s-au transferat în niciun

fel. În multe cazuri, străbuni iluștri au avut descendenți mediocri, iar multe personalități de elită au avut înaintași modești. Personal nu m-am preocupat consecvent de reconstituirea arborelui genealogic al familiei, dar multe date în această privință mi-au fost furnizate ocazional de prieteni și colaboratori. Dintre predecesori, o anumită cotă de interes au deșteptat în ultimul timp membrii Sfatului Țării implicați în opera realizării unirii Basarabiei cu Patria Mamă: subofițerul Chiril Spinei și preotul Alexandru Baltaga, acesta din urmă plătind cu viața convingerile în idealurile patriotice, neabjurate nici când a fost anchetat de torționarii bolșevici și trimis într-un lagăr de concentrare/exterminare de la Kazan.

RR: *Când, cum și de cine îndrumat ați decis să porniți pe drumul cercetării științifice?*

VS: Precum mai toți tinerii, în adolescență am avut multe și variate pasiuni. Între altele, teatrul și muzica simfonică, visând să devin dramaturg, pianist și compozitor. În privința veleităților de autor de piese cu subiect istoric, am conștientizat după firave tentative că nu dispun de suficient talent spre a mă reliefa, pentru că, asemenea lui Nicolae Iorga – scuzați, vă rog, comparația insolentă! –, care a fost un dramaturg prolific, dar nehăruit, aspiram să realizez reconstituiri exacte ale evenimentelor, fără să le îmbrac în veșmânt literar, precum au procedat toți marii autori dramatici ai lumii, de la Shakespeare și Corneille la Schiller și Hugo. Nici propensiunea pentru muzica clasică nu s-a materializat pe plan profesional, căci pianul bunicii fusese abandonat la Lozova, iar mama mea, rămasă văduvă și cu venituri precare, nu dispunea de posibilitatea de a-mi procura un astfel de instrument costisitor. Ea însă, cu sacrificii tăinuite cu discreție, mi-a încurajat apetența pentru lecturile din sfera beletristică și istorică, astfel că mi-am putut încropi o mică bibliotecă personală, care cu timpul a sporit debordant. Metodologia și rigoarea cercetării științifice le-am deprins treptat de la dascălii mei de la Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității „Al.I. Cuza” din Iași: Mircea Petrescu-Dâmbovița, Constantin Cihodaru, Vasile Neamțu, Gheorghe Platon etc., dar și prin consultarea eclectică a bibliografiei de profil. Mai târziu, un aport consistent la configurarea mea ca cercetător l-au avut arheologii de renume internațional Ion Nestor de la București și Rolf Hachmann de la Saarbrücken. Când am fost în situația ca, la absolvirea facultății, să optez între calitatea de cercetător și cea de cadru didactic, am ales fără ezitare pe cea dintâi, având și șansa că la Institutul de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol” din Iași era disponibil un post de cercetător stagiar. Când, după un număr de ani, mi s-a propus să trec în învățământul universitar și să renunț la funcția de cercetător, am refuzat oferta, cu toate că aș fi beneficiat de o sporire a salariului și de o poziție ierarhică superioară. Am acceptat norma didactică la Facultatea de Istorie de la Alma Mater la imboldul reputatului medievist Ioan Caproșu, pe atunci investit cu demnitatea de decan, numai după Revoluția din ’89, când s-a legiferat cumulul de atribuții la cele două instituții. Îmbinarea muncii didactice cu cea de cercetare, cu toate că mi-a solicitat eforturi suplimentare, s-a dovedit emulatorie, pentru că m-a pus în ipostaza de a-mi testa permanent roadele investigațiilor și m-a constrâns la operații de sintetizare coerentă a informațiilor acumulate, spre a le prezenta studenților. Stimulativ a fost și contactul nemijlocit cu reprezentanții tinerei generații: dinamici, voluntari, dornici să se detașeze de corsetul principiilor desuete și să testeze interpretări noi.

RR: *Ați venit către Anul Centenar cu balanța plină. Aș vrea să vă referiți la aceste ofrande aduse cauzei Marii Uniri.*

VS: În calitate de vicepreședinte al Academiei Române, în anul 2017 mi s-a încredințat responsabilitatea de coordonator al programului Centenar al înaltului for cultural și științific, care m-a obligat la gestionarea în țară și străinătate, împreună cu alți membri ai Biroului și Prezidiului instituției, a numeroase și prestigioase manifestări dedicate momentului împlinirii a o sută de ani de la reunirea în hotare comune a tuturor provinciilor românești, moment de însemnătate capitală pentru destinul românității. Pe plan editorial, în cursul anului 2018, s-au fructificat ambițioase proiecte, soldate cu tipărirea unui număr de 37 de volume, inserate în colecțiile *Civilizația românească, Centenarium* și *Basarabica*, pregătite în cadrul Editurii Academiei Române și a Editurii Istros a Muzeului „Carol I” al Brăilei, beneficiind de finanțarea Ministerului Culturii și Identității Naționale și a Primăriei Municipiului Iași, în cadrul parteneriatelor încheiate cu Academia Română. Este meritoriu faptul că mulți membri ai Academiei, cu toată vârsta lor avansată, s-au angajat, reliefând o reală vitalitate intelectuală, la elaborarea volumelor monografice sintetice dedicate principalelor domenii ale culturii și științei românești, reunite în colecția *Civilizația românească*, care urmează să fie traduse într-o formă rezumativă în limba engleză, începând chiar din acest an, spre a fi distribuite la principalele biblioteci și universități din lume. Lucrări valoroase, dedicate exclusiv savanților din Basarabia și Republica Moldova, au fost incluse în colecția *Basarabica* și în seria complementară *Documenta Basarabiae*, din care au fost tipărite până în prezent zece și, respectiv, trei volume.

→

Dincolo de scindarea nefirească și, desigur, vremelnică a trunchiului neolatin ancestral, realizările confraților de la răsărit de Prut din toate sferele de activitate constituie un bun comun, indiferent de locul și momentul în care au fost produse. De aceea, este imperios necesar ca acestor împliniri purtând pecetea sagacității și a exigențelor să li se confere proliferare în tot spațiul carpato-dunărean. Un belșug de noi roade va fi oricând binevenit în grădina civilizației românești. Demersul preconizat se bucură de adeziunea conducerii Academiei Române, fiind agreat totodată de numeroși colegi din mediul academic și universitar de la Chișinău, împreună cu care sperăm să identificăm oportunitățile cele mai bune pentru o cooperare fructuoasă și viageră. Materializarea acestui proiect urmează să se realizeze prin coeditarea asumată de Editura Academiei Române și Editura Istros & Muzeului Brăilei «Carol I».

Sunt, în ansamblul documentului, expuse pe larg circumstanțele contemporane și istorice ale evoluției spațiului românesc de dincolo de Prut, ca și îndatoririle ce li se incumbă generațiilor de azi în ducerea unor acțiuni cât mai concertate pentru ca românitatea dintre Prut și Nistru să se dimensioneze tot mai eficient și vizibil, prin susținute acțiuni și pe multiple planuri, în „grădina civilizației românești”. Editarea, până acum, a cărților și autorilor în cadrul seriei *Basarabica*, la nivel științific superior, probează relevarea intențiilor programatice ale profesorilor Spinei și Cândea.

Seniori ai culturii

Aceste tomuri, abordând prioritar probleme legate de istoria și civilizația spațiului pruto-nistrean din Evul Mediu și până în zilele noastre, evidențiază remarcabilul potențial științific al colegilor de la Chișinău. Am satisfacția că, în ultimul sfert de veac, în Republica Moldova s-a constituit o solidă școală istoriografică, căreia îi datorăm publicarea profesionistă a surselor istorice și elaborarea a numeroase monografii riguros documentate și dovedind acuitate interpretativă.
În momentul de față, pregătim pentru tipar, împreună cu colegul Ionel Cândea, membru corespondent al Academiei Române, alte volume din această colecție, care urmează să apară în coeditare la Editura Academiei Române și Editura Istros din Brăila.

RR: *Aveți o colaborare fructuoasă cu istorici și arheologi din întreaga lume, în același timp și cu cei din Republica Moldova. Cum apreciați aceste relații?*

VS: Conexiunile cu colegii de breaslă din țară și străinătate sunt de cea mai mare importanță pentru toți cercetătorii, întrucât le sporește capitalul informațional și, totodată, le mijlocește schimburile de idei. Datorită acestor conexiuni, pentru arheologi apare oportunitatea de a consulta vestigii inedite, iar pentru istorici cea de a-și procura rarități bibliografice. În luxurianta producție tipografică din zilele noastre apar frecvent lucrări de interes editate în tiraje confidențiale sau cu difuzare superficială, astfel că nici bibliotecile cu resurse pecuniare ultra generoase nu au posibilitatea să le colecteze. Până la un punct, relațiile intercolegiale sunt în măsură să suplinească asemenea carențe, fapt pe care l-am putut proba grație contactelor amiabile cu specialiștii basarabeni, antamate încă în anii regimului comunist.
În perioadele când raporturile politice dintre Moscova și București traversau momente încordate, erau provocate deliberat disfuncționalități în fluxul circulației coletelor poștale, astfel că trebuiau găsite soluții alternative pentru a schimba cu discreție literatura de specialitate. Cititorul din România lipsit de cunoștințe în limbile slave nu avea acces la informațiile publicațiilor tipărite la Chișinău, întrucât în perioada hegemoniei sovietice marea lor majoritate apăreau în limba rusă, într-o flagrantă desconsiderare a identității populației majoritare și în tendința de a-i înăbuși aspirația către potențarea propriei spiritualități. Din păcate, și astăzi unele periodice cu profil istoric sunt publicate exclusiv în limba rusă, iar în altele nu sunt preponderente studiile în limba națională, ceea ce este de neconceput în fostele republici din componența defunctei Uniuni Sovietice din regiunile baltice, caucaziene și central-asiatice. Desigur că rusa este limba unei mari și respectabile civilizații, dar ea nu trebuie să fie folosită cu ostentație în detrimentul culturii colectivităților autohtone. În altă ordine de idei, dar circumscris tot tărâmului lingvistic, îmi exprim perplexitatea și decepția că în unele cercuri politice antiunioniste de la Chișinău continuă să se vehiculeze concepția aberantă de sorginte stalinistă potrivit căreia ar exista o limbă așa-numită moldovenească, diferită de română. Preceptele lingvistice nu se stabilesc nici de oficinele diplomatice de la Kremlin și nici de cele parlamentare de pe malurile Bâcului, ci exclusiv de către specialiști. Or, până în prezent, nici cel mai mare lingvist al românilor, Eugen Coșeriu, și nici alți proeminenți savanți din lume nu s-au pronunțat în favoarea individualității pretinsei limbi moldovenești. S-a spus și s-a repetat mereu că separarea politică nu presupune și diferențierea de limbă. Popoarele din America Latină s-au desprins irevocabil de Regatul Spaniei de aproape două secole, dar nu pretind că vorbesc columbiana, panameza sau venezueleana, după cum, în alte circumstanțe istorice, nici australienii, canadienii sau neozeelandezii nu au abjurat limba engleză, iar austriecii limba germană. În aroganța lor de deținători ai multor privilegii, unii politicieni – nu numai de la noi, ci de pretutindeni – își arogă verdicte ridicole în domenii care presupun o competență care nu se dobândeste stând la taifas sau răsfoind ziare de duzină. Desigur că oricine are dreptul să fie incult și răuvoitor, numai că unii profită excesiv de acest privilegiu...

RR: *Nu cred că există un astfel de drept, poate doar că unii își închipuie acest lucru. Dar să vorbim numai de bine. Interviul a fost solicitat de revista* Curtea de la Argeș, *dar este dorit și așteptat și de revista* Destin românesc *din Chișinău.*

VS: Ambele periodice sunt de un real nivel intelectual, etalând diversitate tematică, anvergură culturală, respect pentru valorile naționale, filon patriotic. Ar fi de dorit ca lor să li se asigure o distribuire mai coerentă în centrele culturale de pe ambele maluri ale Prutului. Merită a fi apreciată maniera în care publicațiile amintite reușesc să gestioneze abordarea lucidă și echilibrată a realităților curente într-o lume debusolată, stăpânită de angoasă, marcată de individualism rapace, amenințată de tăvălugul uniformizării, adică într-un spațiu în care – fie-mi permisă parafrazarea – o stafie umblă prin Europa: stafia globalizării. În ceea ce mă privește, nu am apetență pentru *langajul* ticsit de epitete exuberante și grandilocvente și nici pentru efuziunile patriotice, dar nu-mi permit să le dezavuez, pentru că aceia care le practică au registre specifice de exteriorizare, decurgând din structura propriei personalități și din experiențele acumulate de-a lungul vieții.

RR: *Credeți în destinul nostru românesc?*

VS: Întrebarea este întrucâtva deconcertantă, în esență sunt un pesimist, dar un pesimist combatant, aderent al preceptului lui Winston Churchill de a nu mă împăca niciodată cu eșecul. Pentru lansarea în previziuni asupra destinului neamului, adică a viitorului său, trebuie să pornim de la o evaluare strict obiectivă, necontaminată de cosmetizare

și de recuzita propagandei partinice. Societatea românească de pe ambele maluri ale Prutului pare în prezent descumpănită, incongruentă, lipsită de repere, inconștientă de panta periculoasă pe care o traversează. Lucrul cel mai nociv este că iresponsabilitatea paralizantă a contaminat pătura conducătoare și pe formatorii de opinie din mass-media, adică exact pe cei obligați să găsească soluții de redresare. Calitatea unui larg segment al clasei politice este îndoielnică, fapt perceptibil pentru toată lumea, ceea ce seamănă neîncredere, derută și frustrare. Economia progresează în cadență temporizată, agricultura nu este în măsură să furnizeze produse alimentare competitive, se consumă mai mult decât se produce, balanța importului surclasează pe cea a exportului, nivelul de trai se menține scăzut, inflația atinge parametri îngrijorători, moneda națională se depreciază, fenomenele de corupție înfloresc și se diversifică, justiția tinde să fie aservită factorilor politici, inegalitățile economice și sociale se adâncesc etc. Una dintre cele mai profunde crize, cu efecte catastrofale pe termen lung, se manifestă în domeniul demografic. Pe de o parte, rata creșterii naturale a populației s-a diminuat drastic, iar, pe de altă parte, exodul populației spre alte meridiane cunoaște o intensificare debordantă. În acest moment, din cele două state românești sunt plecați în străinătate între patru și cinci milioane de oameni, din care un procent foarte însemnat revine tinerilor. După Siria, aflată în stare prelungită de război civil, rata emigrației din România este cea mai mare din lume, implicând, după surse credibile, 17% din populația activă a țării, ceea ce înseamnă circa o cincime din întreaga populație. Un astfel de fenomen nu s-a înregistrat nici în vremea confruntărilor războinice endemice din regiunile carpato-dunărene, provocate de apetiturile anexioniste ale Imperiului Otoman, Rusiei țariste și Austriei Habsburgilor. Aproape o pătrime din cei plecați nu mai intenționează să revină în patrie, diaspora românească nu este coagulată, procesele de deconstrucție identitară și de deznaționalizare îmbracă forme ireversibile. Din cauza emigrației galopante, anumite ramuri economice resimt stringent lipsa forței de muncă, care începe să fie suplinită riscant prin primirea unor mase de emigranți sosiți din țări cu un nivel cultural precar, a căror integrare în societatea locală comportă dificultăți majore.
Probleme foarte acute sunt înregistrate în mediul rural, unde analfabetismul atinge parametri alarmanți. Depopulat și lipsit de resurse, satul a încetat de câteva decenii să mai furnizeze valori intelectuale, precum în perioada antebelică și chiar în anii comunismului. Disfuncționalități serioase se constată în domeniul învățământului și cercetării, afectat de haos administrativ și de investiții restrictive.
În compartimentul cercetării din România investițiile se situează la nivelul cel mai de jos din Uniunea Europeană, încât vor diminua drastic performanțele specialiștilor, vor compromite demersurile destinate creării elitelor și vor determina elementele dotate să-și caute locuri de muncă în centre prospere din străinătate. Iată tabloul sumbru pe care îl prezintă situația de astăzi din România și Republica Moldova. *Dacă aceste două entități statale se vor uni, șansa remedierii unor neajunsuri se va potența, iar revigorarea evoluției lor va fi mai facilă.* Românii au mai trecut în decursul secolelor prin momente de dificultate extremă în resorturile economice, politice și morale, dar au găsit mijloace spre a le depăși. Exemplul marilor predecesori, care au reușit cu mari eforturi, prin jertfe și determinare, să edifice România Mare în urmă cu o sută de ani, poate fi reiterat. Avem nevoie de demnitate, tenacitate, fermitate, patriotism, de o mentalitate pozitivă.

RR: *De ce oare politicienii nu pot avea relații tot atât de frumoase precum savanții?*

VS: Politicieni din ambele state românești sunt expuși sau, mai corect spus, se expun pe eșichierul public pentru a fi mediatizați, aspirând la sporirea și consolidarea popularității, de natură să determine obținerea sufragiului periodic al alegătorilor. Cine dobândește credibilitate își pavează drumul spre câștigarea pozițiilor privilegiate în forurile legislative și administrative, devenind beneficiarul unor multiple avantaje materiale și de altă natură, astfel că este întrucâtva firesc ca disputa pentru putere să fie acerbă. Din păcate, aceasta antrenează adesea indivizi de o condiție etică și intelectuală precară, incapabili să asigure competiției un climat civilizat și predispuși la fraudă, arbitrariu, corupție. În schimb, în lumea savantă pozițiile profesionale sunt mult mai stabile, fiind obținute după decantări îndelungate și după criterii puțin permisive penetrării elementelor dubioase. Verdictul unui proverb italian se poate aplica și situației în discuție: *Dove sono uomini è modo,* care într-o tălmăcire liberă românească ar suna astfel: „Între oamenii de omenie întotdeauna există înțelegere". Savanții autentici sunt prea absorbiți de munca lor, ce reclamă har, pasiune și determinare, pentru a fi receptivi la freamătul lumii exterioare. Cu toate acestea, nu este cazul să acceptăm cu naivitate o imagine idilică a mediilor intelectuale, căci și acolo bântuie invidia, nepotismul, manipulări meschine, disimulate mai mult sau mai puțin abil față de cei din afară.

RR: *Munca unui academician nu are pauze, chiar dacă are program amplu de activitate în diverse instituții – exemplul Dumneavoastră; cred că nici acasă nu-și poate lăsa gândurile pe rafturile bibliotecii sau pe birou. Ne puteți destăinui câte ceva despre preocupările de ultimă oră și poate chiar din viitorul apropiat?*

VS: Nu numai travaliul unui academician, ci al oricărui cercetător împătimit se sfârșește numai atunci când este luat la Domnul, căci problemele științifice sunt inepuizabile: *Ars longa, vita brevis.* Fără a avea în perspectivă proiecte științifice m-aș simți total deconcertat și lipsit de echilibru. În prezent lucrez în paralel la două studii aferente Evului Mediu românesc, dar atribuțiile împovărătoare de la Academie și de la Institutul de Arheologie din Iași nu-mi permit să estimez când le voi duce la bun sfârșit. Aș putea concluziona, precum Shakespeare în piesa *Timon of Athens: Life's uncertain voyage* („Viața este o călătorie nesigură").

RR: *Vă mulțumesc mult și sper ca acest interviu să capteze atenția cititorilor, ca și altele pe care le-ați onorat, inclusiv cele solicitate de istorici din Basarabia.*

VS: Nu sunt convins că răspunsurile mele vor satisface toate așteptările, întrucât formația mea de medievist mi-a imprimat un mod sec și pragmatic de cântărire, atât a realităților din trecut, cât și a celor cotidiene, degajat de formulări epatante și speculative. A fost riscul Domniei voastre că m-ați abordat…

Podul de reviste

Gregor von Rezzori și realitatea românească

Dragoș OLARU

„Acest scriitor nu este cunoscut încă publicului rusesc, dar, judecând după succesul lui tot mai mare în Apus, și el va ajunge, mai devreme sau mai târziu, la cititorul băștinaș”, afirma în anul 2006 Mihail Talalai, corespondentul redacției ruse Radio Svoboda în peninsula Apeninică, preocupat cu depistarea „petelor rusești de pe harta Italiei”. Scriitorul avut în vedere era Gregor von Rezzori, iar prin „cititorul băștinaș”, desigur, se subînțelegea cititorul rus. Este destul de greu să înțelegem logica după care, în fond, apatridul Gregor von Rezzori putea să fie trecut la „o pată rusească de pe harta Italiei”. Această afirmație a lui M. Talalai m-a făcut să înțeleg că Rezzori nu este cunoscut nici de publicul românesc, mai ales de cel de la baștina lui cernăuțeană. Acum, la un secol și ceva de la naștere, încercăm să prezentăm câteva aspecte biografice și de creație, cu o ușoară nuanțare românească.

O valoare autentică, inconfundabilă în conglomeratul cultural universal al secolului XX, Rezzori a fost pe bună dreptate un cetățean al lumii. Iar lumea sa a fost ironia, pe care și-a creat-o singur chiar în *Istoriile maghrebiniene* (1953), primul său roman, care i-a adus o binemeritată recunoaștere. Prin mistificări literare de cel mai bun gust, prin ironie și metafore grotești, marele prozator a creat, la „răsăritul de miazăzi”, miraculoasa țară Maghribinia, cu frontiere „ce trec prin inimile și sufletele locuitorilor ei”.

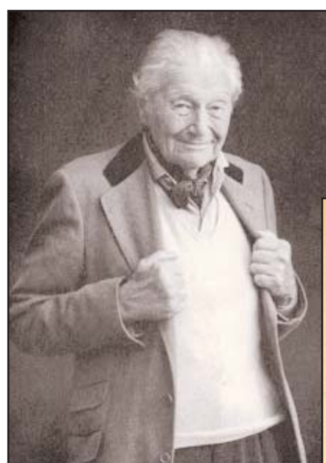
Gregor sau Grișa, cum a acceptat și i-a plăcut să i se spună după obiceiul practicat în urbea natală, s-a născut la 13 mai 1914 în capitala Bucovinei, avându-i ca părinți pe Hugo și Klara Rezori (al doilea z în numele de familie îl va adăuga mai târziu fiul Gregor). În cărțile bisericești ale parohiei romano-catolice din Cernăuți pe anul 1909 am depistat sub numărul 138 înregistrarea căsătoriei, la 9 octombrie 1909, dintre „Rezori Nobilis Hugo”, de 32 ani, și Klara Frank, de 19 ani, fiica consilierului Georg și al Klarei Ullmann din Graslitz, Boemia. La aceeași pagină se află o notiță din anul 1923, care constată că „această căsătorie este desființată conform deciziei definitive a Tribunalului Cernăuți din 31 mai 1923”.

Hugo era fiul consilierului Wilhelm Rezori, arhitect cunoscut în capitala imperiului austriac, și al Mariei Smidt. Rezori (d’Arezzo) se trage dintr-o familie siciliană, care a emigrat pe la mijlocul secolului al XVIII-lea la Viena, fapt ce l-a determinat probabil pe scriitor mai târziu să trăiască o bună parte a vieții sale în Italia.

Faptul că Hugo se trăgea dintr-o veche familie evanghelică nu l-a împiedicat să lucreze mai toată viața la Cernăuți (din 31 octombrie 1901) ca inginer și arhitect în Consiliul eparhial ortodox al Mitropoliei Bucovinei. A fost și un vânător pătimaș, iar, după mărturisirile fiului, această dragoste pentru codrii Bucovinei a fost decisivă în cazurile când se punea problema de a-și schimba locul de trai.

În dosarul personal al lui Hugo Rezori, care se păstrează în fondurile de arhivă din Cernăuți, se menționează că o îndeletnicire suplimentară a arhitectului era fotografia. Totuși, în cultura Bucovinei, Hugo Rezori s-a afirmat ca pictor. În depozitele Muzeului Etnografic din Cernăuți se păstrează și astăzi 15 tablouri, lucrate în acuarelă de mâna pictorului Rezori, reprezentând un șir de mănăstiri și biserici bucovinene. La fel și Muzeul de Artă din localitate deține în expoziții permanente și depozite 11 tablouri rezoriene, cum ar fi *Mănăstirea Putna, Biserica din Ilișești, Schitul Hresceatic, Biserica din Toporăuți.* Ca o apreciere a calităților sale de pictor, menționăm următorul caz. În anul 1926, când Mitropolia Bucovinei organizează o expoziție de artă bucovineană la Paris și Geneva, organizatorul ei, Drăghileanu, îi va solicita câteva lucrări. După cum menționează Drăghileanu într-o scrisoare din 28 mai 1926 către ministrul Ion Nistor, lucrările lui Rezori au fost expuse la Paris, dar, cu părere de rău, în drum spre țară s-au pierdut, iar autorul lor îi cere insistent „despăgubire pentru pierderile suferite”.

La Cernăuți, familia Rezori a avut mai multe locuințe. Una dintre primele, la anul 1905, era casa de pe fosta Neuweltgasse, 20, pe care am reușit s-o identificăm astăzi pe str. Șevcenco, 32, alături de casa altui pictor cernăuțean, Vladimir Zagorodnikov, al cărui tată, Grigore Zagorodnikov, trăia în acei ani pe Neuweltgasse, 18. La 1914, anul nașterii lui Gregor, părinții trăiau pe aceeași stradă, însă peste drum, la numărul 23 a. În 1924, după ruperea căsătoriei, cartea adreselor pentru orașul Cernăuți indică pentru Hugo Rezori adresa din str. Grădinii (Gartengasse), nr. 19. Aici, probabil, a trăit și Gregor un timp oarecare, fapt confirmat și în romanul *Flori în zăpadă* (*Blumen im Schnee*), adresă ce nu a putut fi identificată nici de Gregor la revenirea lui la Cernăuți, după 50 de ani, în 1989. Fiul Gregor a locuit cu mamă-sa și într-un apartament din str. Brâncoveanu, actuala str. I. Franko.

ROMÂNIA.
ADMINISTRAȚIA BUCOVINEI.

JURĂMÂNT

JUR ÎN NUMELE LUI DUMNEZEU ȘI DECLAR PE ONOAREA ȘI PE CONȘTIINȚA MEA CREDINȚĂ

MAIESTĂȚII SALE REGELUI

FERDINAND I.

DINASTIEI SALE ȘI CONSTITUȚIUNII ȚĂRII MELE.

DE A APLIC[illegible]GILE ȘI A MĂ CONFORMA LOR.

AȘA SĂ-MI AJUTE DUMNEZEU.

ÎN PREZENȚA MEA:

CERNĂUȚI LA 16 August

În timpul Primului Război Mondial, familia Hugo a trăit la Câmpulung și la Vatra Dornei, dar revenea imediat la Cernăuți, când orașul era eliberat de sub ocupația rusească. E posibil ca Rezori să fi trăit un scurt timp și la Siret, fiindcă într-o cerere din 1936, depusă la Consiliul eparhial ortodox al Bucovinei, Gregor indică or. Siret din județul Rădăuți ca adresă, ca apoi să corecteze cu „Cernăuți, str. Aviator Gagea, 38” (actuala str. Aksionov). Într-adevăr, cartea adreselor pe anul 1936 arată această adresă pentru Rezori, deși actele cadastrale fixează ca proprietar al casei pe Paul Hizigrat, arhitect, adică pe un coleg de profesie. Este posibil că aici, ca de fapt și în celelalte cazuri din Cernăuți, Rezori să fi trăit ca chiriaș al locuinței.

Se cuvin și câteva precizări referitoare la cetățenia scriitorului, temă pe marginea căreia se fac mai multe speculații. Același Mihail Talalai susține că după Primul Război Mondial, odată cu destrămarea Imperiului Austro-Ungar, „Cernăuții ajung în componența României, însă tânărul Grișa continua să se socoată austriac și refuză cetățenia română”. Cât despre „tânărul Grișa”, menționăm că la vremea unirii Bucovinei cu România nu avea decât 4 ani și e puțin probabil să fi înțeles subtilitățile primirii sau refuzului unei cetățenii. În schimb, Hugo Rezori, tatăl viitorului scriitor, s-a folosit de la bun început de prevederile legilor românești în vigoare la acea vreme, conform cărora toți cetățenii austrieci care s-au născut sau au trăit până la război în Bucovina aveau dreptul de indigenat în România. Ca funcționar al unei instituții românești de stat („arhitect-director” la Direcția poduri și șosele a Bucovinei), Hugo va depune la 16 august 1920 „jurământul de credință față de regele Ferdinand I, dinastia regală și Constituția țării”.

Același jurământ de credință față de rege și țară îl va depune în anii ’30 și Gregor, care, fiind desigur cetățean român, își va întrerupe studiile universitare din Viena și se va întoarce în România pentru a-și satisface aici stagiul militar.

Cât privește școala primară, Gregor o termină la Cernăuți (probabil particular), în schimb studiile gimnaziale le face la Brașov, Fürstenfeld (Stiria) și Viena. La Montanuniversität în Leoben a studiat mineritul, iar la Universitatea din Viena – arhitectura și medicina.

După stagiul militar, a mai rămas pentru 4 ani la București, unde s-a preocupat de pictură și desen, absolvind, se pare concomitent, studii de artă la Viena. Nu e, deci, întâmplător că, după Revoluția din decembrie ’89, revine, chiar în ianuarie 1990, în București. Oare ce sentimente l-au readus pe Gregor von Rezzori în capitala României, pe acest nu numai cetățean al bătrânii Austrii, dar și singur fiind și deja un om bătrân. Iată ce ne mărturisește însuși scriitorul, în 1994, într-un dialog cu traducătoarea cărților sale, Catrinel Pleșu:

„M-am simțit depășit de situație. Nu m-am întors în Bucovina, ci la București – locul evenimentelor istorice ca să zicem așa. Nu mă aflam acolo în căutarea urmelor mele, ci pe urmele așa-numitei revoluții. Dar firește că la tot pasul dădeam peste mine însumi. Nu puteam scăpa de propriul meu trecut la București (tot așa cum nu pot scăpa de el nicăieri). Desfășuram o ridicolă procesiune de-a lungul propriei mele umbre. Pășeam ca o stafie alături de propria mea stafie care-mi vorbea neîncetat. Trăncănea despre deosebirea dintre simultaneitate și prezent. Mă aflam aici după o jumătate de secol, cu doar două întreruperi fulgerător de rapide și târzii – *în țara trecutului meu* mai mult decât îndepărtat, din al cărui steag albastru-galben-roșu îmi făcusem un drapel al mitului meu. Pășeam pe un asfalt pe care-mi tocisem tălpile pantofilor ca tânăr *flâneur* cu garoafă la butonieră. Treceam pe lângă locurile viselor și împlinirilor, bucuriilor și durerilor, succeselor și eșecurilor, cuceririlor și înfrângerilor de odinioară... și toate mi se întâmplau deodată, într-o dimensiune a timpului care nu era nici prezent, nici trecut. Nimic nu trecuse: totul se petrecea în mine acum și aici și totuși nu era prezent. Îmi ridicam ochii spre steagul albastru-galben-roșu din care fusese decupată emblema sistemului comunist și mă gândeam: gaura din mijloc sunt eu.

Ce căutam de fapt la București? Voiam, să fiu de față. De față la ce? Pentru a face ce? Venisem cu intenția spontană de a nu pierde ceasul când vor cădea lanțurile; când steagul albastru-galben-roșu nu va flutura doar ca un drapel mitic al originii mele suspecte dintr-o țară de operetă balcanică, ci – eliberat în sfârșit de însemnele detestate ale dictaturii secerii și ciocanului – se va înălța mândru deasupra *patriei mele.* Voiam să asist la momentul în care *țara mea*, ieșită din bezná de după Cortina de Fier, urma să cânte la unison în concertul națiunilor libere și democratice ca partener de comerț în economia liberă de piață, ca frate de nădejde și atracție turistică căutată; la intrarea ei în realitate.”

Oare se poate declara mai frumos dragostea de baștină, de țară, de poporul printre ai cărui semeni ai crescut și te-ai realizat ca om, de cum o face acest *Alt-Österreicher?* Dar aceste declarații de dragoste, sincere și duioase, sunt numai până la un anumit punct, până la momentul când pătrunde esența grotescă a timpului pe care-l trăiește.

„Ideea mea n-a fost strălucită. România rămâne o țară suprarealistă. Nu din întâmplare s-a născut acolo *patristica* suprarealismului: Tristan Tzara, Eugen Ionescu, ca să nu mai vorbim de gurul tuturor, Urmuz, care, în douăsprezece pagini, ne-a lăsat o mostră strălucită în proză de nonsens plină de sens. E o țară minunat de frumoasă și bogată, dincolo de care se întinde stepa. Dintr-acolo au năvălit peste ea, secole de-a rândul, hoarde de nomazi cu coame zbârlite și, mai recent, urmașii lor: rușii dintr-o parte și nemții de cea opusă. Turcii au ținut poporul în robie, biserica ortodoxă în ignoranță. Fiii de boieri dandyficați care studiaseră la Paris i-au adus sifilisul și luminismul; inginerii francezi și germani i-au jefuit bogățiile și i-au livrat echipament militar.

→

Eminescu şi *sfintele firi vizionare* ale neamului românesc (II)

Florian COPCEA

Dar lui **Dimitrie Cantemir** celebritate i-a adus, mai ales, *Istoria Imperiului Otoman,* scrisă în latineşte sub titlul *Historia incrementorum atque decrementorum Aulae Othomanicae,* prin 1715-1716, lucrare de istorie care i-a fascinat pe toţi cărturarii secolului al XVIII-lea şi începutul celui de al XIX-lea. Nu puţini au fost istoricii care au concluzionat că *Istoria* este o scriere analitică şi memorialistică, cu un bogat conţinut de izvoare bizantine, de date şi fapte preluate din alte istorii ale Imperiului Otoman, două dintre acestea, *Historiae Musulmanea Turcorum* (autor Löwenklau) şi *Historie de l´état présent de l´Empire Ottoman* (autor P. Ricaut), apărute în 1596 la Frankfurt şi în 1670 la Paris. De asemenea, cronicile lui Laonic, Chalkokondil, Gheorghe Phrantzes şi Nicefor Gregoras i-au furnizat lui Cantemir destule amănunte legate de istoria Turciei. Dimitrie Cantemir este citat în caietele studenţeşti ale lui Eminescu şi în articolele publicistice pentru „izvoarele" pe care le oferă în ce priveste genealogia Muşatinilor şi Istoria Osmană, urmărită în chip extins de la Murad I până la Mahmud II. Exegeţii consemnează unele transcrieri de nume şi toponime din ediţia românească a Istoriei Porţii otomane din 1878, fapt care demonstrează că poetul a cunoscut această lucrare.

Istoria ieroglifică, considerată de N. Iorga cel dintâi roman românesc de realitate istorică, îi va aduce şi mai multă faimă lui Dimitrie Cantemir.

Scrisă la Constantinopol în 1705, după procedeul tehnic din *Etiopicile* lui Heliodor, destul de complicată din punct de vedere stilistic, „până la baroc şi bombasticism", cartea, deşi „proslăveşte" izbânda Cantemireştilor asupra lui Brâncoveanu, nu dezvăluie prea multe repere biografice din viaţa autorului şi a contemporanilor săi. Manuscrisul *Istoriei ieroglifice* a fost târziu descoperit şi valorificat; cu toate acestea, opiniile unor cărturari, referitor la un anumit stadiu al culturii române, nu au întârziat să apară, mai ales că din lucrare apăruseră câteva fragmente. G. Călinescu a fost de părere că *Istoria ieroglifică* este singura operă literară viabilă a domnitorului. Ion Rotaru, destul de pragmatic, trage concluzia că: *„Istoria ieroglifică* este mai mult decât o capodoperă retorică, o pură artă a cuvântului". Al. Piru se pronunţă şi mai autorizat: „Imaginaţia epică e săracă, în schimb darul de a vedea aspectul grotesc, caricatural, al obiectelor şi fiinţelor, fantezia umoristică, verva satirică, gustul ficţiunii fantastice sunt tot atâtea laturi ale talentului unui mare scriitor, ale unicului scriitor propriu-zis din literatura română veche" [Al. Piru, *op. cit.*, p. 22]. O particularitate de mare însemnătate a culturii române a constituit-o, după George Ivaşcu, valorizarea *Istoriei ieroglifice,* aceasta fiind „...o poemă eroi-comică în proză, inspirată de adevărul societăţii contemporane, un roman cu tâlc, menit a fi gustat de contemporani în felul – să zicem – al *Bietului Ioanide,* dar pe care astăzi îl citim pentru pura literatură dintrânsul detaşaţi de modelele posibile sau inventate … un catharsis al amărăciunilor şi al veninului acumulat de omul politic contrariat în aspiraţiile sale…" [Petru Maior, *Istorie pentru începutul românilor în Dacia*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1971, p. 249]

În jurul *Istoriei ieroglifice* a lui Cantemir există şi unele poziţii destul de radicale. Cele mai cunoscute sunt cele ale lui Pompiliu Constantinescu şi ale lui P.P. Panaitescu. Pentru primul, *Istoria ieroglifică* este o carte cu multe frumuseţi, dar îi lipseste armonia, podoabele înecând linia în stil baroc a monumentului. P.P. Panaitescu, mai puţin conciliant, i-a imputat domnitorului-cărturar excesul de filosofie teologică rudimentară, lipsită de simţ estetic şi abundând de filtraţii bizantine. Caracterizarea ce i-o face G. Călinescu în celebra sa *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent* [Ed. Minerva, Bucureşti, 1986, p. 42] anulează cu graţie toate aceste imputaţii: „Cantemir are talent, evident în muzica frazei, în ideea de a percepe concret figurile simbolice ale constelaţiilor [...]. Cantemir e scriitor, creator, aducând idei şi combinaţii. Figura lui, umbrită până azi, e a unui om superior. Voievod luminat, ambiţios şi blazat, om de lume şi ascet de bibliotecă, intrigant şi solitar mânuitor de oameni şi mizantrop, iubitor de Moldova lui după care tânjeşte [...], academician berlinez, [...] cronicar român, [...]. Dimitrie Cantemir este Lorenzo de Medici al Nostru."

Şi la toate acestea, poporul de clăcaşi ţinut sub cnut a rezistat cu o tenacitate pe care o extrăgea, asemenea lui Anteu, din pământul de sub tălpi pe care nu înceta să-l lucreze cu mâini harnice. Până în clipa în care naţionalismul epidemic al secolului XIX a izbucnit şi în România care începuse să se deştepte şi a însoţit mitul formării poporului român – din conducătorii romani şi daci mândri – cu o megalomanie corespunzătoare. Copilul diform şi profitorul acestei megalomanii a fost Nicolae Ceauşescu – urât desigur, dar totuşi iubit de mulţi tocmai din acest motiv."

Va reveni la aceste idei în ultimul său roman de proporţii, *Murmur de moşneag* (*Greisengemurmel*). Mulţi au căutat fără prea mult succes în el ironia cu care s-au obişnuit în lucrările literare ale lui Rezzori. Este, de fapt, un jurnal de reflecţii adânc filosofice pe care le scrie pe urmele călătoriei sale din România şi India din anul 1990. Realitatea postrevoluţionară românească şi îndeosebi cea a unui misticism existenţial, descoperită la Pondicherry şi întruchipată de Guru Sri Aurobindo şi de „portparolul înţelepciunii sale, profetesa clarviziunilor sale, executoarea (pe deplin lumească) a puterii sale spirituale: Mama" i-au trezit, pe neprevăzute, „ura mea somnolentă de bătrân". Ubicuitatea Mamei şi toate activităţile acestei secte religioase i-au reactualizat chinuitor lozincile din satele transilvănene pe care le văzuse numai cu câteva săptămâni în urmă. Era în situaţia celui care se loveşte mereu dureros peste degetul rănit, iar parodia neintenţionată a puterii, practicată de cei de la Societatea Sri Aurobindo cu Mama lor era prea izbitor asemănătoare cu cea a cuplului ceauşist, iar autorul continuă să fie cu gândul la Bucureşti, unde a „avut revelaţia legitimităţii satanice a puterii... Am umblat pe străzile oraşului îngheţat şi cenuşiu, urmărit de ecoul inexplicabilului. Puterea exercitată tiranic mai putea fi simţită în fiecare ungher, în fiecare privire, în fiecare cuvânt, în fiecare gest şi în fiecare sunet – ba chiar şi în tăcere. Acolo unde ea se surpă, se ridică şi umblă aerul însuşi pe care-l respiri, la fel ca praful unei clădiri demolate. Chiar ruptă de realitatea faptică, ea acoperă lumina zilei. În Bucureşti domnea un frig metalic. Nu eram atât de stupid încât să mă astept ca, peste noapte, după căderea tiranului şi – cum se spera – a sistemului comunist, oraşul să înflorească pentru a redeveni ceea ce fusese odată (odată ca niciodată, adică pe vremea mea). Dar zăpada de pe străzi, îngheţată, murdară, tare şi uscată ca un os, pe care-ţi rupeai picioarele, era o mărturie ironică a continuării sărăciei, a fricii, a apăsării şi a deznădejdii dinainte. Aici nu simţeai niciun fel de eliberare, de vindecare. Nici urmă de euforie, de mândrie, de înfiorare sfântă după uciderea tiranului. Singurul semn de schimbare era dezordinea. [...] Fantoma Conducătorului bântuia pretutindeni. Pretutindeni dădeai de urmele sfârşitului său lipsit de glorie şi mârşav. Pe unele clădiri distruse de împuşcături se înălţau, deasupra găurilor ferestrelor, urmele de funingine ale limbilor de foc, iar ici-colo, pe bulevarde, pe mici insule de pietoni, ardeau lumânări pe paturi de flori îngheţate, în amintirea celor căzuţi. În jur şi printre ele, mişunau oameni. Roiau nelinişţiţi, într-o îmbulzeală decerebrată, asemenea furnicilor cărora un picior uriaş le-a distrus cu brutalitate muşuroiul. Nici maşinile, nici pietonii nu păreau să aibă un scop precis sau să se îndrepte într-o direcţie anume. Ceea ce-i mâna era o nelinişte şi o panică tâmpă care-i năucea ca un narcotic (până la emasculare). Singurii vioi şi plini de viaţă, răsărind parcă din sedimentul străzii, erau cerşetorii ţigani. [...] Cred că am înţeles: când puterea nu mai are nume, o exercită soarta. Asta îi făcea pe oameni să fie smintiţi şi năuciţi. Ştiau că soarta le rezervă întotdeauna numai lucruri înfiorătoare. Dar nu-şi dădeau încă seama ce anume îi aşteaptă. Erau dezorientaţi fiindcă pierduseră obiectul concret al urii lor. Poţi urî un tiran; nu poţi urî soarta. Soarta e anonimă. Românii sunt mari maeştri în înjurături. Din limba lor ţâşnesc flori tropicale, inventivitatea lor atinge genialul atunci când variază, parafrazează, nuanţează forma tradiţională a înjurăturilor lor. Cu alte cuvinte: pe un tiran poţi să-l înjuri. Are tată, mamă, strămoşi, fraţi, surori, copii, copii ai copiilor pe care îi poţi combina într-o *Poloneză* de afurisenii. E cu neputinţă să faci la fel cu soarta. E ridicol să o acuzi, să o blestemi. Oamenii din Bucureşti mi s-au părut a fi castraţi colectiv în acele zile din ianuarie 1990 fiindcă nici măcar nu înjurau. Li se răpise identitatea lor fiindcă nu mai puteau spune, referindu-se la un adversar concret: Bagă-l în p. mă-sii."

Sunt spuse aici adevăruri cutremurător de reale. Este exact ceea ce mai trăim încă şi astăzi în Ucraina. După revoluţia portocalie din Kiev, ucrainenii trăiesc aceleaşi deziluzii. Frigul străzilor bucureştene din iarna lui 1990 mai bântuie şi astăzi pe străzile ucrainene, indiferent de oraş, indiferent chiar de anotimpul anului.

Deşi a scris în limba germană şi engleză, a vorbit în franceză şi italiană, povestea bancuri în idiş, cânta cântece bătrâneşti în româneşte, Rezzori a iubit foarte mult limba română. În acelaşi dialog cu C. Pleşu, scriitorul recunoaşte că „limba română e o limbă superbă, bogată, foarte expresivă şi nuanţată. Mi-e dor să vorbesc româneşte, vorbeşte-mi cât mai mult româneşte, te rog. Când eram tânăr, cred că se întâmpla în Elveţia, o doamnă din aristocraţia română (pare-mi-se principesa Ştirbey?) a spus despre mine odată: Rezzori vorbeşte o românească cam din topor."

Fiind în India la un moment dat, când încerca să-i lămurească tovarăşei de călătorie deosebirea dintre suprareal, supranatural şi suprasensibil, recunoaşte că „alăturarea strânsă dintre teribil şi absurd face ca sentimentul meu albastru-galben-roşu al vieţii să se continue şi dincolo de realitate. Un român get-beget ca mine, i-am spus, (de fapt, biologic doar cu o picătură de sânge diluat românesc în potpourri-ul arborelui meu genealogic, din partea străbunicii) se împacă (căscând a lehamite) şi cu făţărnicia sufletească a tuturor celor care aud clinchetul de clopoţel al ghioceilor şi voci de elfi în fiecare ciripit de pasăre." În alt loc va declara: „Român sunt, printre altele, prin atitudinea mea faţă de lume: nu cred în nimic – adică cred în tot." Şi apoi, referindu-se la poporul român, va continua: „Un popor care se aşteaptă să piardă tot în fiecare clipă, să asiste la distrugerea a ce a construit cu mare trudă, să fie nevoit să slujească mereu noi stăpâni, să nu reuşească niciodată să obţină o ordine durabilă; un popor care-şi vede mereu ideile invalidate, intenţiile zădărnicite, aspiraţiile puse sub interdicţie – un astfel de popor nu crede în unidimensionalitatea lumii faptelor. Are simţul absurdului. Al irealităţii Realităţii. Nu crede în nimic. Doar în sensul adânc al lipsei de sens. E şi asta un mod de a pătrunde sensul lumii. Un popor cu o mare înzestrare artistică. Artişti în existenţial."

Acesta este Gregor von Rezzori, un român, ca artist în existenţial, şi un monument inconfundabil al secolului XX, înzestrat cu calităţi artistice deosebite.

Sub crugul Eminescului

Așa cum s-a mai scris, lectura *Istoriei ieroglifice* este destul de complicată, întâi pentru că este alegorică și ieroglifică (personajele împrumutând „măști” de animale și păsări), iar în al doilea rând abundă în întâmplări și simboluri „încifrate” (bizareriile amintindu-ni-l pe Dante din *Divina Comedie* și pe Antim Ivireanul cu *Didahiile* sale, iar mai târziu pe Ion Budai Deleanu cu *Țiganiada*).

Și, ca să abandonăm un moment „pretextele” invocate, doar pentru a accentua contribuția decisivă a lui Eminescu la îmbogățirea și, astfel, la dezvoltarea literaturii române, să ne direcționăm atenția asupra unei realități: această comoară lingvistică, cu rădăcinile adânc ancorate în literatura universală, pe nedrept etichetată drept o „struțocămilă literară”, l-a marcat și pe poetul nepereche al românilor. Stau mărturie acestor afirmații mirificele, exoticele peisaje edenice, trase cu voluptate parcă la indigo, din *Sărmanul Dionis, Memento mori, Cezara* și *Dacă treci râul Selenei,* unde regăsim împrejurimile de basm ale cetății Epithimiia, amplasată epic de Cantemir în fabuloasa vale a Nilului.

Cum bine remarca Ion Rotaru, dacă *Istoria ieroglifică* rămâne valoroasă prin modul cum Dimitrie Cantemir spune și abordează retorica, *Descriptio Moldoviae,* lucrare scrisă la cererea academicienilor din Berlin, în 1716, demonstrează, mai ales, opțiunea sa fidelă ideii originii latine a poporului și a limbii, dezvoltată de el în pragul secolului luminilor, când mai mult decât oricând suntem obligați „să lăudăm neamul din care ne-am născut”.

Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor constituie, fără îndoială, lucrarea „cu o erudiție cu totul ieșită din comun” cu cele mai profunde semnificații în cultura românească. Limba acestei scrieri fiind arhaică, cu o construcție semantică dificultoasă, cum precizează un exeget, este influențată de latină, ea colcăind „de idei și cuvinte noi”, și o transformă într-o mare înflorire luxuriantă prin preluarea unui număr de cuvinte din grecește și latinește.

Hronicul depășește în valoare lucrările anterioare care l-au impus pe Cantemir, om al Renașterii, lumii științifice europene. „Opera lui simbolizează, în mare, patru secole și mai bine de manifestare a culturii românești, deschizând totodată largi orizonturi perioadei următoare, aceea a secolului luminilor și a mișcării cunoscute sub numele de Școala Ardeleană”, avea să concluzioneze, într-o manieră justițiară, Ion Rotaru [*op. cit.*, p. 155].

Valorificând ca „izvoare” anumite date oferite de Cantemir, neagreat pentru alianța sa cu rușii, Eminescu va folosi, în imaginarul său poetic, sintagma „creșterea și descreșterea” în „de la mărire la cădere” (*Memento Mori*):

S-astăzi punctul de solstițiu a sosit în omenire.
Din mărire la cădere, din cădere la mărire
Astfel vezi roata istoriei întorcând schițele ei;
În zadar palizi, siniștri, o privesc cugetătorii
Și vor cursul să-l abată... Combinații iluzorii –
E apus de Zeitate, ș-asfințire de idei.

Identificăm, în aceste versuri, o viziune specific românească asupra istoriei (pe care o au cronicarii, Cantemir, Bălcescu, Conta, Blaga), aceasta constând într-o mișcare ciclică, ce cunoaște salturi și coborâri, împliniri și eșecuri.

Școala Ardeleană, mișcare culturală ardelenească apărută la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea, și-a datorat destinul occidentalizării culturii. Corifeii ei, Samuil Micu-Clain, Gheorghe Șincai, Petru Maior, s-au pus în slujba intereselor și aspirațiilor maselor populare românești din Transilvania și s-au declarat împotriva acțiunii de deznaționalizare pe care o promovau, prin biserica papală, Habsburgii de la Viena.

Simplificând procesul apariției acestui fenomen cultural–ideologic, ne rezumăm a reține ideea că fruntașii Școlii Ardelene au combătut cu fermitate orânduirea feudală și propaganda deșănțată a bisericii romano-catolice, înscriindu-se astfel pe linia ascendenților lor care au militat pentru desființarea iobăgiei, pentru eliberarea socială și libertatea națională.

Programul Școlii Ardelene nu se caracteriza numai prin realizarea unor obiective cultural-politice comune, ci și prin respingerea pauperizării populației, determinată prin tot felul de șiretlicuri să se detașeze de „credința poporului român”. De remarcat, Școala Ardeleană s-a impus cu precădere în perioada reformelor împăratului „luminat” Iosif al II-lea, căruia transilvănenii îi datorează servitutea față de glie. Exegeții Școlii Ardelene sunt unanim de acord că tezele acestui curent, generat de hotărârea majorității cărturarilor români ardeleni ai timpului de a începe lupta de emancipare națională, au fost influențate de reformele petrecute în statele cele mai avansate ale Europei care s-au lăsat seduse de mișcarea iluministă și au ieșit din feudalism și din confruntările religioase. Desigur, nu vom extinde sfera cărturarilor care au aderat sau au fost formați la Școala Ardeleană. Lista aceasta o face Ion Lungu la pagina 109 a lucrării *Școala Ardeleană* (Ed. Minerva, București, 1978). În demersul nostru ne vom opri doar asupra vectorilor renașterii, trezirii și afirmării conștiinței naționale a românilor din Transilvania și Principate.

Asemeni corifeilor Școlii Ardelene, Eminescu s-a dovedit preocupat de originea și continuitatea poporului român pe teritoriul Daciei Mari.

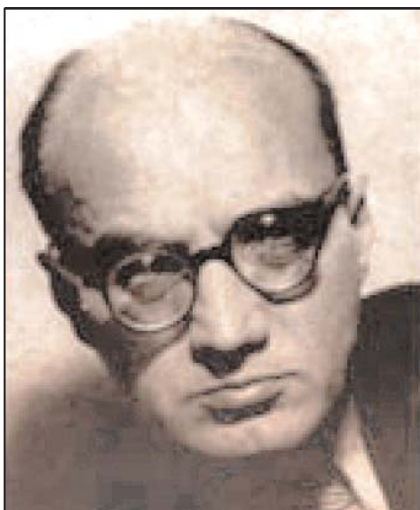
Între aceștia pe primul loc se află Samuil Micu-Clain (1745-1806), una dintre „sfântele firi vizionare” ale Transilvaniei, istoric care se alătură celorlalți cărturari iluminiști și împreună inițiază, în 1791, un *memorandum* (devenit celebru sub denumirea latinească de *Supplex Libellus Valachorum Transilvaniae*), către împăratul Leopold al II-lea, căruia i se cere repunerea în drepturi, alături de celelalte națiuni, a românilor ardeleni.

În lucrarea *Istoria și lucrurile și întâmplările românilor,* Samuil Micu-Clain susține că românii stabiliți în Dacia nu au părăsit niciodată spațiul în care s-au născut. Iată un fragment edificator în acest sens: „…Împăratul Aurelian au mutat din Dachia lui Traian în Misia, peste Dunăre pe romani, tot colonii, plugarii și alții carii începuse economia și lucrul cel de casă, acolo au rămas. Numai pre cei de oaste mai cu samă i-au mutat și pre cei ce au vrut să treacă, însă numai cât i-au trecut Dunărea, mai departe nu i-au mutat și așa și dincoace și dincolo de Dunăre au fost pe cum și astăzi sunt români lăcuitori. Dachia dincoace de Dunăre, apoi s-au zis Dachia veche, Dachia lui Traian; iar cea dincolo de Dunăre s-au chemat Dachia nouă și Dachia lui Aurelian. Să zice că de la mutarea aceasta a romanilor, cari cânta mergând la Dachia noă, au început românii în cântece, și mai vârtos în colinde, a pomeni pre împăratul Aurelian, cât și până astăzi îi rămâne la romani pomenirea că și astăzi în colinde românii cântă *Alerom Doamne,* ca cum ai zice *Aurelian Doamne…*” [Samuil Micu-Clain, *Istoria și lucrurile și întâmplările românilor,* Ed. Viitorul Românesc, București, 1990, p. 33]

Pentru continuitatea populației dace în vatra strămoșească, când s-au retras o mare parte a legiunilor romane, pledează și Gheorghe Sincai (1754-1816). Dintre operele sale (spre a nu încărca inutil expunerea) amintim *Hronica românilor și a mai multor neamuri*. Din păcate, această lucrare nu a văzut lumina tiparului în timpul vieții autorului, din cauza cenzurii oficialităților, cu excepția unor fragmente apărute răzleț, în perioada anilor 1808-1809, în *Calendarul de la Buda*. De ce a fost considerată periculoasă această scriere? Fără îndoială, nu au convenit intervențiile sale polemice privind speculațiile unor istorici străini cărora nu le era pe plac o istorie în favoarea continuității autohtonilor în Dacia și nici culturalizarea acestora. Vom adăuga acestui comentariu un scurt fragment din *Hronica…* spre a ne justifica: „Anul 274. Acesta este anul cel însemnat, și încă și de price între mine și între D. Director Eder (Karl Eder, istoric sas – n.n.), carele prea aspru au scris în contra cererei sau instanției cei în anul 1791 date împăratului Leopold II, de românii din Ardeal. În critica sa a voit numitul D. Eder să arate, cum că românii ar fi de viță varvarii, nu romani, pentru că (zice el) pre colonia lui Traian dusă în Dachia veche, împăratul Avrelian în anul acesta o au trecut Dunărea și o au așezat în partea Mesiei de sus și a Dardaniei, precum scriu, Flavie Vopisc, Evtropie, Paul Diaconul, Secstul Rufu, Calvisie, Brieție și alții. Cum că împăratul Avrelian, vrând a merge împotriva perșilor, în anul acesta au scos leghioanele din Dachia veche, și o parte a coloniei, și l-au așezat de-a dreptul Dunării, nu se poate tăinui, dar îngădui încă nu pociu, cum că toată colonia ar fi trecut în Dachia cea noao: pentru că cei mai mulți dintre coloni au trebuit să fie dați spre economie, care așa lezne știu că nu o au lăsat mai vârtos după atâta amar de vreme cât au fost între Traian și între Avrelian, precum scrie și Sarnichie.” [Gheorghe Sincai. *Hronica românilor și a mai multor neamuri,* Ed. Lumina, Drobeta Turnu-Severin, 1990, p. 67]

→

Lacrima Anei

Comentariu liric la Legenda Meșterului Manole

Mai ții, iubito, minte din clasele primare,
Legenda lui Manole, zidar de mănăstiri?
Acela ce-nălțase cupole și altare,
Și gândul și-l turnase pe veacuri în zidiri.

Când a ajuns aicea pe plaiul Mioriții,
El, meșterul ce stase zidarilor vătaf,
A cercetat și stele, și vremea din solstiții,
Și-a măsurat cu pasul străbunul nostru praf.

Săpară temelia cei nouă meșteri, care,
Cu starostele-alături, visau urcând spre cer,
Ca scrise cu penița sucitele pridvoare,
Și fiecare turlă un nobil giuvaer.

Dar lucrul dus cu râvnă din zori și până-n seară
Se prăbușea în noapte; și-a doua zi, în zori,
Din zidul cu coloane și bolți ce-l ridicară,
Găseau frânturi amare surpate de vâltori.

Dar când la temelia acelor ziduri sumbre
A pus zidarul jertfa iubirii lui de foc,
Nici ielele vrăjmașe, nici alte negre umbre,
N-au mai putut clădirea s-o clatine din loc.

Erau acolo ziduri cu turnuri și clopotnițí,
Nemaivăzute-n veacul acestui plai muntean;
Păreau că la amiază-s bătute de vifornițí
Și în apusuri roșii sclipeau ca de mărgean.

Dar de-a plătit Manole cu sângele-i izbânda,
Zburând, de sus, cu aripi de scândură subțiri,
Intrase în baladă, și slobod de osândă,
El a rămas alături ucisei lui iubiri.

Dă-mi mâna, ta, iubito, s-o duc încet la gură,
Și stâmpără-mi oftatul de peste-al vremii dig.
– A înserat și plouă. Ce sumbră-mpletitură!
Pătrundem în legendă și parcă-mi este frig!

Ion Larian Postolache s-a născut la 18 nov. 1916, Adjud, Vrancea, moare la 7 dec. 1997, București. Poet și traducător. Liceul „Unirea” din Focșani, Liceul Comercial, Academia Comercială din București (1939-1942). Debutează în volum în 1937, cu *Fluturi de bronz.* Alte cărți de autor: *Hronic* (divertisment, 1941), *Grădina cu cactuși* (poeme, 1969), *Orații* (poeme, 1972), *Amurgul zăpezilor* (Editura Eminescu, București, 1982, de unde este reluat poemul alăturat). A tradus din lirica sanscrită, egipteană etc.

Eminescu și credința (II)

Elis RÂPEANU

Argumente care nu pot fi combătute, privind credința lui Eminescu, aduce și acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, marea profesoară de Literatură română și Literatură universală, care a-mbrăcat haina monahală sub numele de Maica Benedicta și care-și doarme somnul de veci în Cimitirul Sfintei Mănăstiri Putna, în apropierea Bisericii Adormirea Maicii Domnului, din care veghează, de veacuri, Ștefan cel Mare și Sfânt. Raționamentele, demonstrațiile acestei eminente personalități a culturii noastre, privind profilul spiritual al marelui poet, concordă, se completează cu cele ale părintelui Galeriu. Subliniază cu admirație, dar nu cu mirare, că Eminescu era un izvor de cultură teologică, având o conștiință limpede a menirii ziditoare pe care o are credința creștină în viața omului și în istoria umanității. Articolele din *Timpul* demonstrează că a respectat credința strămoșească, subliniind rolul ei în unitatea și păstrarea neamului românesc, cu viziunea unui savant cu întinse studii în filosofie, dar și în domeniul religiilor. Astfel, în *Timpul* din 12 aprilie 1881, poetul scrie: „De două mii de ani biografia Fiului lui Dumnezeu e cartea după care se crește omenirea."

Pentru cei care au afirmat că Eminescu „s-a rătăcit" în studiul atâtor filosofii și religii, devenind *mistic,* atât părintele Galeriu, cât și acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga se întreabă: în fond, ce este un mistic? E un cuvânt legat de mister. „Mistic este cel care crede în uniunea intimă dintre om și divinitate, în acel mister care trece dincolo de rațiune, cu puterea sentimentului, a intuiției, a revelației. Încă din antichitate, misterele erau culte secrete, rezervate inițiaților. În vremea lui Eminescu, mistic este nu numai un inițiat în doctrinele, dogmele conform cărora aspectele depășeau limitele rațiunii, fiind accesibile doar prin revelație, cum este Misterul Trinității. Dar în jurul nostru sunt atâtea mistere de nepătruns, pe care nu le putem înțelege, dar ele există – misterele naturii, misterele iubirii, misterele poeziei… La lucrurile inexplicabile, la mistere se referă toți scriitorii, filosofii, oamenii de știință care încearcă să le pătrundă." Or, la Eminescu, revelația face parte din misterul poeziei, al credinței în Dumnezeu și el „a găsit punctul unui echilibru creator – cum scrie părintele Galeriu: interferența, paradoxală numai în aparență, dintre tradiție și romantism. Tradiția este cea creștină ortodoxă, în care s-a născut și a crescut, s-a format și afirmat, într-un mediu ce l-a îndemnat la *înmulțirea talanților.* Romantismul a fost un fel de altoi, rodnic și fericit, pe trunchiul cel de viață dătător al tradiției."

Poezia ține de specificul, de structura de gândire a ființei omenești, fiind comparabilă cu o rugăciune, cu o spovedanie. În poezie te adâncești pentru a ieși la suprafață cu noi frumuseți. În rugăciune te adâncești pentru a te integra în Absolut. Când, la cursul de Stilistică din anul V de la Filologie (1961/1962), profesoara Zoe Dumitrescu-Bușulenga a supus analizei poezia *Înviere,* după ce a citit-o un student, a afirmat: „Îl simțim pe Eminescu prezent în biserică, în suflet, cu marea Sărbătoare a Învierii!"

Eminescu lipsit de credință? – se întreabă, retoric, marea profesoară. Oare există om care să nu fi avut, în viața lui, momente de îndoială, de care apoi s-a căit? Nu există, ar răspunde orice om de bună-credință. Până și Petru s-a lepădat de Dumnezeu de trei ori! Arghezi s-a zbuciumat, îndrăznind să strige: „Vreau să te pipăi și să urlu: este!", dar s-a întors la credință. Să încercăm să ne imaginăm cât de complexă era personalitatea lui Eminescu, în care diversele aspecte nu se excludeau, ci se armonizau în totalitatea lor, specifice unui geniu, vegheat de smerenia imprimată ființei

sale. Chiar și atunci când îl invocă pe *Kamadeva, zeul indic, Cu durerile iubirii/ Voind sufletul să-l vindec,* poetul alunecă spre imaginea *Fiului cerului albastru,* care este Iisus.

În întreaga sa lirică (și nu numai), Eminescu exprimă *iubirea,* acest sentiment cu care Dumnezeu l-a înzestrat pe om. Însăși biografia Domnului Iisus Hristos „întrupează și descoperă iubirea" care „a ridicat popoare din întuneric și le-a constituit pe principiul iubirii aproapelui". Nimic grosier, deplasat, totul e fin, delicat, blând în universul poeziei în care iubirea se împletește cu natura, e universul copilăriei, cu semnificațiile tradițiilor religioase și ale eposului popular, vecin cu codrul, cu ogoarele lungite pe maluri de iazuri, cu florile albastre, cu dealul din apropierea casei părintești, unde saluta amurgurile arămite lângă biserica „dulcei mame", cu toaca de la mănăstire…

În *Sara pe deal*ul învăluit în ecoul buciumului care *sună cu jale* (tristețea romantică „alunecă" spre *jalea* specifică *doinei,* dorului), *toaca sună mai tare* (element al ritualului mănăstiresc), iar clopotul *împle cu glasul lui sara.*

În poezia sa, sunt prezenți *îngerii* care s-o ocrotească pe *ea,* aleasa lui, ca ființă divină trimisă de Dumnezeu să îndeplinească Voința Divină:

Trece lebăda pe ape
Între trestii să se culce,
Fie-ți îngerii aproape,
Somnul dulce!

Iubirea, acest dar dat omului de Dumnezeu, îl înalță, îl izbăvește, îl îndumnezeiește. *Ea* însăși, prin iubirea pe care o inspiră, e asimilată unui înger, chiar și Demonul e pe cale de a fi izbăvit. Pentru că, dacă omului îi este dată iubirea, același sentiment îl îndeamnă să ierte. Iubirea se contopește cu conținutul Bibliei – iubire față de aproape, față de patrie, față de iubit(ă), față de dușman:

Orice gând ai, împărate, și oricum vei fi sosit,
Cât suntem încă pe pace, eu îți zic: Bine-ai venit!
(*Scrisoarea III*)

La Eminescu, declarația de dragoste este o confesiune, dar și o adorație. Iubirea îl înalță spre „câmpia senină". Adorația pentru Femeie, pentru Mamă (*O, Mamă, dulce mamă*…) este, de altfel, promisiunea spre sentimentul înălțător, e maniera prin care-și exprimă adorația către Sfânta Fecioară. Dar este și rugăciunea către Spiritul Suprem. Eminescologul Gh. Doca consideră că iubirea marelui poet e mai mult imaginată ca aspirație decât trăire. Dragostea și speranța, dorința, sunt mai puternice decât moartea. Pentru înțeleptul din Vechiul Testament, *Iubirea ca moartea e mai tare;* Eminescu o simte și o mărturisește în opera sa.

Cum mângâie dulce, alină ușor
Speranța pe toți muritorii
Tristeță, durere și lacrimi, amor
Azilul își află în sânu-i de dor
Și pier, cum de boare pier norii. (*Speranța*)

Dorința, chemarea, invitația, intensitatea sentimentului iubirii, la depărtare de persoana adorată, sunt parcă de natură nepământeană, precum o adâncire în misterul omenesc.

Cel de-al treilea corifeu, „cel mai puternic în afirmarea ideilor sale, cel mai filosofic în înțelegerea subiectului său", cum îl caracterizează Nicolae Iorga, este Petru Maior (1760–1821). Opera sa este vastă și diversă. *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* (Buda, 1812) avea să stârnească agitație în rândurile învățaților străini, care își simțeau amenințate tezele prin care denigraseră originea romană a românilor de la Dunăre și Carpați. Profesorul universitar Ion Rotaru, în *O istorie a literaturii române de la origini până în prezent*, reține: „Maior este un latinist și un etimologist, adept al scrierii cu litere latine", realitate care confirmă că limba română nu-si trage seva din latina clasică, ci din cea populară [I. Rotaru, *op. cit.*, p. 166]. Spre deosebire de ceilalți doi camarazi de luptă împotriva obscurantismului care a condus la „surparea superstițiilor", Petru Maior susține, bazat pe adevărul istoric, ideea absolut justă că limba română se trage nu din cea latină, ci din cea populară. Istoria reține că în cei cincisprezece ani cât a fost paroh al Reghinului, Petru Maior s-a dovedit a fi preocupat să facă mult bine „spre cultura și folosul neamului românesc".

Redăm un pasaj din disertația sa *Pentru începutul limbii românești,* apărută în volumul *Istorie pentru începutul românilor în Dacia* (București, 1971, p. 57): „Ne-am deprins a zice că limba românească e fiică limbei lătinești, adecă ceii corecte, totuși, de vom vrea a grăi oblu, limba românească e mama limbei ceii lătinești. Nice să nu te scăndălisască aceaia, că limba românească e spinoasă și apusă pre lângă limba cea lătinească. Că au din spini se naște rujă prea frumoasă? [...] Pre urmă, dacă în limba româneascî, nu numai întrî românii cei din coace, ci și întră cei din colo de Dunăre, carii, în suta a treia dela Hs., fură despărțiți de cești din coace de Dunăre, până în Tessalia și pre airea, ba și întră alte popoare [...] e datină a pune articlii după nume și nu înainte de nume, cum fac alte neamuri..."

Am mai putea adăuga în elita de intelectuali de marcă ai Școlii Ardelene și pe Ioan Budai–Deleanu (1760-1820). El își propusese să adune sub titlul *De originibus populorum Transylvaniae comentatio, cum notis et observationibus historio–criticis,* o istorie a Daciei de la crearea lumii până la anul unirii religioase a majorității românilor ardeleni cu biserica romano–catolică și un studiu asupra originii popoarelor care locuiesc în Transilvania, dar, din păcate, intențiile sale au rămas în faza de proiect. Cu toate acestea, nu minimalizăm contribuția sa de scriitor „de Renaștere timpurie într-o Renaștere întârziată, [...] de bun cunoscător al culturii moderne", cum arăta Paul Cornea în lucrarea *I. Budai-Deleanu – un scriitor de renaștere timpurie într-o renaștere întârziată*, apărută în *Studii de literatură modernă* (1962).

Prin opera sa poetică *Țiganiada* sau *Tabăra țiganilor*, într-un spirit care înnobilează iluminismul, devenind figura cea mai proeminentă a culturii românești, el pune baze trainice literaturii noastre moderne.

Și, ca să revenim la tema analizată, care ne-a prilejuit avatarurile acestor incursiuni spirituale eminesciene, este locul să precizăm că autorul *Luceafărului* a fost fascinat de operele înaintașilor săi și, asimilându-le, a dat universalitate culturii românești.

Bibliografie

1. Mihai Eminescu, *Opere, Publicistică,* V, colecția *Opere fundamentale*, Ed. Minerva, București, 2000.
2. Romul Munteanu, *Lecturi și sisteme,* Ed. Eminescu, București, 1977.
3. Virgil Nemoianu, *Postmodernismul și identitățile culturale. Conflicte și coexistență*, Ed. Universității Al.I. Cuza, Iași, 2011.
4. Mihai Eminescu, *Opere IX. Publicistică 1870-1877,* Ed. Minerva, Bucuresti, 1980.
5. Victor Crăciun, *„Doina" lui Eminescu: 120 de ani de nemurire* (în colab. cu T. Nedelcea), Ed. Semne, București, 2008.
6. Mihai Eminescu, *Poezii,* Ed. Minerva, București, 1966.
7. Victor Crăciun, *O imagine totală a omului și operei la 160 de ani de la naștere,* Ed. Humanitas, București, 2010.
8. Mihai Eminescu, *Publicistică, Referiri istorice și istoriografice*, Ed. Cartea Moldovenească, Chișinău, 1990.

Sub crugul Eminescului

Confesiunea îl apropie de divinitate, îl înalţă spre „câmpia senină", spre Raiul plin de „misteruri" ce-l îndeamnă să închine imnuri cu Ave Maria al cărei surâs nu l-ar mira:

Dac-ai prinde aripi albe şi la ceruri ai zbura
Privind lumea cea profană cum se pierde în abis…
(*De ce să mori tu?*)

În *Înger şi demon,* imaginea fecioarei – „luceafăr al mărilor", se suprapune cu imaginea femeii „înger" care, prin dragoste, poate aduce mântuirea.

Imaginea Fecioarei, la care poetul se roagă pentru izbăvire, apare ca o lumină în poezia sa. Pentru Eminescu, Ea este *Crăiasa* lumii, cea care deţine taina vieţii şi a morţii. Pronumele *noi* include întreaga specie umană, inclusiv pe *poet,* în tagma suferinzilor pentru care se roagă:

Crăiasă alegându-Te
Îngenunchem rugându-Te,
Înalţă-ne, ne mântuie
Din valul ce ne bântuie;
Fii scut de întărire
Si zid de mântuire,
Privirea-ţi adorată
Asupra-ne coboară,
O, Maică prea curată
Si pururea fecioară,
Marie!

Atâta evlavie nu putea fi decât rodul unei dăinuiri. Eminescu a asimilat, în fiinţa lui, credinţa odată cu laptele mamei. Şi, cu toate greutăţile prin care a trecut, ducând adesea o viaţă de mizerie, cu toate momentele de rătăcire, cu tot orizontul său spiritual care a absorbit filosofia, miturile, religiile lumi etc., cu toate momentele de revoltă la adresa a tot ce-l înconjura sau chiar a Cerului (care om, chiar cu o cultură mai modestă, nu s-a revoltat şi nu s-a certat cu Dumnezeu?), poetul şi-a păstrat în fiinţa sa credinţa strămoşească.

Dovezile privind acest adevăr sunt nenumărate în opera şi viaţa acestui inegalabil poet român: ele sunt evidente, la îndemâna oricui vrea să se convingă, evidente chiar şi pentru cel care abordează această temă cu idei preconcepute, dar cu onestitate vrea să se documenteze. Îi stau la îndemână opera poetului şi studiile multor eruditi din domeniul literaturii şi culturii în general. Ne vom mai opri la *Gânduri către tineri* (2005) şi la interviul acordat de Zoe Dumitrescu-Buşulenga lui Bogdan Lupescu (*Formula As,* iunie 2003) în care mărturiseşte că a cunoscut-o pe Maica Pelaghia, cea care avea 102 ani şi îşi amintea de şederile lui Eminescu, verile, la Văratic. Au fost unii care au spus că poetul stătea, când venea aici, cu Veronica Micle, „ca şi cum, la vremea aceea, Eminescu, care era atât de decent, era un om de-o cuviinţă extraordinară, ar fi stat cu ea, în casa unei maici, acum 100 de ani. /…/ Ba, mai mult, îmi zicea că şi Creangă îl vizita aici adesea./…/ Şi mai spunea Maica Pelaghia un lucru foarte important, că Eminescu a fost dus de Creangă la spovedit şi împărtăşit. Există în acest sens o consemnare a unui preot. Îl cunoştea ea însăşi pe preot şi acesta zicea că fusese foarte tulburat după ce a ascultat mărturisirea acelui om. Vă daţi seama, totuşi, ce înseamnă asta? Să asculţi spovedania unui geniu. O, nu ştiu cum să vă spun, măi copii, dar se cunosc atât de puţine despre Eminescu. E adevărat că în viaţa sa au existat nenumărate falii, nenumărate frânturi, «certuri cu Dumnezeu»; dar ele au fost nişte experienţe asemenea celor ale marilor mistici, asemenea sfinţilor, dacă vreţi. Au fost şi sfinţi care s-au îndoit! Să nu uităm, însă, că, în copilărie a fost educat de surorile mamei lui, care erau maici la [Mănăstirea] Agafton, educaţie care i-a rămas înfiptă în suflet şi s-a rearătat în anii de dinainte de moarte, adică tocmai când venea mai des la Văratec. Să nu uitam de acele frumoase rugăciuni, de poemele sale religioase apărute postum – *Colinde, Învierea*, de sonetul acela superb *Cobori asupra mea, lumină lină, de Dumnezeu şi om* sau de celălalt *Rugămu-ne îndurărilor, luceafărul mărilor.* l…l Cu câtă dragoste, cu câtă evlavie se îndreaptă cel ajuns la capătul cunoaşterii şi al deznădejdii spre Maica Sfântă, spovedindu-se şi cerându-şi înapoi tinereţea şi credinţa, cu o smerenie într-adevăr mântuitoare. Rugăciunea regăsită îl poate singură reda lui însuşi, unificându-şi fiinţa, până atunci tragic divizată, reintroducând-o în aura luminei line, cu a cărei cântare se încheie slujba la apusul soarelui":

Răsai asupra mea, lumină lină,
Ca-n visul meu ceresc d-odinioară;
O, Maică Sfântă, pururea fecioară,
În noaptea gândurilor mele vină.

Speranţa mea tu n-o lăsa să moară,
Deşi al meu e un noian de vină;
Privirea ta de milă caldă, plină,
Îndurătoare-asupra mea coboară.

Străin de toţi, pierdut în suferinţa
Adâncă a nimicniciei mele,
Eu nu mai cred nimic şi n-am tărie.

Dă-mi tinereţea mea, redă-mi credinţa
Şi reapari din cerul tău de stele:
Ca să te-ador de-acum pe veci, Marie!

Dintr-un articol al lui Miron Manega din revista *Certitudinea* (nr. 28/2018, p. 12) aflăm că Eminescu îşi manifestă deschis credinţa ortodoxă şi prin propunerea construirii Catedralei Mântuirii Neamului. Generaţia de azi a trăit momentul inaugurării acestui măreţ lăcaş de cult, puţin înainte de sărbătorirea Centenarului Unirii de la 1 Decembrie 1918, dar nu multă lume ştie că Eminescu a avut ideea ridicării unui asemenea edificiu. Dintr-o relatare a lui Ioan Slavici (1848-1925) publicată în 1924, în revista *Arhitectura,* aflăm: „Când a sosit la Bucureşti vestea că Curcanii noştri au cucerit reduta Griviţa, Eminescu şi eu am chibzuit să publicăm în *Timpul* un articol în care arătam că Ştefan Vodă cel Mare, de fiecare victorie câştigată pe câmpul de război, zidea, întru mărirea lui Dumnezeu, câte o mănăstire şi stăruiam ca românii din zilele noastre să ridice şi ei o catedrală la Bucureşti, unde nu e nicio biserică mai încăpătoare, în care mulţi creştini să se roage împreună pentru binele obştesc." În acelaşi articol, Miron Manega îl citează pe marele om de cultură Tudor Nedelcea din Craiova, care, în ziarul *Lumina* din ianuarie 2010, specifică într-un interviu alt moment „în care marele poet şi jurnalist a folosit expresia ca atare (Catedrala Mântuirii Neamului). Era în 1881, când în spaţiul public se iscase o dezbatere privind înfiinţarea unei mitropolii catolice la Bucureşti şi ridicarea unui edificiu monumental pe măsură. Propunerea venise din partea cercurilor austro-ungare şi maghiare, care încercau să speculeze că regele Carol I era de religie catolică. Eminescu a fost primul din România care a luat atitudine împotriva acestei pledoarii publicând în ziarul *Timpul* şi câte trei articole pe număr, prin care arăta parlamentarilor că nu este normal ca în capitala unei ţări ortodoxe să se ridice o catedrală catolică, atâta timp cât nu există una ortodoxă. El a demonstrat atunci – subliniază profesorul Tudor Nedelcea – că acela care urma să fie numit în scaunul acestei mitropolii catolice, contele Peoli, era de fapt spion. Iar faptul că Vaticanul l-a retras pe acest monsenior arăta că argumentarea sa era întrutotul justificată." E încă o dovadă că Eminescu apăra credinţa ortodoxă strămosească.

În concluzie, Eminescu şi-a păstrat credinţa strămoşească în adâncul sufletului, a respectat Biserica şi tradiţia, dar cei ce vor să demoleze valorile româneşti contestă acest lucru fără argumente. Adevărul e, după părerea noastră, că repetatele încercări de a-l discredita pe Eminescu ascund lucruri mai grave la adresa poporului român. Or, opera poetului nepereche este expresia supremă a celui mai înălţător sentiment. Dumnezeu a pus deasupra lucrurilor puterea de a iubi – cea mai mare bogăţie cu care l-a împodobit pe om şi niciun alt om nu a reuşit să exprime, într-un mod cu adevărat sublim, iubirea dintre *el* şi *ea* cu atâta frumuseţe, smulgând-o din vulgar.

Dacă pentru înţeleptul Vechiului Testament *iubirea ca moartea e de tare* (*Cântarea Cântărilor,* 8, 6), în Iisus Hristos, Dumnezeu şi Om, Hristos a înviat şi e viu în veci. A înviat pentru că e Fiul Părintelui ceresc şi pentru că este iubirea întruchipată. Şi Eminescu a exprimat iubirea care înalţă omul şi-l uneşte cu dumnezeirea. *Dumnezeu nu e în cer, Dumnezeu nu e pe pământ, e în noi.* Poţi să ai nimic şi să ai totul şi poţi să ai totul şi să nu ai nimic, dacă nu-l ai pe Dumnezeu. Să-l preţuim pe Eminescu, genialul poet care, prin universul său de gândire şi simţire s-a înălţat cu „inima la ceruri". Tudor Vianu, în *Cuvânt despre Eminescu* scria: „Eminescu este un călător al drumurilor lungi. Pe sandalele lui stă praful veacurilor."

Poezie fără frontiere

Traduceri de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGERBROODT

Exilul doare

Julio Pavanetti (Uruguay)

De departe, libertatea atrage
aici însă muşcător e exilul;
ameninţă, învăluie,
împunge, pătrunde,
ne-njunghie ca un stilet.

În suflet, adânc cuibărit,
se simte exilul, rănind,
de parcă în faţă ai avea
femeia iubită şi-ai vrea,
s-o săruţi, dar nu ţi-e îngăduit.

Dragoste vrăjită

Amir Or (Israel)

Cum să îţi spun?
– Nesuportat de aproape îmi eşti.
Un fruct care în inimă se coace.
Nume-odihnind în gura care tace.
Ca marea-n al Pământului căuş.
Te-ating şi sunt gelos pe mâna mea,
Deşi te ţin aproape, să te-ating aş vrea.
Mă urmăreşte spaima clipei de nemişcare:
Căci prea adânc în mine, lăuntric te păstrez.
Mistuitor e focul ce sufletul mi-l arde,
Însă-n a lui văpaie inima nu-mi dispare.

Mică rugăminte

Gunhild Bohm (Germania)

Doamne, dă-mi un erou şi
un iubit vesel şi,
în serile-n care
amândoi sunt plecaţi,
în faţa ferestrei
o pasăre cântătoare

Către pace

Vântul,
spun chinezii,
nu încetează să bată
când pomii tânjesc
după linişte

Lămuriri despre poezie

Christine Busta (Austria)

Uneori poezia este
o mână ezitantă,
în întuneric întinsă
aproapelui.

Hei, tu, sunt aici.
Mă bucur, sufăr,
cad pe gânduri, ca tine.

Sunt obosit
şi nici eu nu pot dormi.

Primul interviu al poetului Gheorghe Pituț

Maria VAIDA

Interviu luat în 1971, de Maria Vaida și Ioan Lazăr, redactori ai revistei *Pagini de ucenicie* a Liceului „Samuil Vulcan" din Beiuș, redactor-șef Ioan Goldiș, și apărut în nr. 2, 1971, la paginile 23-24 are revistei.

Gheorghe Pituț s-a născut la 1 aprilie 1940, în Săliște de Beiuș, fiul lui Pașcu Pituț și al Elenei, născută Foghiș. După Diktatul de la Viena, familia se refugiază la Brașov, din cauza trupelor hortiste, și revine în Bihor abia în 1945. Urmează școala primară în Săliște, sub îndrumarea învățătorului Arsene, iar clasele gimnaziale în localitatea Sudrigiu, aflată la 10 km peste dealurile împădurite, unde putea ajunge cu *liura* (un trenuleț similar mocăniței) pe care îl foloseau muncitorii forestieri din zonă. De aici datează primele sale încercări literare și e demn a fi menționat poemul intitulat *Porumbelul*, din 98 de strofe, dar a fost descurajat de profesorul de Limba română, Baltă, care i-a recomandat să nu-și piardă vremea cu năluciri... În anul 1953, Gheorghe Pituț este elev la Liceul de Silvicultură din Năsăud, dar nu se poate acomoda atmosferei cazone din școala năsăudeană. În 1958 îl găsim elev la Centrul Școlar Forestier din Sighetul Marmației, iar în 1961 se angajează ca tehnician silvic la Tășnad. În 1962 se înscrie la Facultatea de Filologie din Cluj. Debutează în același an cu poezia *Scrisoare* în *Tribuna*, VI, nr. 20 din 1962, 17 mai, p. 2. Debutul în volum se petrece în 1966, în colecția *Luceafărul*, cu *Poarta cetății*, la Editura Tineretului. Deja se transferase la Universitatea din București, devenind coleg de cenaclu cu Nichita Stănescu, Grigore Hagiu, Marius Robescu, Adrian Păunescu, Ioan Alexandru, Gabriela Melinescu ș.a.

După absolvire este angajat corector la *Gazeta Literară* din București, iar în 1967 devine membru al Uniunii Scriitorilor. Publică apoi volumele de poezie *Cine mă apără* (1968), *Ochiul neantului* (1969), *Sunetul original* (1969), *Fum* (1971), *Stelele fixe* (1977), *Noaptea luminată* (1982).

Pe lângă poezie, Pituț a publicat și proză: *Locuri și oameni, scriitori și parabole* (1982), *Aventurile marelui motan criminal Maciste* (1983). Cele mai multe volume au fost publicate postum, prin grija soției sale, Valentina Pituț, și a fiicei sale, Barbara Pituț. Dintre volumele publicate postum amintim: *Stelele fixe* (1995), *Sonete* (1995), *Umbra unui țipăt* (1996), *Scrisori de iubire din 21 de poeme* (1997), *Ochiul neantului* (1998), *Celălalt soare* (1998), *Sonete* (2001), *Călătorie în Urias* (2002), *Când îngerii adorm pe crengi* (2003), *Stelele fixe* (2004), *Iubita, puii albi și sfinții* (2006). Poetul a decedat în urma unui accident vascular cerebral la data de 6 iunie 1991 și este înmormântat la Cimitirul Bellu, în vecinătatea prietenului său Nichita Stănescu. Să le fie memoria binecuvântată!

Reporter: *Primul volum de poezii,* Poarta cetății, *vă aduce consacrarea fără obișnuitele comentarii, fenomen nu prea întâlnit în literatura noastră. Volumul anuntă un gânditor de talie deosebită, stând pe piatra „cetății". Profilul poetic de la început vă este bine definit, el situându-se pe linia unor remarcabili susținători ai elementarului metafizic.*

Al doilea volum, Cine mă apără *(Ed. Tineretului, București, 1968), nu pare să fi produs aceeași surpriză, datorită faptului că bătălia era pe sfârșite, victoria în mâinile Dvs. Menirea acestui volum este de a vă situa pe linia tradiționalismului blagian, a unui tradiționalism fabulos. Poezia vă este aspră ca un moț, înecată în mituri ca într-o ceață. Într-o lume tulbure, clocotind de foc, o lume de început cu reflexe preistorice domină emoția ancestralului.*

Ați intrat hotărât pe „poarta cetății" cu pasul apăsat de umbră „ca un faun vânjos", susținând că sunteți născut pe lume când stăpân era întunericul.

Simțindu-vă bine în interiorul „cetății" de poezii, v-ați pus întrebarea: „Cine mă apără?" Zidurile cetății sunt veșnic apărate de ochii noștri. Pe Dvs. vă apără Ochiul neantului *(Ed. pt. Literatură, București, 1969), un volum al consacrării majore a poetului în spațiul literar românesc.*

Spuneți că orice tăinuitor ține să-și apere, să-și păstreze intact misterul. Eu vă rog să nu fiți atât de crud, chiar dacă suntem prea indiscreți, între-bându-vă cum ați reușit să descoperiți „poarta cetății" și cetatea însăși?

Gheorghe Pituț: Caracterizarea pe care o faceți poeziilor mele e mai mult măgulitoare decât exactă. Folosiți, văd, termenul „tradiționalismului blagian" – ce bine-ar fi să existe. Blaga încă n-a reușit să aibă un tiraj de mase; dincolo de interesul precoce al unora, dincolo de obligația (în ultimul timp a) studenților și elevilor de a-l cunoaște, critica și istoria literară constată sporadic monumentul poetic Blaga, dar în rest îi dau pace în monumentalitatea sa. Păcat. (Poetul Gheorghe Pituț a fost absolvent al Universității din București, Facultatea de Filologie,

Gheorghe Pituț, Ion Lăncrănjan, Petre Țuțea și Florin Pucă.
Sursa: www.cornelyu.ro

iar teza de licență se intitulează: *Concret în poezia lui Blaga.*) Pe deasupra tuturor ismelor, din artă se degajă aceeași putere de organizare proprie realității, asemănătoare, dar paralelă acesteia. De acolo vine *Poarta cetății.*

Cetatea? La o vârstă lăudată când lumea e un lucru foarte mic – îți vine să-i dai un picior s-o muți mai încolo – m-am pomenit că știu *Luceafărul* pe de rost, vai! numai pe de rost. Am cutezat să arăt cuiva *Porumbelul, Vulturul, Fantoma, Pajura* și *Făt-Frumos* – toate variante cu aceleași 98 de strofe și rime la fel cu ale *Luceafărului.* Poemele din perioada gimnazială, făcută în localitatea Sudrigiu, județul Bihor, au fost prezentate de elevul Pituț tovarășului profesor Baltă, dar acesta i-a recomandat să nu piardă vremea cu năluciri, ci să pună mâna pe carte și să se cumințească, deoarece era un prunc ștrulubatic. (Noi am reușit însă, prin bunăvoința unui fost coleg, Eugen Crâsnic, fiu de intelectuali și prieten al viitorului poet, să ajungem la câteva documente din această perioadă, iar ele dovedesc sămânța de talent pe care o cultivă mai târziu Pituț. Despre acestea însă avem un capitol distinct în lucrarea *Biobibliografie Gheorghe Pituț*, apariție din trimestrul I al anului 2008. N.R.) A trebuit să le ascund la noi acasă în pod între un căprior și țiglă, iar când am vrut mai târziu să văd ce am fost în stare, am constatat că mama a învelit în ele ba semințe, ba slănină pentru câmp, așa că atunci am descoperit *Cetatea.*

R: *În ce constă, după Dvs. patriotismul genialului poet-filosof Lucian Blaga, cugetătorul?*

Gh.P.: După Eminescu, Blaga e cel mai mare poet român. Lui Blaga i s-a revelat sufletul colectiv al neamului nostru în urma unui studiu adânc al culturii, al spiritualității românești în sine și comparativ cu spiritualitatea altor popoare. *Spațiul mioritic* din *Trilogia culturii* este un astfel de eseu fundamental pentru definirea noastră. Ca orice mare creator, Blaga nu pune accent pe un naționalism gongoric și fără acoperire, ci patriotismul său este conținut, intrinsec poeziei și filosofiei pe care le-a creat. Îmi permit să spun că patriotismul său constă în receptarea de proporții întâlnite numai la Eminescu a semnelor, simbolurilor, credințelor, manifestărilor sufletului colectiv, apoi marcarea propriului său spirit născut întru aceste realități și în sistematizarea lor prin creație.

R.: *Volumul* Ochiului neantului *pare să confirme faptul că pentru Dumneavoastră noaptea este mediul în care vă simțiți cel mai bine. Într-adevăr, noaptea Dvs. e caldă, e un piept plin de hrană, e tocmai contrariul ei – lumina.*

Gh.P.: Noaptea nu e un mediu, e o mare mamă prin care ne ducem totdeauna în speranța de a ne sui în lumină. *Ochiul neantului* e o carte de viziuni tocmai în acest sens.

R.: *Omițând complexul de vinovăție, ce credeți că este vina?*

Gh.P.: Vina poate fi sentimentul de a-ți cere scuze permanent în fața semenilor; ea este o floare a păcatului.

R.: *Ce părere aveți despre poezia actuală? Credeți că se caută un nou fond, o altă formă? Cum vi-o închipuiți în anul 2000?*

Gh.P.: Actuala poezie este chiar poezia actuală. Ea încearcă și reușește acum să refacă legătura cu poezia dintre războaie, s-o continue și, prin pietatea ei renumită, s-o întreacă. Fondul și formele poeziei s-ar părea că sunt epuizate. Dar cum nu există doi oameni la fel, așa nu sunt nici doi poeți la fel: unul este organul-ochi al poeziei, altul organul-auz, altul organul-vis și tot așa mai departe. Ici, acolo, prin crăpăturile timpului mai răsare câte unul care să întruchipeze toate organele poeziei. Aceștia, puțini, fără aprobarea reginei Angliei, mai schimbă și fondul și forma când apar ei pe lume. În Beiuș, de exemplu, în anul 2000 poezia va fi cum vor dori poeții din acel an, abia struniți de colegii lor critici.

R.: *Cum ar trebui să fie o poezie ca să reziste timpului?*

Gh.P.: O poezie actuală ca să reziste timpului? Ar trebui să fie ca timpul, să conțină mult timp. Toate poeziile marilor poeți, ca să nu credeți că am glumit, conțin mult timp și anume, timpul în timp ce trece.

R.: *Cum vă explicați realitatea, nu îmbucurătoare, că poezia modernă este puțin citită de tineretul zilelor noastre?*

Gh.P.: La numărul locuitorilor țării noastre din vremea lui Eminescu erau mai puțini cititori de poezie, proporțional cu cel al cititorilor din vremea noastră. Dumneavoastră înțelegeți foarte bine ce înseamnă calitate și cantitate. După stricta mea părere, ultima perioadă s-a relevat ca o perioadă a cantității. Există metri cubi de poezie proastă sau de nepoezie, cum vreți. Dar cum vă spun, goana după cantitate îndepărtează pe cititori de la o activitate atât de fragilă, care în mod sigur stă sub semnul calității.

R.: *În lirica actuală se pune problema inflației. Există o stare critică în anume producții literare. Sunteți convins că numai critica literară poate rezolva aceste carențe? Oare aceste „boli" sunt cel mai nimerit „tratate" prin „decapitare"?*

Gh.P.: Eu am scris chiar un articol la solicitarea revistei *Luceafărul,* prin 1968 sau 1969. Poate să fi supărat pe mulți începători care, fiind în deruta dintre anonimat și oarecare afirmare, nu vor fi știut nici ei singuri în ce fel să se auto-categorisească. Acuzam factorii care facilitează inflația mai mult decât persoanele producătoare. Sunt convins acum că inflația nu trebuie tratată nici într-un fel, ea se lecuiește singură, mai ales și cu ajutorul unor dezbateri nepătimașe. Inflația ar fi periculoasă în poezie numai dacă ar avea caracter internațional. Altfel, chiar un popor întreg de poeți merită să fie suportat de toate celelalte popoare. Dar poeți adevărați, cum am afirmat și la o altă întrebare, sunt cu totul și cu totul rari.

Sub crugul Eminescului

R.: *Prin ochiul Dumneavoastră, Pământul vede Steaua cu scânteieri întoarse în miezul adânc al liniștii. Pacea – nu în sensul ei social – în poezia Dumneavoastră pare să se confunde cu liniștea ideală, liniștea ce moare înainte de a se fi născut.*

Gh.P.: Dacă este așa, mă bucur că mi-ați spus.

R.: *În paginile revistei noastre, actualmente onorată cu numele Dumneavoastră, figurează numele unor culegători de folclor – dacă nu norocoși – pasionați. Ca poet de origine rurală, în poezia Dumneavoastră, folclorul, magia și asprimile vieții de sat nu surprind, însă abundă. Fiindcă v-ați plămădit în realitățile Munților Apuseni, vă cer părerea despre locul pe care-l ocupă folclorul bihorean în patrimoniul folclorului național.*

Gh.P.: Îmi cer scuze că nu pot stabili locul folclorului bihorean în patrimoniul folclorului național. Remarc doar că mentalitatea regională, deși mândră, a întrebării dvs. nu-mi convine, pentru că nicăieri ca în folclor nu există o atât de vădită unitate.

R.: *Oare* Ochiul neantului *să fie singurul Dumneavoastră apărător? Cu alte cuvinte, vreau să vă întreb care sunt proiectele Dumneavoastră de viitor?*

Gh.P.: Nu e sănătos pentru nimeni să-și divulge proiectele. Am la Editura pentru Literatură volumul de poezie *Fum,* care trebuie să apară în acest an. Altceva o să mai vedem.

(Volumul *Fum* apare în 1970 la Editura Eminescu, București, cu milesimul editorial pe 1971, cuprinde și romanul minimalist *Oficiul universal,* o superbă proză, de natură kafkiană, de fapt o operă nevalorificată de către critica literară din deceniul șapte, pentru că poetul era deja student la KAAD, în Germania, și avea un dosar de urmărire la Securitate. Plecarea sa pentru doi ani a fost sancționată prin nepublicarea articolelor, prin lipsa unor cronici referitoare la volumele recente, iar în final prin destituirea din colectivul *României literare.* N.R.)

R.: *Știind că vă interesează mult ceea ce spuneți, vă întreb în ce credeți mai mult?*

Gh.P.: În ființa poporului român.

R.: *Dacă până acum ați fost foarte sincer față de Dumneavoastră, acum vă rog să fiți la fel de sincer față de noi, spunându-ne ce credeți despre revista noastră?*

Gh.P.: Nu am văzut decât acest nr. 4, an III din 1969, pe care mi l-ați oferit prin poștă. Preocupările revistei după cât văd sunt destul de variate. Observ ca peste tot în celelalte reviste profesioniste preponderența materialelor critice sau de istorie literară, îmi place formatul și prezentarea grafică. Am citit poeziile din acest număr din care am reținut ca bune multe versuri. Aș fi nesincer cu mine dacă aș spune că mi-au plăcut toate cele apărute aici, mai mult nu. Analiza lor strictă nu pot s-o fac aici.

R.: *Ce sfaturi, îndrumări ne dați Dumneavoastră, ca redactor al revistei* România literară? *(În toamna anului 1971, poetul este înlăturat din redacția* României literare, *după demisia prozatorului Nicolae Breban, dar de fapt era și el dintre cei care fuseseră în Apus, iar aceasta se considera o vină de către comuniști. La momentul publicării interviului în revista* Pagini de ucenicie, *Pitut nu mai era în colectivul* României literare; *fiind fără slujbă, acesta prinsese o altă bursă la Universitatea din Köln, posibil cu sprijinul aceluiași părinte Dumitru Stăniloae.)*

Gh.P.: Sfaturi? Nu sunt bătrân. (Nici nu a apucat să îmbătrânească, deoarece a plecat într-un „lagăr de păsări sfinte", în iunie 1991, mult prea tânăr și mult prea devreme, la doar 51 de ani, lăsându-și opera nefinalizată...) Aud că mai există o revistă asemănătoare la celălalt liceu (Liceul „Samuil Vulcan" din Beiuș este una dintre primele școli românești din Transilvania, înființată în 1828 de către Samuil Vulcan, un cărturar iluminist din Beiuș, vlădică și episcop de Oradea, un sprijinitor al tineretului studios, care a pus mai presus de confesiunile religioase interesele neamului românesc. Redactorul revistei *Familia,* Iosif Vulcan, este strănepot al acestuia. Vezi: Theodor Rif, *Samuil Vulcan-cărturar iluminist,* Ed. Mirton, Timișoara, 2003, colecția *Ab schola condita,* p. 44. N.R.), ar fi deosebit de bine să uniți cele două reviste într-una singură, sunt sigur că ar fi mai bună, la fel și cenaclurile ambelor reviste, dacă sunt două, să se unifice. Pot să vă spun cum procedez eu ca redactor la secția de poezie: când vine cineva fără talent, fac tot ce pot să înțeleagă faptul că nu are chemare, când dau peste unul cu talent, îl critic, fiindcă acela are întotdeauna în el resursele necesare de a trece peste un astfel de amănunt.

R.: *În încheiere, mulțumindu-vă pentru interviul acordat, pentru sinceritatea și generozitatea Dumneavoastră, ce doriți revistei noastre, colaboratorilor ei?*

Gh.P.: Desigur succes și infinită poftă de lecturi noi și de creații noi. Pentru că n-am acordat niciodată în alte părți un interviu, trebuie să vă spun că aveți pe conștiință o victimă albă. Copil fiind, în toate ocaziile trecerii mele pe lângă liceul dvs. am socotit că acolo se ascund realități atât de înalte și îndepărtate, încât numai vederea zidului cenușiu al clădirii mi-a creat totdeauna o sfială și un gând pios pentru bărbații severi și doamnele fericite care slujesc cu dăruire, zi de zi, cultura română aici.

Semn(al) de carte

Nușa Cantemir, Ion C. Hiru, *Dacul liber din Chilia (Viață cu intarsii de amintiri),* Ed. Tiparg, Pitești, 2019

Da, acesta a fost și rămâne pentru totdeauna tatăl meu, veteranul, Omul, fondatorul muzeului și colecționarul tuturor obiectelor, cărților și lucrurilor ce se află în Muzeul Chilia. Aici se află, pe lângă cele 3.000 de obiecte din colecții, și 300 de lucrări creație proprie. Chilia – aceasta este localitatea unde s-a născut și pentru care s-a zbătut s-o readucă în actualitate, ca să renască din cenușa dacilor ca însăși pasărea Phoenix.

Asemenea dacilor care n-au pierit și nu vor pieri niciodată de pe aceste meleaguri, nici tatăl meu, Nicolae M. Nica, veteranul, fostul deținut politic pe meleaguri străine, patriotul, sculptorul, *dacul liber,* fondatorul Muzeului Chilia, nu va pieri, ci va rămâne și va lumina veșnic peste aceste meleaguri. (Nușa Cantemir, la începutul cărții)

***Calinic Argeșeanul la Vama Vremii. Dialoguri cu Nicolae Badiu,* Ed. Arhiepiscopiei Argeșului și Muscelului, Curtea de Argeș, 2019**

Privilegiul de a dialoga cu Părintele Arhiepiscop Calinic este un dar. Nu pot decât să mă bucur nespus că punerea laolaltă a acestor interviuri realizate LA VAMA VREMII reprezintă un dar oferit cititorilor norocoși de a-l primi.

Și uite cum se face Raiul, cu dar din dar!

Bucurați-vă, că e pe placul bunului Dumnezeu, după cum afirmă cărturarul Calinic, înalt ierarh, față bisericească de pus în rama ortodoxiei de pretutindeni. (Nicolae Badiu, pe coperta a patra)

N-am întâlnit până acum un filosof mai mare al lumii, dar nici un creștin ortodox mai prolific în atitudine. Și el este român! Așa binecuvântează Dumnezeu o Țară, pe care n-o lasă să piară în ignoranță și rătăcire. El este un sfânt al gândirii și al scrisului. (ÎPS Calinic Argeșeanul, la începutul cărții)

Ionel Dumitrescu, *La raport „…soldatul și generalul",* Ed. AGIR, București, 2018

1. *Toate* „poveștile povestite" sunt adevărate! [Poate, la unele, s-au adăugat și... adăugiri imaginate!]

2. În carte sunt nominalizați cinci – șapte șefi de stat, prim-miniștri, peste treizeci de miniștri și secretari de stat, aproximativ șapte sute de oameni (unii care nu mai sunt, unii care vor fi!), deci nu a fost posibil să-i contactez pentru a le cere părerea (aprobarea) de a fi nominalizați. Le cer însă tuturor iertare, mă rog iertare, *oștenilor!*

3. Nu am ales și nu am prezentat în carte multe evenimente importante, foarte importante, nu am ales nici pozele cele mai semnificative.

4. *Titlul* cărții, este luat (din amintire) dintr-o slujbă religioasă de îngropăciune și nu are legătură cu drumul parcurs de autor prin *armata militară...* dar dacă cititorul l-a „tradus" ca drumul autorului parcurs de la soldat la general, atunci sigur are legătură...

5. Copertile cărții le-am dorit cu o anume semnificație, „că *Țara* și Drapelul Țării au fost amenințate sau... chiar sub... *cai* și sub *tancuri...* și că singura noastră speranță a fost inteligența și comunicarea, într-o lume dominată, dintotdeauna, de marile imperii... ale *cailor* sau ale *tancurilor*"... (Autorul, în Postfață)

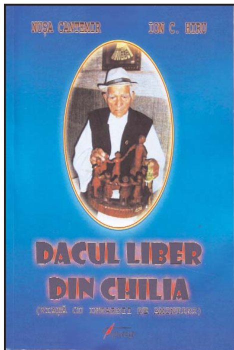
***Ion Dumitriu-Snagov, Monumenta Romaniae Vaticana, Manuscrise, Documente, Hărți,* Regia Autonomă „Monitorul Oficial", București, 1996**

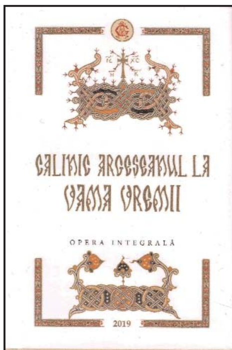
Monumenta Romaniae Vaticana este o sinteză a mărturiilor istorice despre români, existente în colecțiile Vaticanului, selecționate cu scopul de a prezenta trecutul Bisericii și relațiile Sfântului Scaun cu un popor creștin de ascendență daco-romană prin geneză, limbă, cultură și tradiție, pe parcursul neîntrerupt a două milenii. Mersul istoric jalonat în acest volum prin documente, manuscrise și hărți urmărește să-l pună pe cititor în contact direct cu piesele originale de importanță majoră în economia culturală a expoziției deschise pentru prima dată în Salonul Sixtin al Bibliotecii Apostolice Vaticane care, pe lângă valoarea intrinsecă de tezaur al Renașterii europene, evocă fapte desfășurate simultan, la Vatican și în România. Semnificativ este chiar anul 1475, prin sintonia faptelor, când Papa Sixt al IV-lea organiza în această sală Biblioteca Pontificală și când principele Ștefan al Moldovei bloca ofensiva temutelor armate otomane în Europa, prin victoria sa de la Vaslui. (…)

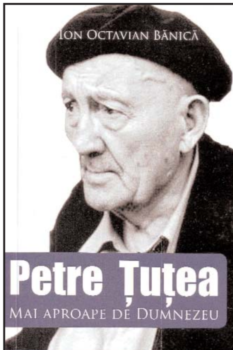
Expoziția *Monumenta Romaniae Vaticana* se află sub patronajul *Madonei Române* din manuscrisul *Vatican Român* - 6, mărturie splendidă a artei și simbol al spiritualității unui întreg popor [„Madona cu ie", reprodusă pe coperta volumului]. Ca și *Cosmografia* lui Eticus, Madona Română dovedește în același timp bogăția izvoarelor istorice românești în Colecțiile Vaticanului și, prin ele, esența intimă a unei vechi națiuni creștine și iubitoare de pace. (Autorul, la începutul și la sfârșitul Introducerii.)

Ion Octavian Bănică, *Petre Țuțea, mai aproape de Dumnezeu,* Ed. Gimax, Câmpulung, 2017

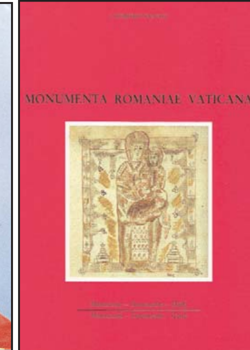
Despre Petre Țuțea nu se mai poate scrie nimic. Întreaga lui operă trebuie citită ca pe Biblie și Sfinții Părinți. Nu fac niciun fel de glumă. Încercați cât mai repede și cât mai mult, fără lenevire. Veți descoperi un arhanghel în scris și un haiduc în atitudine!

Un idol pentru orice elev de la ţară

Olimpia POPESCU

În octombrie 2008, la Bacău, s-a organizat cea de-a XII-a Conferinţă Anuală a Societăţii de Stiinţe Matematice din România, lucrările ei fiind coordonate de către acad. Solomon Marcus (1925-2016), care revenea în oraşul său natal, unde văzuse lumina zilei şi unde urmase toate studiile preuniversitare. Reuniţi fiind profesori de matematică, atât din învăţământul mediu, cât şi din cel universitar, din întreaga ţară, toţi aşteptam cu emoţie şi interes expunerea valorosului nostru dascăl, Solomon Marcus, plină de învăţăminte şi subtilităţi şi care surprindea aspecte nebănuite din cercetarea şi predarea matematicii. Cel puţin eu continuam să-l ascult cu aceeaşi uimire cu care în anul şcolar 1953-1954 privisem la seminarul de analiză matematică pe tânărul asistent Solomon Marcus, care în pauze nu pleca dintre noi, ci continua să stea în sală şi, din vorbă în vorbă, să ne mai dea câte o explicaţie mai familiară.

Cu aceeaşi emoţie şi interes aşteptam însă şi vizita la Casa Memorială „Gheorghe Vrănceanu" (1900-1979), din comuna Lipova, fostă Doagele, satul Valea Hogii. Îmi stăruia în minte, de peste cincizeci de ani, de când urmărisem cursul de geometrie diferenţială al marelui savant, întrebarea: *cum a fost posibil ca un copil de provenienţă modestă, dintr-un cătun izolat, să ajungă unul dintre cei mai mari geometri ai omenirii?* Cum comuna Doagele aparţinuse anterior judeţului Vaslui, iar acum aparţinea de judeţul Bacău, bănuiam că trebuie să fie undeva la marginea judeţului. Pe măsură ce alunecam de pe un drumeag îngust pe altul şi mai îngust, prin sate izolate, mirarea celor din autocar, care ştiam că fusese invitat şi conferenţiase la Roma, Paris, New York, Tokio, Berlin, Moscova, Praga, Pekin, Varşovia ş.a. şi că fusese apreciat de cei mai mari geometri ai acelor timpuri, creştea şi aşteptam cu nerăbdare să vedem din ce colţ izolat de lume, prin 1910, a plecat un copil modest să cucerească culmile unei ştiinţe dificile şi superbe, geometria. Cum de la Valea Hogii la Bacău sunt 40 de km, iar până la Vaslui tot atâtia, şi cum, pe atunci, comuna aparţinea de judeţul Vaslui, tatăl său l-a înscris, după absolvirea cursurilor primare, la liceul din Vaslui. După cum arătau drumurile acum, cu siguranţă acea deplasare, acum 110 ani, nu s-a putut efectua decât cu căruţa. Casa memorială, la care nu chiar usor am ajuns, se vedea a fi fost a unor oameni modeşti, dar cu siguranţă foarte muncitori, fiind bine durată, cu grinzi de lemn nelustruite, dar temeinic prinse, căci erau neclintite şi după un secol. Pentru că a fost cel mai mare dintre cei patru fraţi şi singurul care a urmat studii înalte, a fost întotdeauna preţuit în familie, aşa că la sosirea noastră nepoţi de la Bucureşti veniseră să ne întâmpine şi să ne prezinte casa memorială. Toţi am zăbovit îndelung în camerele pline de documente şi fotografii de la universităţi ca Harvard, Princeton, Roma, Tokio, Varşovia ş.a., în pridvorul casei, în bucătăria ei, ca şi prin unele anexe gospodăreşti. Întrebarea *cum a reuşit un copil plecat din acest colt de lume, fără susţinere materială, să ajungă acolo unde numai noi, cei de matematică, ştiam şi preţuiam mai mult* ne revenea mereu în minte. Am vizitat apoi şi şcoala, situată la câteva case, care îi poartă numele şi unde poate din aceeaşi curiozitate ca şi noi, mari geometri, doctori în matematică, din ţară şi străinătate, discipoli ai marelui savant, am aflat că veniseră să o vadă şi la fel au poposit şi ei la Casa Memorială „Gh. Vrănceanu". Profesorii şcolii ne-au spus, cu mândrie, că Gh. Vrănceanu descoperise că unitatea de învăţământ fusese inspectată de M. Eminescu. Din scrierile lui Eminescu ştim cum ajungea el, înainte de 1890, în asemenea sat, care pare pitit după dealuri şi păduri.

Cu toată provenienţa sa modestă, dar înzestrat cu inteligenţă şi voinţă, putem spune că sorţii i-au purtat şi noroc, pe tot parcursul studiilor sale liceale şi universitare. A avut noroc că, tocmai în acei ani, strălucitul dascăl, autorul unora dintre cele mai bune manuale şcolare, marele matematician Nicolae Abramescu, viitor profesor universitar la Cluj, după ce predase la licee de renume din Ploieşti şi Botoşani, înainte de a se titulariza la Galaţi, a fost, la Vaslui, profesorul de matematică al lui Gheorghe Vrănceanu. Poate că în 1919, când a absolvit liceul, familia n-ar mai fi avut posibilitatea să-l întreţină la studii înalte, dar dascălii lui l-au sfătuit să concureze pentru o Bursă Adamachi, pe care a câştigat-o cu rezultate strălucite. Si de data aceasta sorţii i-au purtat noroc, la Universitatea din Iaşi nimerind una dintre cele mai strălucite echipe de profesori universitari, toţi cu doctorate în Franţa sau Germania: Alexandru Myller, Vera-Myller Lebedev, Simion Stoilow, Victor Vâlcovici, Simion Sanielevici. A fost un student atât de strălucit, încât, încă din anul III, toţi profesorii au fost de acord să fie încadrat ca preparator la seminarul de matematici superioare.

Cum încă din facultate publicase mai multe comunicări ştiinţifice, imediat după obţinerea licenţei (1922), a fost recomandat să plece în Italia, la Universitatea din Roma, pentru a urma studii doctorale cu unul dintre cei mai mari geometri ai acelor timpuri, Tullio Levi-Civita. (Anterior, doar Octav Onicescu mai susţinuse doctoratul, în 1920, cu Levi-Civita.) În 1924, Gheorghe Vrănceanu îşi susţine, la Universitatea din Roma, în faţa unei comisii formate din 11 mari matematicieni şi prezidată de Vito Volterra, teza de doctorat cu subiectul *Sopra un teorema di Weierstrass e le sue applicazioni alla stabilita,* obţinând menţiunea *con laude.* După cum se vede, primele preocupări ştiinţifice ale lui Gheorghe Vrănceanu sunt din domeniul mecanicii, el aplicând cunoştinţele de analiză şi geometrie la studiul problemelor de mecanică. În 1923, pleacă la Göttingen, pentru studii cu o altă somitate a acelor vremuri, David Hilbert, şi, treptat, preocupările lui ştiinţifice se orientează tot mai mult spre geometria diferenţială, spre spaţiile neolonome, o clasă de spaţii cu multe aplicaţii în ştiinţele moderne. Cu unele întreruperi, el funcţionează în calitate de conferenţiar la Universitatea din Iaşi, iar în 1927 câştigă o bursă Rockfeller şi pleacă la studii la universităţile Harvard şi Princeton din S.U.A., unde colaborează cu George David Birkhoff şi O. Veblen. Cine bănuia că acel copil din căruţa de pe drumurile Vasluiului va păşi în asemenea sanctuare ale ştiinţei?

În 1929, având un bogat palmares, format din 25 de lucrări ştiinţifice publicate, dintre care 23 în reviste de specialitate de prestigiu din Franţa şi Italia, este numit profesor la Universitatea din Cernăuţi, la catedra de geometrie analitică, unde se formase o echipă de mari matematicieni, la acea dată fiind coleg cu Simion Stoilow, Miron Nicolescu, Octav Mayer, Tiberiu Popovici, Gh. Călugăreanu, Florin Vasilescu. La Universitatea din Cernăuţi a predat 10 ani, până în 1939, când se transferă la Facultatea de matematică a Universităţii din Bucureşti. În aceşti 10 ani a publicat 36 de articole, majoritatea de specialitate, dintre care 25 în reviste din Franţa şi Italia. La Universitatea din Bucureşti îl aştepta o grea răspundere, pentru că trebuia să fie continuatorul lui Gheorghe Ţiţeica la catedra de geometrie, căci de înlocuit nu-l va putea înlocui nimeni şi niciodată pe Ţiţeica. A fost şeful catedrei de geometrie diferenţială şi topologie (denumirea ei s-a mai schimbat între timp) până la pensionare.

În 1946, este ales membru corespondent al Academiei Române, iar din 1955 devine membru titular al acesteia. Tot în 1955 este ales şi şef al Secţiei de matematică al Academiei Române, funcţie în care rămâne până la decesul său, în 1979.

În primele săptămâni ale anului şcolar 1953-1954, la intrarea în facultatea de matematică, pe primele trepte ce separă cele două holuri, când am ridicat ochi, am văzut în faţa mea un spate lat, ca un trapez mărit printr-o omotetie, al unui om masiv, care cu siguranţă nu crescuse la umbra vreunui bloc, încât n-am mai îndrăznit să-i trec în faţă, deşi alergam la ore. Ulterior am aflat că era marele savant Gh. Vrănceanu, cu care vom studia în anul II şi care locuieşte într-o cameră alăturată cu sala noastră de seminar. La cursul de geometrie diferenţială ne-a cucerit cu vorba sa caldă şi domoală, plină de moldovenisme, cu ordinea sa în expunere, ca şi cu ritmul predării, care ne lăsa timp să notăm şi să reflectăm la ceea ce ni se preda. Apariţia sa la catedră era impunătoare, atât prin ţinuta sa, cât şi prin seriozitatea cu care exprima orice idee. Calculat la vorbă, mai ales în acele timpuri, atent cu cei din jur, recunoscut de ceilalţi ca având merite ştiinţifice deosebite, era respectat de toată lumea.

Începând din 1954, după decesul lui Dimitrie Pompeiu, când Simion Stoilow a devenit, din adjunct, director al Institutului de Matematică al Academiei Române, Gh. Vrănceanu a fost numit director adjunct al acestui institut şi şef al seminarului de geometrie şi topologie.

Iată cum este descris de secretara institutului, care a îndeplinit această funcţie de la înfiinţarea acestuia (1948) şi până la desfiinţare (1975) şi care avea temeinice studii de filologie la Cernăuţi. *La Institutul de Matematică era jovial, generos, rezervat în ceea ce priveşte opiniile politice… O singură dată, prin 1952, căzând obosit într-un fotoliu i-a scăpat… „Se prăpădeşte ţara".* Aceeaşi secretară ne descrie lupta lui Gh. Vrănceanu pentru a reintegra în facultate *pe acel tânăr slab ce se numea N. Mihăileanu, cu obrazul de o paloare ce amintea de sfinţii torturaţi şi apoi sacrificaţi. Era timid, iar ochii îi ţinea plecaţi fără a îndrăzni să-i ridice spre lumină. Era proaspăt ieşit din închisoare, iar vina îi era etichetată cu lozinca „duşman al poporului".*

Articolul meu se vrea un omagiu adus lui Gheorghe Vrănceanu, la patruzeci de ani de la decesul său, mai ales că faţă de aprecierile internaţionale de care s-a bucurat, în ţară i s-au adus, atunci, puţine elogii. (De soarta lui şi a lui Octav Onicescu se interesa permanent Kolmogorov, cel mai mare matematician al U.R.S.S.) Cum se explică faptul că pe un matematician de o asemenea valoare, fiu de ţăran, cu dosar curat, comuniştii nu l-au considerat „de al nostru"?

Cu siguranţă ei n-au uitat că, în 1946, Gheorghe Vrănceanu a candidat din partea Partidului Liberal, la acele alegeri la care, indiferent cine ar fi candidat, trebuia să iasă învingător minusculul partid comunist. După cum mi-a povestit Alexandru Popescu-Zorica, bun prieten cu academicianul Vrănceanu, atunci a crezut sincer că poate sprijini reconstrucţia ţării după război şi, în acelaşi timp, continua o tradiţie a tatălui său care fusese liberal.

N-au uitat comuniştii nici că el scrisese un articol în apărarea lui Nicolae Ciorănescu, mare savant, care fusese îndepărtat din universitate şi care avea acasă soţia fără serviciu şi doi copii. Crescut în spiritual omeniei şi demnităţii ţăranului român, Gh. Vrănceanu nu putea suporta nicio nedreptate, era riguros, drept şi avea o personalitate puternică. La Institutul de Matematică avea răbdare să-i lase pe toţi să spună tot ce doreau, iar apoi el, ca director adjunct, decidea cum era corect, impunea adevărul chiar dacă răsturna opiniile tuturor. La acea uşă a camerei din facultate, în care marele savant locuia, i-am văzut de multe ori pe fraţii Costake şi Silviu Teleman, excepţionali studenţi, care nu erau primiţi la cursuri (tatăl lor scrisese o scrisoare în Occident, negativă la adresa conducerii de atunci – aşa ştiam noi), dar care pregăteau lucrări de doctorat, căci imediat ce au fost primiţi, foarte repede şi-au trecut toate examenele şi şi-au susţinut tezele de doctorat. Prin 1960, când predam la Liceul din Feteşti şi eram în acelaşi raion cu oraşul Călăraşi, iarăşi am întâlnit un coleg, mai mare ca mine, tot student strălucit, Meghea Constantin, care preda acolo şi care fusese îndepărtat din facultate. Academicianul Gh. Vrănceanu s-a luptat şi Meghea Constantin a fost încadrat la Institutul de Matematică al Academiei Române.

→

Știința, parte a culturii

Nevoia de Spiru Haret

Eufrosina OTLĂCAN

Pot însă să spun că sunt tot atât de bun Român ca oricare altul, și de nume și de sânge și de sentimente. Sunt cuvinte rostite de Spiru Haret în ședința Senatului României, la 25 ianuarie 1908, când, în calitate de ministru al Instrucțiunii Publice, răspundea interpelării senatorului Titu Maiorescu, în legătură cu broșura sa intitulată *Activitatea extrașcolară a învățătorilor.*

Opera lui Spiru Haret, conținând 139 de titluri, dintre care 21 de matematică, a fost publicată în 11 volume, între anii 1934-1938 (o reeditare o face C. Schifirneț în anii 2009-2010). Despre opera, activitatea și omul Spiru Haret, s-a scris foarte mult, începând chiar din timpul vieții sale, când i s-a dedicat un volum omagial cuprinzând 1.228 de pagini, intitulat *Lui Spiru Haret. Ale tale dintru ale tale. La împlinirea a 60 de ani.* O bibliografie selectivă, pe care o publica în anul 1975 Institutul de Cercetări Pedagogice și Psihologice, prezenta 744 de asemenea referiri, iar în anii care au urmat și până în zilele noastre, oameni de seamă ai culturii românești au continuat să scrie despre această excepțională personalitate. Si în străinătate, o scurtă biografie a fost scrisă, în 2007, de istorici ai științei, cercetătorii J.J. O'Connor și E.F. Robertson de la Universitatea St. Andrews din Marea Britanie.

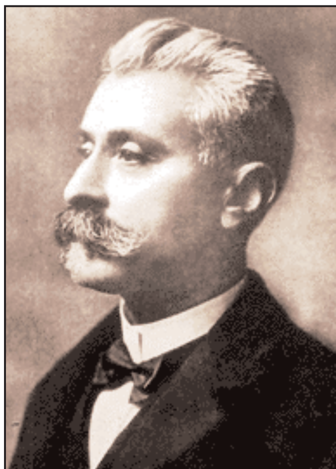
Este o datorie a noastră permanentă să omagiem memoria celui care a pus piatra de temelie pentru cercetarea științifică și învățământul modern de toate gradele din România, să punem din nou în lumină reformele inițiate și promovate de Spiru Haret, argumentele cu care le-a susținut, care și astăzi s-ar cere a fi respectate.

Născut în 15 februarie 1851 la Iași (la Hanul Conachi, Putna, scrie G.Șt. Andonie în *Istoria matematicii în România,* 1965), Spiru Haret s-a stins din viață la București în 17 decembrie 1912. „Orice bun român se cuvine să se incline cu respect în fața semnelor de veșnică amintire ce se vor întreprinde pentru un astfel de bărbat vrednic. A fost un bărbat vrednic, cinstit, dominat de un ideal și este întrutotul demn de recunoașterea poporului său”, spunea istoriograful și folcloristul Econ D. Furtună, prezentând comunicarea intitulată „Stiri nouă despre Spiru Haret – lămuriri, date biografice și scrisori”, în 2 iulie 1937.

Își face intrarea în știința mondială la 27 de ani, cu teza de doctorat susținută la celebra universitate Sorbona din Paris: *Sur l'invariabilité des grands axes des orbites planétaires.* Publicată de Universitatea Sorbona în 1878, dar și peste 7 ani în *Les Mémoires de l'Observateur de Paris,* va fi citată în cărțile și lucrările lui Henri Poincaré, Andoyer, Tisserand și în multe enciclopedii științifice. Rezultatele calculelor prezentate de Haret în teza sa veneau să contrazică nu doar pe cele ale lui Laplace din 1773, ale lui Lagrange din 1776, ale lui Poisson din 1808 și pe cele de mai târziu, ale lui Mathieu, care concluzionau permanenta invariabilitate a axelor mari ale planetelor. Haret demonstra că axele mari ale orbitelor descrise de planete au variații seculare, deci sistemul planetar din jurul Soarelui nu are o stabilitate absolută.

După doctoratul susținut la Paris, întors în țară, Spiru Haret se implică total în activitatea de învățământ, atât în calitate de cadru didactic, cât și ca legiuitor și reformator al sistemului național al educației. Își continuă însă și activitatea de cercetare, cu o serie de comunicări de matematici aplicate la rezolvarea unor probleme concrete și de utilitate publică (de exemplu, mișcarea apei în canale), cu unele cercetări de astronomie referitoare la fenomene naturale și publică, în 1910, una dintre primele cărți din lume care aplică matematica la studiul societății.

Aceasta este cartea *Mécanique sociale* (Editura Dunod, Paris) care i-a adus atât elogii, cât și critici. Mircea Malița citează în evocarea *Spiru Haret, a Romanian Forerunner of Mathematical Modelling in the Social Science* (Editura Academiei RSR, 1974) pe Gaston Richard care, în articolul său „La méthode sociologique en Roumanie” (*Arhiva pentru Știință și Reformă Socială,* an XIII, 1936, pp. 399-407), scrie despre cartea lui Haret ca fiind „una dintre cele mai viguroase lucrări ale sociologiei europene”. Într-una dintre cele mai larg răspândite cărți ale domeniului, Anatol Rapoport îl citează pe Haret printre primii savanți care au avut ideea să folosească instrumentul matematic în explicarea și înțelegerea fenomenelor sociale. Și tot Malița spune despre cartea lui Haret că a creat un interes mai adânc pentru aplicarea metodelor matematice în viața economică și socială în România și pentru dezvoltarea unei școli românești care și-a adus contribuția în acest domeniu. Privitor la importanța cărții *Mecanica socială*, M. Malița scrie că, într-o lume cu grad înalt de specializare, la puțini oameni se pot întâlni atât cunoașterea instrumentului matematic, cât și a domeniului social pentru aplicații. Haret a fost unul dintre rarii savanți cu dublă vocație. Astăzi, în condiții de pluridisciplinaritate a formării noii generații de cercetători, cresc șansele întâlnirii formației de matematician cu cea de cunoscător al problemelor sociologiei.

Referitor la modelul matematic și mecanic propus de Haret în cartea sa, să mai observăm că, deși teoria sistemelor încă nu fusese dezvoltată la 1910, totuși Spiru Haret prezintă societatea într-un model care azi ar fi numit *sistem dinamic cu memorie infinită,* cauzele fiind exprimate ca funcții de timp. Pe bună dreptate, s-au adus obiecții modelului mecanicist pe care-l prezintă Haret în cartea sa. Este citat chiar Gheorghe Țițeica, care, într-o cuvântare la Academia Română (E. Băldescu, *Spiru Haret în știință, filosofie politică, pedagogie, învățământ,* 1972), spunea că doar cu mecanica aplicată și fără aportul analizei matematice, valoarea științifică a modelelor matematice pentru societate nu poate avea răsunet internațional. Azi vom lua în considerare și faptul că știința matematică a venit mai târziu cu discipline noi, mai adecvate studiului sistemelor dinamice, cum sunt și sistemele sociale, și aș aminti doar analiza funcțională.

Importanța lui Spiru Haret pentru cercetarea științifică este accentuată de rolul pe care acest om providențial pentru școala românească l-a jucat în organizarea și reorganizarea învățământului de toate gradele, ceea ce a deschis calea formării oamenilor de știință, iar rezultatele se vor vedea la generația care i-a urmat. Despre acest rol au scris Gheorghe Țițeica (1873-1939), Traian Lalescu (1882-1929), Dimitrie Pompeiu (1873-1954), Victor Vâlcovici (1885-1970), Miron Nicolescu (1903-1975), dar și mulți nematematicieni.

Doar lipsa de timp și cea a documentației din țară l-au determinat pe matematicianul-astronom Spiru Haret să nu-și poată continua cercetarea științifică începută în mod strălucit la Paris. Cu toate acestea, meritele sale au fost recunoscute de comunitatea științifică internațională chiar și după aproape 100 de ani de la elaborarea celebrei sale teze, ceea ce a făcut ca, în 1976, Uniunea Internațională a Astronomilor să dea numele „Haret” unui crater de pe fața invizibilă a Lunii.

Recunoașterea valorii științifice și prestigiul obținut în lumea științifică internațională l-au impus pe Spiru Haret în fața societății culte, care avea și putere de decizie în acea vreme în România, pentru a i se acorda, pe lângă poziția universitară (profesor universitar, 1878-1910), pe aceea de membru al Academiei Române (titular din 1892), dar și poziții de vârf în organizarea și conducerea activității de învățământ: inspector general al școlilor (1889), secretar general al Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor și de trei ori ministru al acestui minister (1897-1899, 1901-1904, 1907-1910).

Poziția sa în guvern și sprijinul Partidului Liberal sunt interpretate astfel de M. Malița: „El nu a fost un politician, ci, mai degrabă, un tehnocrat a cărui sobrietate, precizie și capacitate organizatorică au folosit influenței Partidului Liberal din acea perioadă”. Învinovățit de către unii senatori, membri ai Partidului Conservator, că ar fi socialist, în aceeași ședință din 25 ianuarie 1908 Haret răspunde: *Dacă cumva sunt socialist, sunt fără știrea mea, deoarece nu știu în ce constă socialismul. Dar dacă aș fi, acesta ar fi dreptul meu, și nu am a da socoteală nici d-lui Maiorescu, nici altcuiva pentru aceasta.* Și tot aici, Spiru Haret mai spune: *Dacă prin politică a vrut să înțeleagă lucrarea la un loc pentru binele cetății, în sensul pe care cei vechi îl dădeau acestui cuvânt, atunci da, politică este ceea ce fac eu cu învățătorii, pentru că cu toții ne-am pus puterile noastre în serviciul unei cauze de interes public… Învățătorul vecinic smerit și cu spinarea încovoiată nu este idealul meu de învățător. Căci, dacă el este chemat să facă educația copiilor, trebuie să-i învețe nu numai aritmetica și gramatica, ci și simțământul de demnitate omenească.*

Spiru Haret a fost numit *omul școlii* și vom aminti câteva dintre argumentele pentru care contemporanii săi i-au acordat acest renume, enumerând și o parte a calităților omului, cele care explică rezultatele de excepție ale reformelor sale, reforme care s-au impus în sistemul românesc de învățământ timp de trei decenii. În mare parte, aceste trăsături psihologice și de caracter le enumeră Emil Băldescu în cartea sa din 1972. Sunt calități excepționale, rareori întrupate în totalitate în aceeași persoană: silință, ambiție, seriozitate, putere de muncă, tenacitate, sobrietate, modestie, spirit al dreptății, originalitate, spirit novator, curiozitate științifică pentru cunoașterea realității, optimism, încredere în tineret. Omul Spiru Haret a pus toate aceste calități ale sale, alături de cele de matematician cu rezultate excepționale, cu recunoaștere internațională în cercetarea de specialitate, în slujba promovării țării sale în rândul statelor civilizate.

→

Pentru că era bun prieten cu Octav Onicescu, în 11 dintre cele 191 de documente emise de Securitate pentru urmărirea lui Onicescu se fac referiri și la Gh. Vrănceanu. În unul (1959) își propun să-l recruteze, dar probabil că n-au reușit, căci, ulterior, nu mai fac nicio referire la acest subiect. În 1975, Gheorghe Vrănceanu a fost ales vicepreședinte al Uniunii Internaționale a Matematicienilor.

Sub îndrumarea acad. Gh. Vrănceanu și-au susținut doctoratul Blum Eduard (1946), Toma Marian (1964), Teleman Costake (1964), Simionescu Cornel (1970), Dediu Michael (1972), Ianuș Sterie (1973), Moscovici Henri, Roy Ghisloin, Turtoi Adriana (1973), iar 61 de discipoli s-au specializat în studiul geometriei diferențiale moderne.

Iată, deci, că și în acele timpuri, cu peste un secol în urmă, copiilor serioși, talentați, muncitori, li se puteau deschide drumuri nebănuite pentru a face performanță în domenii științifice, pentru a urca pe orice treaptă a ierarhiei sociale, căci, descoperit la timp și stârnit demonul spiritual cu care au fost înzestrați, pot căuta adevărul oricât de greu ar fi el de descoperit.

Bibliografie

1. D. Nistor Teodosiu, *Poveste la Institutul de Matematică,* Ed. Curtea Veche, 2000.
2. Dora Mezdrea, *Octav Onicescu,* Ed. Muzeul Național al Lit. Române, 2009.
3. George Șt. Andonie, *Istoria matematicii în România,* Ed. Științifică, 1966.

Știința, parte a culturii

Spiru Haret, deja licențiat în matematici la București, simțise dureros la sosirea sa la Paris, în 1874, ca bursier din partea statului român, enorma diferență dintre pregătirea școlară din țară și cea din Occident, fapt pentru care a mai studiat un an pentru a-și trece din nou licența în matematici (august 1875) și pe cea în fizică (iulie 1876) și, conștient fiind de starea precară a învățământului de acasă, va gândi cu profunzime la cauze și la reformele care să ducă la o schimbare radicală a acestei situații. „El a intuit, la fel cum au gândit Cuza, Kogălniceanu, Maiorescu și Eminescu, că o societate predominant agrară și țărănească trebuie modernizată din interiorul ei de către instituții adecvate. Una dintre aceste instituții este școala, concepută de Haret ca mijloc fundamental în mediul țărănesc", scrie C. Schifirneț.

Reforma hareteană a învățământului, reflectată în legislație, intră în vigoare prin votul parlamentului pentru două legi fundamentale: Legea învățământului secundar și superior în 1898 și Legea învățământului profesional în 1899, ambele în timpul primei perioade de ministeriat al lui Haret. Revenit în 1901 la conducerea Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor, Haret a repus în vigoare Legea învățământului secundar și Legea învățământului profesional. În aceste perioade, s-a adoptat programa școlilor secundare, s-au elaborat regulamente pentru toate treptele din sistemul de învățământ, au fost înființate școlile de adulți, grădinițele școlare, cantinele școlare, apare revista *Albina,* a fost instituită Medalia „Răsplata muncii" pentru învățământul primar (aceste înfăptuiri sunt rezumate de C. Schifirneț).

Aici voi puncta doar câteva dintre prevederile legilor lui Haret.

Pentru învățământul primar, aceste legi trebuiau să facă posibil ca obligativitatea învățământului – instituită prin lege la 1864 – să devină o realitate, prin asigurarea condițiilor materiale atât pentru copii cât și pentru dascăli. Se prevedea construirea clădirilor: *o școală primară în fiecare sat!* Pentru conținut și programe, se cerea transmiterea cunoștințelor strict indispensabile pentru viața socială. Activitatea extrașcolară a învățătorilor era menită să ridice nivelul vieții sociale la sate, ca și al stării materiale, pentru care se înființau băncile populare, obștile țărănești, cooperativele, cantinele.

La reproșurile ce i se aduc în legătură cu distribuirea broșurii referitoare la activitatea extrașcolară (o distribuise cu cheltuiala sa), Haret răspunde: *De la început și până la sfârșit, broșura nu face decât să învețe pe învățători cum să dea sătenilor sfaturi de igienă, sfaturi potrivite pentru dânșii, sfaturi de a se întovărăși pentru a îndeplini cu puteri unite lucruri pe care nu le poate face un om singur, precum secarea de bălți, plantarea coastelor și altele asemenea. Dar mai presus de toate, recomandația fundamentală pe care o făceam învățătorilor era aceea de-a face din misiunea lor o misiune de pace și iubire creștinească. Era un îndemn la lucru, nu punea nicio obligație nimănui.*

Pentru învățământul secundar se organizează liceul de opt ani, cu 4 ani cursul inferior (gimnaziu), cu aceleași materii pentru băieți și fete. Cursul superior, la intrarea căruia se prevedea un examen (capacitatea), este trifurcat în secțiile clasică, reală și modernă. La sfârșitul cursului superior se susține doar un examen de absolvire (nu bacalaureat).

Legile lui Haret prevedeau înființarea seminariilor pedagogice pentru pregătirea profesorilor secundari, continuarea pregătirii învățătorilor în școlile normale, programe analitice pentru toate materiile din învățământul primar și secundar, examen de capacitate pentru profesori.

În învățământul superior, legea prevedea, între altele, ocuparea posturilor prin concurs, examene anuale pentru disciplinele din programa facultăților.

Pentru unitatea întregului sistem de învățământ, Haret a elaborat și pus în aplicare Legea învățământului profesional. Argumentele cu care și-a susținut legea sunt exprimate cu fermitate și claritate în alocuțiunea sa din ședința Adunării Deputaților din 9 martie 1899, în calitate de ministru al Învățământului; sunt argumente care nu ar putea fi nici astăzi combătute. Mai întâi, ar fi vorba de recunoașterea unor factori ai naturii umane, căci Haret spune: *Nu ar fi deci just să atribuim progresul societăților umane exclusiv inteligenței; acesta este rezultatul a trei factori care au acționat împreună: mâna, limbajul și inteligența.* Apoi, susține Haret: *Nu este normal ca toată tinerimea unei țări să urmeze o singură direcțiune de învățământ, nu este normal, nu este regulat, este contra intereselor țării, ca toți copiii care au terminat cursul primar, să nu poată îmbrățișa alte cariere decât carierele liberale.* Aici Haret menționează situația la momentul respectiv, când doar 4% dintre tinerii care intrau în anul I de liceu terminau liceul, spunând că trebuie ca *tinerii să apuce o direcțiune mai potrivită aptitudinilor lor.* Și continuă: *Învățământul profesional este destinat celui mai mare număr de copii, acelora care nu pot să urmeze învățământul secundar general, fie din lipsă de mijloace materiale, fie din lipsă de capacitate intelectuală.* Se impune ca învățământul profesional nu doar să formeze meseriași sau agricultori, ci să asigure partea educativă a tinerilor, educați în spiritul înțelegerii de a urma un învățământ tehnic *și tot cu atâta succes ca și străinii, […] noi dorim ca tinerii să capete convingerea că învățământul tehnic este făcut pentru noi, tot așa ca și pentru francezi și germani. […] Ocupațiile manuale sunt tot atât de nobile ca și cele curat intelectuale. […] Noi căutăm ca prin școli să dăm copiilor atât educațiunea, cât și instrucțiune profesională.*

Pentru școlile tehnice de maiștri, Spiru Haret a scris manuale de specialitate, precum *Construcții de clădiri sau Lucrări de finisaj, instalații, amenajarea teritoriului, proiectare. Manual pentru elevii școlilor de maiștri.*

Despre cât de actuale sunt astăzi argumentele lui Spiru Haret, suntem convinși fiecare dintre noi, chiar aruncând o privire sumară asupra stării actuale de lucruri din școala românească. Și după 120 de ani se potrivesc cuvintele marelui Om al Școlii: *Răul vine numai dintr-o lipsă în sistemul nostru educativ, care singur este de vină; și dovadă este că tinerii români, ori de câte ori au putut, au dat dovezi că nu sunt nici mai puțin abili, nici mai puțin pricepuți decât oricare alții; din contră.*

Un semnal pozitiv este faptul că problema învățământului profesional a revenit în atenția legiuitorilor din România, dar și în cea a întreprinderilor, care au nevoie de tineri calificați în meserii cerute astăzi. Educația, de care vorbea Haret, trebuie să rămână o preocupare fundamentală a statului român.

Pe lângă pregătirea profesională, este însă cazul să se reînvie devotamentul, abnegația, sentimentul patriotic al lui Haret și al multor oameni de cultură din generația sa și nu numai.

Semn(al) de carte

A.C. Cofan, *Estetica și hermeneutica grotescului. Tudor Arghezi, Urmuz, Eugen Ionescu,* Ed. Tracus Arte, București, 2017

Scopul nostru este de a realiza o construcție teoretică („o poietică a grotescului") în care să avem trăsături suprasegmentale sau arhetipale de identificare estetică dincolo de „mode și timp". Am parcurs în cercuri concentrice, de la o perspectivă de ansamblu la analiza de amănunt a textului, de la viziunea istorică de ansamblu la analiza textelor, un drum sinuos, bazat pe o mișcare de „du-te-vino" care să ne permită construirea modelului și înțelegerea din interior a sistemului de elemente specifice. A înțelege pe „altul" (conștiință, epocă, text) transformă hermeneutica dintr-o simplă metodă de cercetare într-un act existențial. Este un plonjon în interiorul „altuia", o experiență interioară, în care ființa hermeneutului-care-înțelege devine ființa-care-înțelege-un-altul-prin-sine printr-un act de empatie și identificare. (Autoarea, pe „manșeta" copertei a patra)

Urmuz, *Schițe și nuvele aproape… futuriste,* Ed. Tracus Arte, București, 2017 (Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Ion Pop. Cu un cuvânt de încheiere de Domenico Jacono. Ilustrații de Jules Perahim). Ediția a II-a

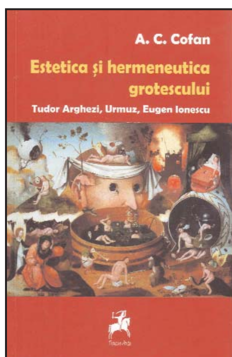
Ceea ce s-ar putea numi, la această oră, o primă „ediție critică" Urmuz stă, așadar, inevitabil, sub semnul relativității – poate că viitorul va propune și alte aproximări ale acestui insolit discurs literar-antiliterar. E, totuși, un pas înainte care va putea conduce, se poate spera, către lecturi și mai aplicate și mai comprehensive ale „paginilor bizare" după ce câteva trepte în „subpământa" lor au fost coborâte. (Ion Pop, la finalul studiului introductiv intitulat „În atelierul lui Urmuz")

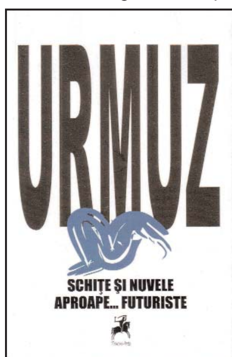
Vali Nițu, *Metafore din palma cerului,* Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2019

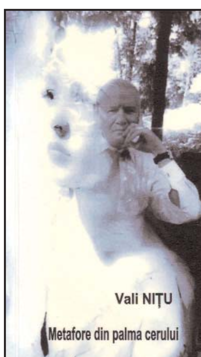
Vali Nițu este un poet pentru care, ca și pentru Nichita Stănescu, poezia e o stare de grație, un domeniu al exprimării frumoase. Într-un fel, poetul însuși seamănă cu poezia sa: ceremonios și sensibil. Mai presus de toate evenimentele personale pe care le notează în jurnalul său liric se află, însă, iubirea, pe care o vede ca pe un soi de prelungire a poeziei sau ca pe o altă față a ei. În numeroasele sale poezii, Vali Nițu elogiază starea de grație a iubirii, ca și frumusețea femeii: *iubire și vers – femeie imperială/ scriu în acorduri de pianină/ pentru tine femeie – poem pentru lumină.* (Tudor Cristea, pe coperta a patra)

Florian Copcea, *Virginia Popovici sau „paralaxele" criticii românești din Serbia,* Editura Grafix, Craiova, 2019

Literatura română din Serbia, în opinia lui Florian Copcea, este un fenomen care trebuie privit și explicat în contextul curentelor care s-au succedat de-a lungul scurtei perioade în care s-a produs și a evoluat (dinspre tradiție și stiluri clasice către transmodernism). Procesul acesta, comentează criticul, în semnificația lui imediată și directă, a generat o separare strictă a valorilor autentice de nonvalorile culturale, balastiere, introduse în literatură prin valorificarea unor arhetipuri, unele în contradicție cu spiritul european. După cum apreciază Florian Copcea, la începuturile ei, literatura română din spațiul ex-iugoslav s-a limitat la imitarea veridică a vieții, creațiile, mai ales cele poetice, rezumându-se să redea (...) triumful decadent al unei societăți în descompunere și, totodată, în plină afirmare (...), și unde impresionismul a devenit principalul magnet care a declanșat în creatori stările de spirit, latente. (Marina Ancaițan, pe coperta a patra)

Cărți și autori

Urmuz (II)

Lucian COSTACHE

(Urmare din aprilie 2019)

Redăm cunoscuta *Cronicari (Fabulă):*

Cică niște cronicari
Duceau lipsă de șalvari
Și-au rugat pe Rapaport
Să le dea un pașaport.
Rapaport cel drăgălaș
Juca un carambolaș,
Neștiind că-Aristotel
Nu văzuse ostropel.
„Galileu! O, Galileu!"
Strigă el atunci mereu –
„Nu mai trage de urechi
Ale tale ghete vechi."
Galileu scoate-o sinteză
Din redingota franceză,
Si exclamă: „Sarafoff,
Servește-te de cartof!"

Morala
Pelicanul sau babița.

G. Călinescu considera că „textul" *Cronicari* este „o fabulă, adică o parodie de fabulă" și că „totul de la început la sfârșit e absurd, dar se desfășoară după regulile genului. E un titlu arbitrar, un text cu dialog și o morală ce nu are niciun sens și nicio legătură cu textul. Fabula aceasta a fost imitată de mulți din plăcerea de a alcătui o fabulă pură, fără afabulație, deși cu forma ei. Esteticește asta este interesant: va să zică în poezie forma însăși a unei activități sufletești fără conținutul ei poate interesa. A avea aerul că povestești fără să povestești nimic poate duce la un epic pur." (*Principii de estetică*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II", 1939, p. 43) Criticul evidențiază însă un lucru esențial: emoția estetică produsă de forma unei creații artistice și de surpriza care scoate arta din sfera faptului cotidian, realist, ca realitate incongruentă, epicul pur, esența oricărui text literar de această factură. Confuzia speciei cu liricul vine din versificație, din dispunerea textului în versuri și din rimă. Întoarcerea la Esop e astfel mereu necesară, pentru a evidenția coerența epică, dublată de dialog și încheierea cu o concluzie moralistă, moralizatoare.

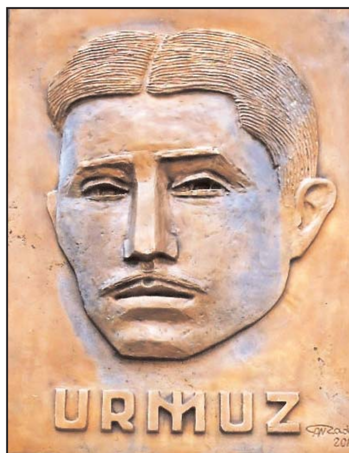
Analiza lui Călinescu este însă tranșantă atunci când concluzionează că, deși Urmuz „are jovialitate", cu toate acestea compunerile de acest gen „nu pot depăși limitele unei farse" (*op. cit.*, p. 44). Farsa însă, așa cum știm, este o specie literară, dincolo de înțelesul ei: „1. Comedie cu conținut ușor, în care comicul provine în primul rând din vorbe de spirit și din situații amuzante, uneori burlești (nu din studiul aprofundat al caracterelor). 2. Faptul de a păcăli pe cineva cu scopul de a se amuza; mijloace folosite în acest scop; păcăleală, festă." (DEX, 1996). *Dicționarul* lui Șăineanu dă și înțelesul de „imitațiune ridicolă a unui lucru nobil" și „faptă glumeață, festă, poznă".

Ridicolul stă însă la baza comicului care produce râsul (H. Bergson, *Râsul*). Suntem așadar mai aproape de semnificația pe care o dă Șăineanu, iar comicul absurd e în linia precursorului Caragiale și a urmașului Eugen Ionescu. „Pozna" e a adolescentului Dimitrie, arta este însă a lui Urmuz. Nu e întâmplătoare prezența în textul fabulei a unui personaj caragialian, Sarafoff, și alăturarea în rimă a unui element culinar: *Și exclamă: „Sarafoff,/ Servește-te de cartof!"*

E vorba de schița ***Boris Sarafoff,*** publicată în 1899. Nu interesează aici persoana lui Boris Sarafoff, cu existență în realitatea istorică, ci personajul și mai ales intriga schiței lui Caragiale, cu vădit caracter de farsă și de *zeflemea. Cronicari* e un fel de zeflemea la adresa formulelor, ideologiilor literare, estetice anterioare, în cea mai limpede atitudine frondistă. Nu mai e vorba doar de zeflemeaua maestrului, explicită, pedepsind *moftul,* și nici în sensul publicației lui Ranetti (cel care va numi „Monumente" *Momentele* marelui scriitor, „căci fiecare din paginile lui e un monument de observație, de spirit sadea, de perfecțiune artistică") – *Zeflemeaua* –, ci de una implicită, ducând „farsa" schiței lui Caragiale, *Boris Sarafoff,* la limita absurdului, la esența lui.

Să luăm în considerare că Urmuz, cum considera și G. Călinescu, era „un om de rară cultură, pricepător de muzică bună și chiar compozitor, și cine citește fără prejudecăți compunerile lui poate să-i respingă compunerile poetice, dar nu-i poate tăgădui finețea evidentă a spiritului." (*Principii...*, p. 39) Textul *Cronicarilor* e reprezentativ pentru această constatare a marelui critic. Insistăm însă asupra surprizei lingvistice pe care o produce un astfel de text, încărcat și el de „spirit sadea". Cititorul are și el nevoie de cercetare lingvistică și de cultură, dar și de „obișnuința" înțelegerii mecanismelor retoricii avangardiste, comparativ cu ideologiile anterioare, plecând obligatoriu de la „reperul inițial al spiritului clasic" (Adrian Marino).

Cică vine de la prescurtarea lui ***se zice că***, din mai vechiul ***zic să fie zis*** din ***Letopisețul*** lui Grigore Ureche, atunci când introduce informația despre ceea ce era posibil să fi zis Alexandru Lăpușneanul la întoarcerea în Moldova, în cea de a doua domnie. Sensul este chiar acesta: de presupunere, precedând o afirmație pusă pe socoteala altora. Cu altă semnificație, adverbul *cică* indică un sentiment de mirare sau de îndoială, „Nici mai mult, nici mai puțin", ori că povestitorul admite ce spune, dar e convins că nu este așa, „Chipurile; vorba vine! vorbă să fie!" Situarea între certitudine și incertitudine, simultan, e nu numai o posibilă introducere într-o *basnă,* o invenție adică, o creație, o ficțiune în afara realității, un basm, ca în incipiturile lui Creangă („Amu *cică* era odată..."; „*Cică* era odată o babă și un moșneag."), ci și o situare în absurd, pentru că termenii se exclud reciproc: nu poate fi sigur ceea ce e nesigur, dar, pentru că absurdul e mereu prezent în viața noastră, trebuie să admitem și o situare în același timp a unor epoci diferite și a unor „personaje" diferite, din spații și epoci diverse, în aceeași poveste: niște cronicari, Rapaport, Aristotel, Galileu, Sarafoff; boieri (cronicarii erau boieri sadea) și turci (sugestie dată de rima *șalvari,* articol de îmbrăcăminte, „nădragi sau pantaloni largi în partea de sus și a turului", purtați de unii boieri și, evident, de turci); evrei (Rapaport este o familie renumită în epocă.

Un ***carambol*** **e posibil la jocul de biliard,** un joc de noroc, adică poți pierde sau câștiga; ori după cunoscuta butadă atât de înțeleaptă: „putea fi și mai rău!"; e doar un *carambolaș*, nu un carambol); greci (prin Aristotel); italieni (Galileu, cel persecutat de Inchiziție pentru convingerile sale științifice și obligat să le retracteze; de aici și exclamația, și interjecția: *Galileu! O, Galileu!,* precum și versul următor: *Strigă el atunci mereu: atunci,* adverb temporal, indicând o epocă, „odinioară", „cândva" în trecut sau în viitor și *mereu,* adverb al repetabilității continue, sunt și ele într-o antinomie evidentă); francezi (redingota, împrumut din franceză, este o „haină bărbătească de ceremonie, de culoare neagră, cu poalele lungi până la genunchi și cu două rânduri de nasturi"); bulgari ori macedoneni-bulgari (Sarafoff, Boris Sarafov, este numele unui căpetenii a comitagiilor, organizație revoluționară bulgară înainte de 1900, care pusese la cale numeroase asasinate și multe altele, tocmai de la București. Bulgarii au procedat cu metodă în stârpirea populației aromâne pretutindeni unde au găsit-o, folosind violența extremă, inclusiv asasinatele în masă. Nu a fost îndeajuns, au ucis și în afara teritoriului lor și nu s-au sfiit să o facă chiar pe teritoriul României, țara căreia îi datorau atât de mult. În luna iunie a anului 1900, profesorul Mihăileanu, unul dintre conducătorii mișcării naționale aromânești, este asasinat pe străzile Bucureștilor de către un comitagiu bulgar trimis de Sofia cu această misiune specială. Opinia publică românească se revoltă și un conflict militar este evitat cu multă greutate. Autorii morali ai crimei au fost dați în judecată, de nevoie, de către bulgari, dar au fost achitați de justiția bulgărească și duși în triumf de populația Sofiei. O tot mai mare aversiune contra României câștigă teren. Urmărirea, la București, de către patru jurnaliști transformați în detectivi, pentru a-l prinde pe Sarafoff și pe tovarășii lui, asasini, e subiectul schiței lui Caragiale.

O incursiune mai largă în schița marelui dramaturg și prozator poate fi edificatoare și pentru „sinteza" din *Cronicari,* proza *Boris Sarafoff* fixând clasic, la început, cronotopul acțiunii întâmplărilor și protagoniștii. Am subliniat în textul lui Caragiale acele structuri și cuvinte care pot avea o proiecție redusă la limită în textul lui Urmuz, la o scară ale cărei detalii sunt de privit cu un microscop performant. Redarea mai largă a unor fragmente din schița maestrului e necesară pentru o suficientă înțelegere.

„Pe vremea conflictului românobulgar...

La cunoscuta ospătărie Enache, în compartimentul popular, unde unele feluri de bucate se servesc și cu jumătatea de porție, se afla, către ora două după amiază – ora la care toată lumea de rând a plecat de la dejun – o companie de patru tineri, urmând o dispută destul de animată. *Asta puțin importă.*

Cine sunt acești tineri? Să zicem că-i cheamă A, B, C și D.

– Trebuie să știm noi mai întâi cine e tipul ăsta.

– Dacă este ce bănuiesc eu, apoi atunci captura lui s-o facem noi... și atunci să poftească iar d. judecător să ne mai facă fasoane!

Pe când șoptesc acestea tinerii noștri, tipul se scoală și, trecând pe lângă ei, cu capu-ntors fără să-i privească, iese, cine știe pentru ce, pe uscioara care duce în dosul ospătăriei. A ieșit urmărit de privirile celor trei confrați și n-a apucat să-nchiză bine uscioara după el, și toți trei au dat să se repează la piciorul stâng al scaunului... Nenorocire! Carta de vizită lipsește din locul știut.

– I s-a lipit de talpa cizmei! zice unul dezolat.

Și toți se-ntorc în loc, și toți dau un țipăt de triumf... În adevăr, carta s-a lipit de talpa cizmei; dar cizma trecând pragul uscioarei, carta s-a dezlipit. Este colo jos, murdărită de noroiul de pe talpă, dar sclipind totuși ca un soare strălucitor. O ridică și – ce citesc? *Boris Sarafoff, président du Comité macédo-andrinopolitain, Grand Maître* etc. etc. El! Boris Sarafoff! la Bucuresti!! Boris Sarafoff!!!

– Boris Sarafoff trebuie prins! prins de noi!"

A cesta este conflictul, intriga schiței. Ceea ce urmează e semnificația, cuprinsă în acțiunea ce frizează absurdul, cu amănuntele culinare aferente, care distrag atenția reporterilor-detectivi de ocazie, care amână deznodământul și discuția nesigură, absurdă, în sensul dialogului din *Căldură mare,* despre cele trei uși de scăpare a asasinului, dar mai ales prin finalul neașteptat, de farsă, și cu măști deghizante, carnavalești. *Cronicarii* sunt acum, în epocă, reporteri, nu mai poartă *șalvari,* nici *ciubote,* au *pașaport,* joacă biliard, mănâncă *ostropel*, poartă *redingotă franceză* și *ghete,* reduc faptul istoriografic la o simplă *sinteză* a momentului, ziaristic. Nu mai sunt boieri (români), ci de orice apartenență, funcționari ai Statului (judecători, grefieri), registratori: evrei, greci, italieni, francezi.

Altă epocă, alte preocupări, alte mentalități. Un alt timp, o altă viteză. *Sinteza* e absolut necesară. Și, dacă nu suntem noi înșine într-o analiză suprarealistă, *cartă* („carta de vizită" a bulgarului) are parțial același semnificant cu *cartof,* din parabola lui Urmuz, fără vreo legătură de sens.

(În imagine, placa de bronz dezvelită în martie 2019 la Curtea de Argeș, în apropierea locului unde a fost casa în care s-a născut Urmuz, la 17 martie 1883; autor, sculptorul Radu Adrian.)

Cărți și autori

Tocmai cartea de vizită a asasinului îi induce în eroare pe cei trei reporteri... E un tertip: „Sarafoff,/ Servește-te de cartof!" Era de reținut în rimă particula de identitate etnică de la finalul numelor, *-off, -eff,* tot printr-un mecanism de memorare selectiv-electivă Boris Sara(f)-off, Vladimir Kovac-eff, D. David-off, D. Trol-eff, D. Iconom-off și Al. Burlac-off. La rigoare, e și aici, fără particula „bulgărească", o internaționalizare balcanică; *Iconom* e din greacă, *Burlac* din ucraineană, slav, deci, *David* e nume evreiesc, *Kovaci* – sârbo-croato-maghiar. *Saraf* – poate fi o desonorizare, perechea surdă a lui z din *zaraf*, de origine turcă și cu înțelesul de „bancher", ca la Ghica („zarafii armeni și ovrei năpădesc pe cel căzut"); *sara* – e oricum un radical turcesc, ca în pl. *sarangele,* numele vechi al cavaleriei turcilor, denumiți apoi spahii; în cunoscuta plăcintă *sarailie,* din tăiței, miere și zahăr; în cuvântul *sarai* sau *serai,* cu sensul general de „palat". *Trol* – rămâne deocamdată opac pentru noi!

„Cât e de scurtă viața omului, progresul n-ar fi fost posibil, dacă omul n-ar fi avut darul să învețe din pățeala altuia, să se folosească de experiența aproapelui său. Astfel, o amintire trecu ca un fulger prin mintea celor trei tineri confrați: cum scăpase judecătorul de instrucție din mâinile amicului lor D...? – foarte simplu: pe când D... îl pândea, de bună-credință, la o ușe de ieșire a palatului, d. judecător ieșise pe alta. Dar dacă D... ar fi avut inspirația să-l pândească la ușa de ieșire a cabinetului, pe d. judecător, așa e că nu-i putea scăpa? Prin urmare: numai o ușe de ieșire are ospătăria Enache? Nu! are trei. Care va să zică, dacă, pe când dânșii îl așteaptă pe Sarafoff în compartimentul unde se servesc unele mâncări și cu jumătatea de porție, îi vine numitului Sarafoff inspirația să plece pe altă ieșire?"

Urmează dialogul, la fel de neașteptat și detectivist. (Și în *Cronicari* e un minim de dialog, păstrându-se astfel o caracteristică a fabulei, dar și acesta suferă o reducție masivă, până aproape de sugestie.) Caragiale sugerează și el o diferență de durată, între timpul real și cel afectiv, între timpul narării și timpul narațiunii:

„– Dar nu și-a terminat dejunul... A comandat fleică.

– Ce-are a face! A simțit că e bănuit și firește a renunțat la fleică...

– Dar cum să plece! nu și-a plătit socoteala...

– Ba ce! un asasin să mai aibă așa scrupuluri...

– Dar ipingeaua și-a lăsat-o-n cui... trebuie să vie să-și ia ipingeaua! mai ales că afară e ploaie teribilă.

– Aș! un om așa de îndrăzneț ca Sarafoff are să se teamă de ploaie!

Se-nțelege că toate aceste raționamente, pentru care mie-mi trebuiesc atâtea cuvinte greoaie, s-au săvârșit într-o clipă printr-o schimbare de priviri – tot așa, într-o noapte adâncă, la sclipirea fulgerului, se vede o cale limpede. Nu e vreme de gândit prea mult! Cei trei confrați ieș pe urmele lui Sarafoff, trec pe lângă bucătăria ospătăriei și merg spre fund, să se pună de-aproape la pândă. La zgomotul pașilor lor, răspunde o tuse înfundată: Sarafoff n-a scăpat. Sarafoff este acolo! îl așteaptă...

– Dar dacă sparge zidul și iese prin curtea de-alături?... șoptește unul...

– Mai așteptăm câteva momente și, dacă nu iese, spargem ușa, intrăm după el și-l scoatem de urechi afară."

Ironia lui Caragiale se transformă în zeflemea și satiră. Justiția și presa fac schimb de servicii, „de bune proceduri":

„Sarafoff nici gând n-a avut să fugă... Apare foarte liniștit... Cu aceasta își susține totdeuna prestigiul un om reputat, îndrăzneț – cu liniștea. La înfățișarea lui Sarafoff, care ține mâna dreaptă în buzunarul unde e revolverul, cei trei confrați fac un pas înapoi; el înaintează un pas; ei fac doi înapoi; el doi, ei trei... Aceasta, nu doar de lașitate... E o tactică prudentă: vor să-l înconjure, să-i ia orice posibilitate de mișcare, să-i taie toate ieșirile.

Astfel, unul merge la portița gangului de serviciu, altul la ușa compartimentului celui mare, și celălalt la ușa compartimentului unde Sarafoff s-a întors, s-a reașezat la masă și continuă să dejuneze cu liniștea celei mai nevinovate conștiințe. A! criminalul! Dar de data aceasta nu mai scapă! El va fi prins de cei trei bravi jurnaliști, cari-l vor da pe mâna justiției implacabile și incapabile a-l apuca fără ajutorul lor. Și cu această ocaziune, se va vedea o dată mai mult cât se poate câștiga când totul merge după principiul așa-numitului «schimb de bune procedeuri». Dacă în trista afacere bulgaro-macedo-română, justiția a făcut colosale servicii presei, apoi, în schimb, presa, prin cei trei valoroși membri ai ei, va fi făcut un serviciu imens justiției, dându-i în mână pe numitul Boris Sarafoff, creierul și sufletul infernalului complot bulgar, pentru a fi ascultat asupra inculpărilor ce i se aduc pentru faptele prevăzute și penate de art. 47 combinat cu art. 226 si 332 din cod. pen.

Sarafoff a terminat dejunul și a plătit socoteala. După reverențele ce i le face băiatul care a primit plata, se poate crede că Sarafoff a fost galantom și a dat un bun bacșiș. Tânărul reporter, care sta la pândă, simte un fior: Sarafoff s-a ridicat de pe scaun... Desigur vrea să plece... A sosit deci momentul suprem. Dacă asasinul, văzându-se în fața primejdiei de a fi prins, în desperarea lui, trage?... Un așa om e capabil de orice! Dar prima emoție trece: tânărul vede că Sarafoff n-are deloc intenția să plece, și mai observă ca bulgarul n-are câtuși de puțin aerul ca ar lua seama la dânsul.

Sarafoff s-a ridicat de la masă și se plimbă de colo până colo, parcă ar aștepta pe cineva! Asta ar fi și mai frumos! Ar avea haz să fie aici, la Enache, convocat comitetul macedo-adrinopolitan." Naratorul, urmând starea de tensiune a reporterilor, oprește derularea acțiunii pentru a face constatări din perspectivă aparent proprie, ca un martor care înregistrează: „Să așteptăm dar!" își zice tânărul. Apoi dialogul se precipită spre un deznodământ neașteptat, derutant. Se observă ușor acele cuvinte și structuri care pot lega cele două texte, schița fiind resortul care va declanșa textul fabulei urmuziene: „Câteva momente se petrec fără ca să se schimbe ceva, material sau psihic, în situațiunea aceasta așa de încordată. Dar o birje se oprește dinaintea ospătăriei, și din birje se coboară tânărul D... care a alergat până acuma după judecătorul de instrucție." „Oricine înțelege, crez, din această fierbinte convorbire, că cei patru tineri nu pot fi decât niște infatigabili reporteri de ziar, și că persoana căreia i-au pierdut urma, fiindcă a știut să le scape cu atâta dibăcie, nu poate fi decât inteligentul jude de instrucție de pe lângă onor. trib. Ilfov, simpaticul meu amic J. Th. Florescu, care a mandat și ordonat tutulor agenților forței publice să-i aducă, de unde or ști, pe numiții Boris Sarafoff, Vladimir Kovaceff, D. Davidoff, D. Troleff, D. Iconomoff și Al. Burlacoff..." „Dar până să execute agenții forței publice ordinul neobositului jude de instrucție, să urmăm a asculta disputa tinerilor reporteri...

– Domnilor, ora este două fără un sfert... Crez că e de prisos să mai așteptăm... (Cu ironie:) Să mulțumim amicului D... de inteligența cu care a știut să conducă urmărirea omului nostru și să mergem să ne vedem de treburi.

El! Boris Sarafoff! la București!! Boris Sarafoff!!!" „Până să protesteze D... contra acestei răutăți, o altă birje

se oprește în fața ospătăriei; este muscalul care l-a adus aci adineaori pe prezidentul comitetului macedo-andrinopolitan. Un tip absolut bulgăresc coboară și intră.

– Kovaceff! șoptește tânărul confrate către D... Kovaceff se apropie cu mult respect de Sarafoff și-i spune foarte încet ceva la ureche.

– Trebuie să pice și ceilalți! șoptește tânărul jurnalist. Dar Kovaceff ia *ipingeaua* din cuier și o ține lui Sarafoff, care o îmbracă pe mâneci.

– Vor să plece!

– Pleacă!

– Opriți-vă, asasinilor! strigă cei doi confrați tăindu-le drumul spre ușe. Dar asasinii îndrăzneți îi împing, făcându-și loc de trecere.

– Săriți! Asasinii! Sarafoff!!! Kovaceff!!! Ceilalți doi confrați aleargă la acest zgomot, urmați de toți băieții de la Enache. Însă, până să sosească toți, Sarafoff și Kovaceff au biruit și au reușit să ajungă la trăsura lor... În luptă, Sarafoff și-a pierdut peruca și, punând un picior pe scărița trăsurii, când vor toți să-l înhațe, își smulge barba. Toată lumea rămâne trăsnită.

– Cine?... Cine?!... Cine e Sarafoff!?"

Grefier el însuși în viața reală (funcționar care înregistrează dezbaterile instanței, redactează hotărârile, întocmește, păstrează și comunică actele de procedură), nu e, poate, întâmplător că există un „grefier" și în schița lui Caragiale, iar Urmuz, om cu lecturi, a reținut numele lui Sarafoff și în legătură cu citatul de mai sus. Ce mecanisme psihice au legat cuvintele între ele ne e imposibil să decelăm. E posibil să vedem în persoana autorului, în fabula *Cronicari* (ei înșiși preocupați de înregistrarea datelor istoriei), un grefier al judecății istoriei dintr-o perspectivă suprarealistă și cu mijloacele artei!? Dacă o astfel de descifrare e posibilă, *Cronicari* e o capodoperă și un manifest!

Pașaportul (revezi textul lui Urmuz) este un act care atestă identitatea cuiva și cu ajutorul căruia poți trece un hotar, care poate fi unul temporal sau unul spațial, sau oricare altul, de la diferențele oarecare dintre oameni sau colectivități. *Carambol,* în jocul de biliard, înseamnă atingere pe rând a două bile, marcând un punct. Figurat, „încurcătură, ciocnire". Diminutivarea în rimă e un procedeu abuziv de rimare, specific romantismului minor autohton. Ce legătură s-ar putea face între *Aristotel* și rimatul *ostropel?* Evident, tot una de timp și de loc, căci nu e de văzut altă legătură între ilustrul filosof și tocana din carne de miel ori pasăre, cu sos de oțet, făină și usturoi, numită și *ostropăț* și *ostropeț*. Nu știm originea cuvântului, dar felul de mâncare e întâlnit în tot spațiul românesc și în Balcani. Nu știm dacă grecii îl au în bucătăria lor. E posibil un format de la subst. *usturoi,* derivat al vb. *a ustura* + sufixul *-oi*, din lat. *ustulare.* Că Aristotel „nu văzuse ostropel" e sigur și de aceea legătura este absolut absurdă, doar dacă nu e tot o conotație de diferență temporală, de cultură. Înlocuind semnificatul cu semnificantul, pierzând astfel orice corelației, absurdul se instituie de la sine.

Galileu trage de urechi ghetele proprii: *Nu mai trage de urechi/ Ale tale ghete vechi. A trage de urechi* pe cineva înseamnă „a pedepsi". În schița lui Caragiale, tinerii reporteri își propun *„să-l scoată afară* pe Sarafoff *de urechi"*, iar un alt complotist bulgar *„îi spune ceva la ureche"* aceluiași. Pedeapsa lui Galileo Galilei nu este numai cea dorită de Inchiziție, ci și dată de faptul că și-a renegat propria teorie, științific revoluționară, în continuarea heliocentrismului copernican. Tot el a dat și primele atacuri împotriva aristotelismului geocentric și la Universitatea din Padova. Lucrarea lui de „sinteză" este *Dialog despre cele două sisteme principale ale lumii*. Temporal, teoria mișcării pământului în jurul soarelui e „veche", de „atunci", renunțarea lui Galileu e însă cu înțeles „mereu", pentru totdeauna adică. *A trage de urechile încălțărilor* nu e altceva decât înlocuirea metaforică a actului încălțării sau descălțării. Deplasarea de sens poate duce, cu gândul „suprarealist", la „domiciliul forțat" al savantului italian! Așa cum Sarafoff scoate revolverul din buzunar, tot așa *Galileu* scoate din *redingotă* o *sinteză*. Dar Sarafoff pare a nu fi Sarafoff, cum nici Galileu nu este, căci Sarafoff e „judecătorul de instrucție", iar Kovaceff este „grefier".

Să notăm și posibilitatea: cronicarii (jurnaliștii, reporterii sunt și ei cronicari ai zilei și faptului divers, dar și istoric), dacă e vorba de ai noștri, numai de ai noștri, sunt ortodocși; turcirea, prin șalvari, trimite la religia musulmană; Rapaport, la mozaism; Aristotel – la politeismul grec; Galileu era romano-catolic; Sarafoff, asasinul, pare că le neagă pe toate, ca om fără Dumnezeu, ca orice ucigaș; doar dacă nu e un fanatic.

Ce legătură este între toate acestea? Aparent niciuna. Chiar dacă fiecare în sine trimite la istorie, la cultură, științe (matematică, fizică, astronomie, filosofie; lucrări, tratate științifice) literatură (istoriografie, specii literare: fabulă, schiță; spirit clasic, modernism), la religii și etnii, la adâncuri de limbă română, epoci, temporalități suprapuse.

(Va urma)

Vecina mea, Africa

A doua şansă

Nicolae MELINESCU

La începutul lui mai, peste 27 de milioane de sud-africani i-au ales pe cei 400 de membri ai parlamentului – Adunarea Naţională. Rezultatul alegerilor a avut un efect dublu: a stabilit structura noului legislativ în funcţie de care se organizează formaţiunea de guvernare şi alegerea şefului statului nu prin vot direct popular, ci prin învestirea sa de către parlamentari. Formula elimină coabitarea instituţională europeană între preşedinte şi guvern, în cazul în care orientarea fiecăruia aparţine unei filosofii politice divergente sau chiar opuse. Este şi varianta care elimină chiar de la începutul mandatului confuzii şi conflicte de interese care au ţinut în loc guvernarea, aşa cum s-a întâmplat în România.

A şasea sesiune electorală eliberată de discriminarea rasială din cei 25 de ani care au trecut de la primele alegeri din 1994, când evenimentele au fost dominate de figura co-laureatului Premiului Nobel pentru pace pe 1993, Nelson Mandela, alături de preşedintele Frederik Willem de Klerk, a fost marcată în primul rând de uzura formaţiunii de guvernământ, Congresul Naţional African (ANC, acronimul englezesc), purtătorul stindardului luptei împotriva discriminării rasiale şi al apărării drepturilor africanilor încă de la înfiinţare, în 1912. Pierderea de viteză a acestuia a fost evidenţiată prin prezenţa la urne: doar 27 de milioane de oameni s-au înscris pe listele electorale, dintr-un total de aproape 37 de milioane de alegători. În aceste condiţii, cei 17 milioane şi jumătate de susţinători ai ANC-ului nu reprezintă nici măcar jumătate din totalul electoratului (65,99 la sută participare la vot), iar majoritatea de 57 la sută din parlament accentuează fragilitatea politică a formaţiunii. Finalul în sine înseamnă un rezultat foarte slab faţă de 2014, când Congresul a obţinut o majoritatea confortabilă de 62 la sută din locuri, şi 69 la sută în 2004, cu o participare la urne de peste 70 la sută.

Un prim semnal de alarmă pentru formaţiunea predominantă, neglijat de strategii ei, au fost rezultatele slabe din alegerile municipale din 2016, când ANC a trecut cu greu de pragul minim (54 la sută) şi a pierdut controlul administrativ în capitala Pretoria şi în cel mai important oraş, Johannesburg. La acea vreme, preşedintele Congresului şi al ţării era Jakob Zuma, aflat la al doilea mandat. Prestaţia sa politică şi modul discreţionar în care a înţeles să guverneze l-au dus la pieirea politică şi a fost nevoit să demisioneze în februarie 2018, cu un an înaintea încheierii legale a mandatului, din cauza unor scandaluri succesive provocate de acuzaţii de deturnare de fonduri, luare de mită, proastă administrare a fondurilor publice (500 de mii de dolari pentru maşinile de lux ale celor patru neveste, 15 milioane de dolari pentru „securizarea" reşedinţei private, 1 miliard 800 de milioane de lire sterline, comision pentru contracte cu armament în perioada când era vicepreşedinte).

Până în prezent, el a scăpat de un proces răsunător pentru că oameni influenţi din anturajul lui l-au protejat, de frică să nu fie şi ei atraşi în anchete devastatoare. După sloganul „scapă cine poate", echipa Zuma s-a risipit, a muşamalizat adevărul despre relaţiile nu foarte curate dintre fostul preşedinte şi fraţii Gupta, favorizaţi de Zuma personal şi de guvern ca să-şi construiască un imperiu monopolist prin contracte preferenţiale cu statul. Jakob Zuma nu a părăsit scena publică fără un final de pomină. Pregăteşte un album muzical în care el personal interpretează, în baza vocii sale foarte rezonante, cântecele militantismului din perioada luptei împotriva apartheidului, în frunte cu chemarea *Awulethi Umshini Wami – Daţi-mi mitraliera mea*. Producţia urmează să fie subvenţionată de stat, iar beneficiile vor fi donate unor filiale ale ANC-ului din zonele defavorizate.

După plecarea precipitată a preşedintelui demisionar, Congresul Naţional African a rămas să facă ordine nu numai la nivelul elitei conducătoare, ci şi în aparatul administrativ central şi mai ales în cel provincial, împovărat de paternalism/nepotism, de angajări masive şi inutile şi de un sistem birocratic stufos şi ineficient. Vicepreşedintele Cyril Ramaphosa a luptat în interiorul Congresului să preia conducerea, să elimine servilismul pro-Zuma şi a dus o bătălie aprigă cu una din fostele doamne Zuma. O victorie la limită a însemnat, de fapt, desenarea hărţii repartizării forţelor de tracţiune din cadrul ANC-ului, o descriere faptică a sprijinului relativ de care dispunea şi a greutăţilor cu care se confrunta noul preşedinte, Ramaphosa. A fost prima lui şansă să se delimiteze de partizanii lui Zuma, care se ţineau cu încăpăţânare de privilegii şi favoritisme, şi să-i promoveze pe cei dispuşi să contribuie la o schimbare de fond a organizării partidului, necesară pentru evitarea unei prăbuşiri spectaculoase a ANC-ului în preferinţele electoratului. Devenit preşedinte al celei mai reprezentative forţe politice din Africa de Sud, fostul lider sindical, noul miliardar de frunte al ţării, Cyril, a achitat în sarcina acestei prime şanse nota de plată a celor nouă ani ai mandatelor Zuma, în intervalul din februarie 2018 până în mai anul acesta. El a trebuit să se mobilizeze pentru lupta pe două fronturi: să-şi asigure popularitatea în rândul membrilor şi a conducerii ANC şi să-şi orchestreze campania pentru parlamentarele desfăşurate recent. Aşa a apărut cea

de-a doua şansă pentru un politican versat, lipsit de cascadorii mediatice, cu o viaţă de familie discretă şi cu o carte de vizită onorabilă ca om de afaceri. Chiar dacă ANC-ul a înregistrat cel mai slab scor electoral din 2004 încoace, pentru Ramaphosa a fost o victorie şi o garanţie că modul temperat în care a tratat guvernarea este cel care poate să arunce în uitare prezidenţiatul precedent.

Anul 2019 a avut o cu totul altă structură faţă de alegerile anterioare. Au candidat pentru locuri în parlament cincizeci de partide, din care doar 11 au trecut pragul de reprezentare. Ceea ce a pigmentat campania a fost o temă aprig dezbătută: reîmpărţirea terenurilor agricole către familiile africane defavorizate. Argumentul reformiştilor: 1 la sută din populaţie (majoritatea albi) deţineau peste 80 la sută din cele mai bune şi mai productive parcele. Ramaphosa a fost excedat de votul parlamentului, care a trecut o lege a redistribuirii arabilului fără compensaţii financiare pentru foştii proprietari. Tema a fost speculată de o nouă formaţiune, Luptătorii pentru Libertate Economică (EFF, acronimul în engleză) agitată de Julius Malema (38 de ani), un playboy rebel dezertat din aripa tânără a ANC-ului, pornit într-o haiducie politică pe tonuri populiste. Cu pretenţii justiţiare în favoarea săracilor negri, el a lansat lozinci rasiste împotriva albilor, ceea ce a rodit pe fondul dificultăţilor economice: scăderea ritmului de dezvoltare (2 la sută), prăbuşirea serviciilor publice, creşterea şomajului (27 la sută din totalul forţei de muncă, unul din trei tineri nu are serviciu), creşterea alarmantă a criminalităţii.

În alegerile de la 8 mai, formaţiunea sa a crescut de la 6,35 la sută din voturi în 2014, la aproape 11 procente în acest an. EFF a devenit principala forţă de opoziţie în guvernarea locală din trei state din nord. Cu puţin peste majoritatea relativă, ANC va avea o viaţă grea cu Malema, un politician zgomotos, vindicativ şi ipocrit, care trăieşte în lux şi plânge de mila săracilor. Avântul său parlamentar a fost domolit de stabilitatea Alianţei Democratice de centru-dreapta care şi-a păstrat electoratul, a obţinut în mod previzibil 20 la sută din voturi şi a rămas formaţiunea dominantă din statul Western Cape, al patrulea ca mărime şi cel mai populat (6,6 milioane de locutori). Faima sa a fost amplificată şi de faptul că pe teritoriul său se află Capul Bunei Speranţe şi Cape Town o metropolă cu 4 milioane de locuitori, centru financiar, bancar, de afaceri şi de servicii, cu un ritm de dezvoltare dublu faţă de media naţională şi o rată a şomajului de 19 la sută, şi ea mai scăzută decât în restul ţării. Încă de la primele alegeri non-rasiale din 1994, Congresul Naţional African nu a obţinut majoritatea în Western Cape. Cu 53 la sută din voturile pentru guvernul local, succesorul Partidului Progresist devenit Alianţa democratică s-a reinventat, şi-a lărgit baza de votanţi fideli şi i-a atras pe membrii africani ai clasei de mijloc.

În 2015, conducerea a fost preluată de Mmusi Maimane (49 de ani), născut în Soweto, oraşul satelit al Johannesburgului care fierbea în anii '80 din cauza represiunii trupelor rasiste împotriva majorităţii africane. Absolvent de psihologie, master în administraţie publică şi teologie, noul lider aduce o imagine inovatoare ca principală forţă de opoziţie şi este primul african şi cel mai tânăr preşedinte al Alianţei Democratice. Nu lipsit de controverse şi provocări, Maimane poate fi partenerul tăcut al preşedintelui Ramaphosa în eventualitatea unei confruntări legislative a acestuia cu belicosul Malema.

Lupta politică are o miză mult mai mare decât simpla prelungire a controlului ANC asupra guvernării. Ramaphosa a recunoscut imediat după victoria din parlamentare că e nevoie de o nouă ordine în partidul de guvernământ. Fără o curăţenie generală, noua administraţie îşi pierde credibilitatea în faţa investitorilor străini fără de care pândeşte deteriorarea în continuare a imaginii şi a poziţiei Africii de Sud de motor economic al continentului.

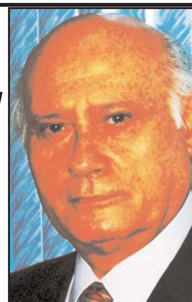
Pentru România, Africa de Sud din ultimii 28 de ani reprezintă un capitol important al relaţiilor externe. Ţara de la capătul austral al continentului negru este unul dintre partenerii economici şi culturali cei mai importanţi. Universităţile din Bucureşti, Cluj-Napoca şi Timişoara au colaborări cu instituţiile de învăţământ superior din capitala Pretoria şi Stellenbosch.

În schimburile comerciale, cele două ţări au învins tirania distanţei şi au dezvoltat raporturi ample. În 2017, exportul românesc a fost de $231,22 milioane, cu 22,48% mai mare faţă de anul precedent, iar importurile s-au situat în jurul a $50 de milioane, cu o creştere anuală de 6,26%. Dar numai balanţa comercială nu spune totul, pentru că mai multe companii sud-africane s-au aflat printre investitorii majori în ţara noastră, mai ales în investiţiile de capital. Un domeniu neaşteptat al colaborării l-a constituit industria de apărare, cu un partener potenţial prestigios, Paramount Group, cea mai mare companie din Africa de Sud, specializată şi apreciată pentru vehicule blindate, avioane militare, echipamente şi pregătire pentru structurile guvernamentale. (http://imm.gov.ro/wp-content/uploads/2018/11/ Africa-de-Sud-indrumar-de-afaceri-actualizat-2018.pdf, accesat, 11 mai 2019)

Numai statistica şi prezentarea cantitativă nu pot explica pe deplin diversitatea intereselor comune şi relevanţa pe care Africa de Sud o are pentru România. Cele două ţări au avut o traiectorie total opusă din punct de vedere ideologic, dar şi un traseu comun, de la un regim dictatorial la unul democratic. Africa de Sud a trăit drama apartheidului, a revoltelor populare, înăbuşite cu brutalitate, a sancţiunilor internaţionale. România a fost supusă unui regim cu pretexte comuniste, a supravieţuit epurărilor şi prigoanei poliţiei politice, autoizolării în plan extern din cauza unei politici interne brutale şi represive. În 1990, atât România, cât şi Africa de Sud au ieşit dintr-o perioadă istorică tenebroasă şi au început un drum prelung al trecerii de la anocraţie spre forme democratice de organizare politică, socială şi economică. Africa de Sud este una dintre vocile cele mai respectate în Uniunea Africană, ceea ce nu se poate spune şi despre România în Uniunea Europeană.

George Banu, fascinaţia teatrului

Florea FIRAN

Întâlnirile cu George Banu la Craiova, Bucureşti sau Sibiu, unde este invitat frecvent la festivaluri de teatru, la susţinerea unor cursuri universitare sau prelegeri în mediul academic, sau pur şi simplu la spectacole de teatru unde îşi consumă cu plăcere şi pasiune cel mai mult timp din viaţa sa, reprezintă principalul impuls în încercarea de a-i face un portret de creator.

George Banu este fascinat de paradoxurile existenţei şi ale teatrului, orice dialog cu el nu poate evita lumea teatrului. Într-un interviu luat cu câţiva ani în urmă de Monica Andronescu, mărturisea: „Îmi place teatrul şi pentru socialitatea pe care o implică…; a merge la teatru şi aici, şi în Occident e o formă de rezistenţă”.

Critic dramatic şi eseist cu o cultură temeinică, profesor universitar la Bucureşti şi la Sorbona, comentator al marilor creaţii teatrale contemporane şi regizori (Peter Brook, Robert Wilson, Jerzy Grotowski, Peter Stein, Tadeusz Kantor, Patrice Chéreau ş.a.), George Banu este autorul unor importante studii despre arta teatrului, publicate în România şi Franţa, în edituri de mare prestigiu, precum Flammarion, Gallimard sau Actes Sud.

Născut la 22 iunie 1943, în Buzău, George Banu provine dintr-o familie „burgheză”. Tatăl său era medic, pasionat violonist şi colecţionar de artă, iar mama sa era considerată fostă „moşierită”. În 1949 li s-a confiscat totul, „ca-n *Livada de vişini”,* fiind forţaţi a trăi cu valiza sub pat, cuprinşi de spaimă. A avut o copilărie liberă, dar sub presiunea sancţiunilor familiale, o educaţie strictă, din teama că nu va reuşi pentru că era „fiu de burghez”, cum adesea mărturiseşte.

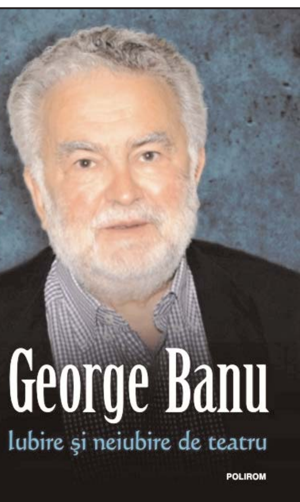
O relaţie specială a avut-o cu unii profesori, cum este cel de limba rusă care l-a învăţat să nu confunde limba pe care o vorbesc soldaţii ruşi în garnizoană cu limba scriitorilor ruşi, trezindu-i pasiunea pentru Puşkin sau Gogol, pe care i-a citit de la 13 ani.

Şi-a descoperit pasiunea pentru teatru în adolescenţă, în perioada liceală, ca membru al unei echipe de teatru de amatori, când a jucat rolul unui colonel trădător din piesa *Ecaterina Teodoroiu.*

Atunci i-a venit ideea de a deveni actor, dar în cele din urmă „a deviat spre critică şi scris”. După absolvirea Liceului „B.P. Hasdeu” din Buzău s-a înscris la Institutul de Artă Teatrală şi Cinematografică „I.L. Caragiale” din Bucureşti, Secţia actorie (împreună cu Andrei Şerban), de unde, după trei ani, la îndemnul regizorului Radu Penciulescu, s-a transferat la Secţia de teatrologie, iar Andrei Şerban la cea de regie, secţii pe care profesorul le-a intuit ca cele mai potrivite pentru ei. Andrei Şerban îşi aminteşte cum „proaspătul buzoian ne-a cucerit cu verva sa plină de originalitate: un amestec de umor provincial şi sănătos şi o sofisticare erudită care ne depăsea, provocându-ne admiraţia”. În timpul studenţiei i s-a acordat o bursă la Veneţia, dar când s-a dus să-şi ia paşaportul i s-a spus: „Bă, tu n-o să ieşi niciodată…” Din această perioadă începe să colaboreze cu articole de critică teatrală la *Contemporanul, Secolul 20, Teatrul, România literară.*

În 1968 este încadrat asistent universitar, la IATC „I.L. Caragiale” din Bucureşti, unde funcţionează până în 1973, când pleacă din ţară. Cu câteva luni înainte îşi susţinuse doctoratul în Estetică la Universitatea din Bucureşti, cu teza *Modurile comunicării teatrale în sec. XX,* sub îndrumarea profesorului Ion Toboşaru. Împreună cu Mihaela Tonitza-Iordache a editat amplul volum antologic *Arta teatrului* (Ed. Enciclopedică Română, 1975), prima încercare la noi de cuprindere sistematică a evoluţiei gândirii estetice despre teatru şi care include texte teoretice datorate unor critici, dramaturgi, regizori, actori, muzicieni, coregrafi care au înregistrat, prin scrierile lor, diferite etape şi transformări în dialectica procesului teatral.

Cu multă sinceritate, George Banu îşi evocă drumul anevoios către creaţia originală. În *De ce nu am devenit scriitor* vorbeşte despre încercările sale entuziaste din tinereţe, prima dedicată Iuliei Hasdeu, care ar fi fost debutul său ca dramaturg, la care însă a renunţat, alta, neizbutită, o „improvizaţie scenică” despre Brâncuşi scrisă sub fascinaţia marelui artist pentru un exerciţiu de atelier al lui Andrei Şerban, sau montajul intitulat *Celălalt Cioran,* inspirat de *Caietele* lui Cioran. În schimb, *Uitarea,* montaj subiectiv de confesiuni, aforisme, cugetări… a fost pus în scenă de Mihai Mănuţiu, care l-a invitat pe autor să-şi joace textul, actor-cititor, spectacol care a avut doar câteva reprezentaţii. În cele din urmă, George Banu mărturiseşte că dacă literatura „îi scapă printre degete”, iar scena „îl respinge”, nu-i mai rămâne decât „să unească aceste două iubiri inaccesibile lui”, adoptând „relaţia dublă a iubirii/neiubirii de teatru” şi scrie o carte cu acest generic publicată în 2015 la Polirom, tradusă de Ileana Littera. A pornit de la două conferinţe – *De ce mergem la teatru?* şi *De ce nu mergem la teatru?,* ţinute la Teatrul Naţional din Craiova, în 30 octombrie 2011 şi 28 aprilie 2012, care reprezintă o profesiune de credinţă teatrală pe care o va îmbrăţişa toată viaţa. Volumul se încheie cu o *Mică antologie a neiubirii de teatru,* care porneşte de la originile antice analizând teatrul ca un „exerciţiu al iluziilor pernicioase…”, începând cu Platon şi încheind cu Brook. George Banu nu a devenit dramaturg şi nici actor, dar este recunoscut ca eseist, teatrolog şi critic dramatic de primă mărime, cu o activitate bogată şi valoroasă în plan internaţional.

Pe 31 decembrie 1973 a plecat la Paris doar cu 20 de dolari în buzunar şi o valiză de piele, „ca în Cehov”, plină cu conserve şi câteva linguri de lemn pentru cadouri. A urmat o perioadă grea, dar Monique Borie, profesoară la Sorbona, devenită soţia sa, i-a fost de mare ajutor în învăţarea limbii franceze şi adaptarea în lumea pariziană. La început şi-a câştigat existenţa făcând anchete în metroul din Paris. Precaritatea materială şi incertitudinile spirituale l-au determinat în cele din urmă să ia decizia de a rămâne definitiv, fără remuşcări. A fost un „sindrom general” pentru că atunci au rămas şi Andrei Şerban, Iulian Negulescu, Radu Penciulescu, Lucian Pintilie, Radu Boruzescu ş.a. Era perioada de după „Tezele din iulie” care au spulberat toate speranţele intelectualităţii române. În Franţa a trebuit tot timpul să se lupte „pentru a afirma ceva”, în ţară ar fi trebuit să lupte „pentru a apăra ceva”, mărturisea mai târziu.

Exilul a reprezentat pentru George Banu „o experienţă dublă, o şansă şi o sfâşiere mereu”. La numai câteva luni de la stabilirea la Paris, plecarea unei colege în America i-a dat sansa ocupării postului acesteia la Sorbonne Nouvelle-Paris, unde a predat 30 de ani, ajungând până la profesor titular. În acelaşi timp, susţine fără întrerupere cursuri şi la Universitatea Louvain la Neuve (Belgia). A început să colaboreze cu articole la celebra revistă *Travail Théâtral,* ulterior fiind inclus în colectivul de conducere al acesteia, la revista *Arta teatrului* (1981-1988), editată de Théâtre National Chaillot, devenind redactor-şef. Colaborează cu articole despre teatru la revistele *Les Nouvelles Littéraires, Cahiers de l'Est, Art Press* s.a.

În 1978 devine doctor al Universităţii Sorbone Nouvelle, Paris III, cu teza *L'Orient et le nouveau utopique* (Brecht, Meyerhold, Eisenstein) şi docteur d'Estat – Paris, cu teza *Practiques de la mémoire dans l'art de la mise en scéne au XXe siècle,* ambele doctorate fiind susţinute cu profesorul Bernard Dort, cu menţiunea *foarte bine.* Redactează, împreună cu Constantin Tacu, un volum dedicat lui Mircea Eliade, publicat de Editura de l'Herne din Paris. A coordonat şi editat volume şi caiete de teatru în limba franceză consacrate unor importanţi artişti şi regizori ai secolului XX. În 1981 publică un eseu despre Brecht şi un fragment dintr-un eseu despre teatrul est-european în revista Comediei Franceze, care au fost difuzate şi de postul de Radio *Europa Liberă* al cărui colaborator a fost o perioadă, dar nu ca „angajat politic”. Cum mărturiseşte, rezistenţa sa a fost una culturală, oferind informaţii din lumea teatrului, mai ales pentru colegii de acasă de care se simte solidar prin trecut şi limbă.

La Paris a cunoscut o serie de scriitori, între care Emil Cioran, „un Cioran altfel decât mi-l închipuiam, un Cioran foarte deschis”, cu care a devenit prieten apropiat. Vorbind de limba maternă, Cioran i-a spus: „Fiţi atent, limba maternă creşte şi revine ca iarba rea”. Cu Eugen Ionescu nu a avut relaţii, pentru că dramaturgul îl asocia, pe nedrept, cu grupul de anti-ionescieni de la Sorbona. Şi-a regăsit alţi prieteni, care l-au ajutat să treacă peste greutăţi inerente şi să intre în atmosfera culturală şi universitară pariziană, a întâlnit şi a colaborat cu importanţi oameni de teatru ai lumii, printre care Peter Brook, Antoine Vitez, Giorgio Strehler, Jerzy Grotowski. Când Peter Brook a primit titlul de Doctor Honoris Causa la Sorbona, George Banu a fost solicitat şi a susţinut discursul de recepţie.

Devine o prezenţă activă în viaţa universitară şi culturală, este ales preşedinte al Asociaţiei Internaţionale a Criticilor de Teatru (AICT), în trei mandate succesive, apoi preşedinte de onoare pe viaţă al AICT; fondator şi director artistic al Academiei Experimentale a Teatrelor din Paris (1991-2000); Premiul UNESCO pentru documentarele teatrale *Cehov sau martorul imparţial* şi *Shakespeare sau regi în furtună,* susţinute de canalul ARTE (în colaborare cu regizorii Jaques Renard şi Claude Mourieras); Premiul UNITER; membru în jurii internaţionale, iniţiator şi moderator de colocvii, seminarii, ateliere de creaţie la cele mai importante festivaluri şi manifestări teatrale din lume. De asemenea, realizează producţii TV cu *Memoria teatrului* şi *Nemuritoarele personaje ale teatrului,* seriale TVR în colaborare cu regizorul Dominic Dembinski.

Activitatea prodigioasă de eseist şi critic teatral a lui George Banu este imposibil de relevat într-un articol cu asemenea spaţiu, de aceea vom menţiona şi vom face consideraţii asupra unor studii şi exegeze care ni se par deosebite în ansamblul creaţiei sale.

Opera lui George Banu se bucură de aprecierea unor personalităţi de primă mărime: Jerzy Grotowski consideră că „Opera lui George Banu s-a impus ca una dintre cele mai puternice pe planul cercetării teatrale. Cărţile, eseurile, intervenţiile lui sunt apreciate deopotrivă de lumea universitară, ca şi de cea a teatrului. Originalitatea sa provine tocmai din această dublă recunoaştere care îi conferă un loc de prim ordin în teatrul de azi. El realizează dialogul viu între cercetarea ştiinţifică şi practica teatrală.” Peter Brook: „Consider că George Banu e unul dintre teoreticienii cei mai fini şi atenţi la realitatea fenomenului teatral în adevărul său concret şi viu…, cărţile sale au o utilitate reală pentru activitatea teatrală contemporană.” Guy Scarpetta: „Dincolo de eleganţa scriiturii, găsim la George Banu această calitate atât de rară în discursul critic de azi: inteligenţa senzaţiei. (*Art Press*)” Antoine Vitez: „În tot ce scrie despre teatru, George Banu este atent la maniera în care lucrurile sunt făcute… El degustă teatrul cu senzualitate, cu plăcere. (*Le Monde*)”

→

Cherchez la femme

Și gongul bătu pentru a treia oară

Paula ROMANESCU

Sunt iarăși în universul terestru – scenă cu unic decor care-i este distinsei doamne biolog Simona Petrescu garsoniera dintr-un bloc cu mai multe casete uniforme în care se derulează istorii de vieți de care poate nu vom ști niciodată. Reiau cu amfitrioana conversația începută acum câteva zeci de zile. Aceasta începe simplu, firesc, de parcă ne-am fi luat un răgaz de câteva clipe cât pentru a degusta un ceai cu ceremonia inclusă.

Privind prin fereastra ei susă cerul pe care se profila dantelăria plopilor care crescuseră și ei… odată cu țara din care nu se putea evada decât spre înalt, seniora biologistă își începu „călătoria” în trecutul care o cunoscuse adolescentă:

Era prin anii ’30 din perioada interbelică. România-Regat era mare, bogată, lucrurile mergeau pe un făgaș socio-cultural bine definit. În politică se mai bâjbâia. Nu chiar ca astăzi! (Eu aș fi vrut să adaug că azi nu se bâjbâie deloc, ci doar se calcă-n străchini, iar păgubiți rămân mereu oamenii simpli, cinstiți, muncitori. Dar mi-am strunit rostirea ca să nu rup firul gândurilor sale.)

După moartea în vara anului 1927 a regelui Ferdinand, urmată de cea a prim-ministrului Ionel Brătianu, pe tronul României fusese pus un copil de cinci ani – Mihai, fiul lui Carol care nu devenise încă al II-lea fiindcă în 1925, plecat din țară să asiste la funeraliile încoronatei Alexandra a Marii Britanii, ca să-și mai ostoiască crunta disperare că până și regii sunt muritori, a hotărât să renunțe la neînsemnatul tron regal care-i impunea responsabilități plicticoase și să se piardă în lumea mare cu Duduia cea Lupească de care-l lega o iubire împărătească menținută la cote fierbinți de cei doi amorezi, dar susținută la cote astronomice de aurul României care nu era deloc de neglijat. Are grijă zburdalnicul prinț cu ochi alunecoși și inimă în fâlfâire să trimită acasă, întru înștiințarea alor săi, o scrisorică înflorită cu propria-i semnătură cum că pe el să nu se mai conteze pentru trebile țării, că el și-a găsit fericirea și că alta pre pământ nu-l mai interesează. Zadarnice au rămas implorările și amenințările mamei sale Maria, Regina României Mari, inutile și demersurile Patriarhului Miron Cristea & comp.

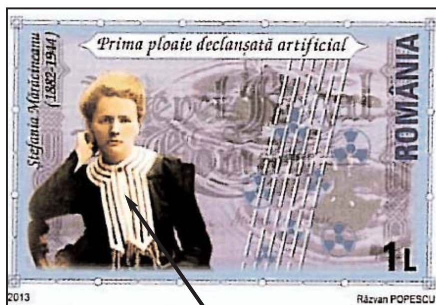
România continua așadar să se descurce și fără el. Guvernanții români erau pe atunci adevărate forțe politice. Mihai crescuse *toitănel,* își făcea lecțiile ca orice școlar mai mult sau mai puțin conștiincios și, în timpul liber, sedea pe tron sau ucenicea pe lângă mecanicii care întrețineau mașinile din dotarea Curții. Regina Maria, bunica lui, prefera călăria. Și artele. *De gustibus et de coloribus non disputandum.*

Dar iată că renunțătorul la coroană Carol se răzgândește și revine pe nepusă masă în țară, îl răstoarnă de să nu vadă pe copilandrul fiu al său așezat pe tron și se instalează în locul lui. Poporul – Ura! Ura! Nădejdea nației își regăsea stâlpul de care să se sprijine.

Carol al II-lea era un bărbat frumos, falnic, viguros cât să îmblânzească o herghelie de muieri nărăvașe și să-i pună cu botul pe labe pe toți cârtitorii politici sau apolitici. Chiar Regina Maria a înțeles, când i s-a dat de înțeles, fiindcă i s-a dat, că e mult mai înțelept să-și petreacă cea mai mare parte a timpului în Balcicul cel de poveste, unde i-a și rămas inima, trăind în pace, înconjurată de artiștii epocii pe care i-a sprijinit regește dintotdeauna și care au divinizat-o.

Lupeasca Elena – Duduia, avea cont nelimitat la inima suveranului și tot ea lega și dezlega în țară tot ce se referea la afaceri grase aducătoare de arginți.

Cealaltă Elenă – elena lui consoartă, putea să-și ia tălpășița și să se stabilească în Olimpul rămas fără zeițe din țara ei. Eventual cu fiu cu tot. Lui Carol – tată iubitor, îi era perfect indiferent. Inima lui era ocupată până… peste cap.

Marie Curie

Viața oamenilor obișnuiți își urma cursul.

Pe la cafenelele de prin Micul Paris se cântau romanțe de să li se topească sufletul de *amoare* cuconițelor romanțioase urmașe ale Didinelor, Vetelor și Zițelor, basca duducilor trecute pe la pension ori pe la Carmelite, și curtezanilor lor spilcuiți cu floare la butonieră, bibici cu portofelul mai mult sau mai puțin plin, cu halba de bere gulerată rece, dar cu ochi de jar nestins și surâs de răcoare.

Cincinat cel cu *Dreptul* și *Balanța* mai lansa câte-o epigramă cât să nu se înece „soțietatea” de atâta dulcegărie amoroasă ascultându-l pe Jean Moscopol cântându-i versurile puse pe muzică de Nello Manzatti – încă unul dintre cei care și-au luat lumea-n cap după marea năpastă căzută peste România odată cu năvala „marelui popor eliberator de la Răsărit” care ne-a întunecat orizontul ființei naționale de nu mai vedeam decât roșu-n vânt desfășurat: *Femeia, eterna poveste/ Nu-ntreba cine este/ Și iubește-o mereu/ Oricare ar fi ea să fie…*, fir-ar ea să fie de blondă sau brună, de nu chiar *Frumoasa mea cu ochii verzi/ Ca două mistice smaralde…*

Minulescu cel cu *Romanțe pentru mai târziu,* adică pentru vremea noastră și a celor care vor tot urma pe-această lume care mai cuvântă-n vers, scria pe-atunci *Strofe pentru toată lumea;* Nicolae Iorga, fostul profesor al lui Carol al II-lea, nu mai avea nimic să-l învețe pe acesta, deși Universitatea Populară înființată de el la Vălenii de Munte continua să atragă tot mai mulți interesați de instruire atât din țară, cât și din străinătate; Titulescu făcea diplomație înaltă pe la Liga Națiunilor, Aretia Tătătăscu intermedia pe lângă Constantin Brâncuși de la Paris să realizeze el ceva pe la Jii în memoria eroilor căzuți în Războiul de Reîntregire a Țării. Și-a fost să fie *Masa, Poarta* și *Coloana* – singura *opera magna* de for public a genialului sculptor român care a revoluționat sculptura mondială; Maria Tănase trecea oceanul ca să-i cânte și lui Roosvelt despre o leliță oltencuță sveltă foc… pe la mijloc.

Tot cam pe atunci, diplomatul Mircea Babes, fiul lui Victor Babeș, construia și dona statului român edificiul cunoscut astăzi ca Muzeul de Istorie Naturală din București care poartă numele marelui savant microbiolog.

Se întorcea de la Paris și marea fiziciană Ștefania Mărăcineanu (n. 1882) care, după studii de fizică și chimie făcute la București, a obținut o bursă în Franța, unde și-a pregătit și luat doctoratul în fizică la Sorbona în 1924, audiind cursurile ținute de Marie Curie și, ulterior, colaborând cu aceasta la studiile și experiențele de laborator privind radioactivitatea. Românca noastră a descoperit încă din anul cu doctoratul său radioactivitatea artificială, ispravă pentru care Irène (fiica Mariei Curiei) și Frédéric Joliot-Curie (!) aveau să primească în anul 1935 (!) Premiul Nobel. Zadarnic a încercat Ștefania Mărăcineanu să determine comitetul de la Institutul Karolinska să-i recunoască evidenta dreptate. Zadarnică declarația ei publică în care invită pe toți cei din lumea științifică internațională să constate potrivit demonstrațiilor și studiilor sale publicate în reviste de specialitate că descoperirea radioactivității artificiale îi aparține și că a avut loc încă din anul 1924 – anii ei de studiu la Paris, fapt nemenționat absolut deloc de premiații nobelarzi Curie-Joliot.

Abia după primirea Premiului Nobel, Irène Curie, reîmprospătându-și parcă-parcă memoria, declara: *ne amintim că savanta română, domnișoara Mărăcineanu, a anunțat prin 1924 descoperirea radioactivității artificiale. Numai că n-a denumit-o astfel…*

Ei, da! Copilul se născuse, dar fără nume. Irène Curie i-a fost așadar naș de botez! Frédéric Joliot-Curie l-a prins în ștergar gata încreștinat din mâna preotului și l-a arătat mulțimii: *Ecce homo – finul nostru!*

→

În țară a revenit o singură dată înainte de ’89, apoi este permanent invitat la Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu, Festivalul Internațional Shakespeare de la Craiova sau „Interferențe” de la Cluj-Napoca. La Craiova a făcut o vizită specială, însoțit de directorul Teatrului „Odeon” din Paris, și a vizionat spectacolul *Piticul în grădina de vară* de Dumitru Radu Popescu, în regia lui Silviu Purcărete. Este publicat cu consecvență în presa de specialitate, 25 dintre câteva zeci de volume ale sale apărute în franceză au fost traduse și editate în România, cele mai multe la Nemira, Polirom și Fundația Culturală Română: *Roșu și aur: teatrul spectatorului* (1993), *Actorul pe calea fără de urmă: zile de teatru în Japonia* (1995), *Peter Brook. Spre teatrul formelor simple* (2005), *Scena supravegheată. De la Shakespeare la Genet* (2007), *Spatele omului: pictură și teatru* (2008), *Yannis Kokkos, scenograful și cocostârcul* (2009), *Repetițiile și teatrul reînnoit – Secolul regiei* (2009; 2016), *Shakespeare. Lumea-i un teatru* (2010), *Teatrul de artă, o tradiție modernă* (2010; 2013), *Trilogia îndepărtării: Odihna, Noaptea, Uitarea* (2010), *Livada de vișini, teatrul nostru. Jurnal de spectator* (2011), *Reformele teatrului în secolul reînnoirii* (2011), *Cortina sau fisura lumii* (2012), *Parisul personal. Autobiografie urbană* (2013), *Nocturne* (2013), *Iubire și neiubire de teatru* (2013), *Monologurile neîmplinirii* (2014), *Scena modernă. Mitologii și miniaturi* (2014), *Japonia, Imperiul teatrului* (2015), *Parisul personal. Casa cu daruri* (2015), *Parisul personal – Autobiografie urbană* (2016), *Parisul personal. Familia din Rivoli 18* (2016), *Convorbiri teatrale* (2016), *Teatrul și frica* (2016), *Ușa, o geografie intimă* (2017), *Cehov, aproapele nostru* (2017), *Scena lumii. Anii Dilemei* (2017).

Recunoscut deopotrivă în spațiul cultural și universitar francez și românesc, pentru activitatea sa laborioasă, George Banu a fost distins de mai multe ori cu Premiul pentru cea mai bună carte de teatru în Franța, Premiul Academiei Franceze pentru promovarea culturii franceze în lume, în 2014. Din 2005 devine Ofițer al Ordinului Artelor și Literelor din Franța, iar în România membru de onoare al Academiei Române (2016) și Doctor Honoris Causa al Universităților din București, Iași, Craiova și Târgu-Mures.

Intelectual rafinat, autor prolific, modest și generos în comunicare, George Banu este deopotrivă sofisticat în gândire și onest în expresie, cu o personalitate jovială, entuziast și sincer în pasiunea sa pentru teatru pe care și-o urmărește cu prospețime și curiozitate.

Relația sa cu țara natală stă sub același semn al seninătății și devotamentului pentru valoare, deschis aventurilor culturale care transcend incoerențe politice ori lupte de orgolii. George Banu este primit cu căldură în România, pentru că el însuși aduce toleranță și un teren de dialog asanat de subiecte mărunte.

Cherchez la femme

La festinul marilor încoronări științifice, românii n-au fost invitați niciodată. Doar într-un mult prea târziu a fost lăsat să transpară un inutil act de palidă recunoaștere a marilor lor merite de adevărați pionieri.

Iertare, Nicolae Paulescu! N-am fost în stare să le batem obrazul neobrăzaților care te-au ignorat ca savant, tu – adevăratul descoperitor al insulinei.

Iertare, Stefania Mărăcineanu! N-am știut să radiem artificialul din comportamentul celor care și-au garnisit prea larga lor ladă de zestre de vechi cuceritori (și de nații!) dedulciți la împrumuturi nerambursabile, cu aurul curat al minții tale de cercetătoare savantă română onestă, descoperitoare a radioactivității artificiale.

Că această descoperire a fost utilizată în și după Al Doilea Război Mondial și ca armă de distrugere în masă, vina este a celor care se cred stăpâni peste viața locuitorilor de pe planeta albastră. Că nu sunt, e altă poveste!

Ștefania Mărăcineanu a lucrat în Observatorul din Meudon, nu departe de Muzeul Rodin, străjuit la intrare de *Gânditorul* și înnobilat în interior de sculpturile genialei Camille Claudel – studenta, egala, muza, iubita Augustului sculptor; nu departe de palatul Armandei Béjart-Molière; mai aproape de căsuța cu gard de ulucă și porți sculptate de lemn în care a locuit a vreme Orfeul Moldav – George Enescu, împreună cu doamna inimii sale „prințesa K.”, după plecarea din România, în 1946.

Și la Observatorul din Paris a făcut Ștefania cercetare alături de Marie Curie până i-a devenit acesteia incomodă. Era prea talentată. Defect major se pare și în lumea „stiințificilor”, nu doar în cea a actorilor…

În anul 1930 fiziciana Ștefania Mărăcineanu a realizat fenomenul producerii ploii artificiale și, studiind relația dintre cutremure și ploaie, a observat cea dintâi în lume că în ajunul producerii unui cutremur are loc în epicentrul acestuia o semnificativă creștere a unui gaz incolor monoatomic radioactiv – *radonul,* trecut de Mendeleev în tabelul lui între gazele nobile.

De ce ne ia mereu prin surprindere momentul declanșării mișcărilor tectonice?! La cutremurul din ’77, atâtea mari suflete românești și-au amestecat noblețea în acel monoatomic gaz radioactiv care n-a ținut deloc seama de caratele trupului lor de lut, lăsându-ne mai săraci în spirit.

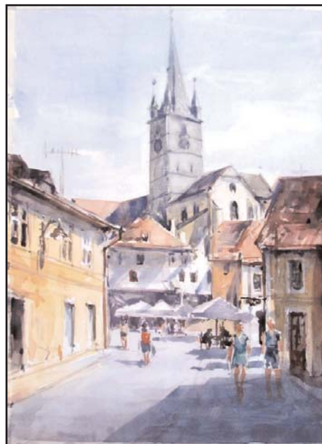
După revenirea în țară, ar fi vrut marea fiziciană să facă multe în domeniul studierii radioactivității, dar a trebuit să se confrunte și cu neîncrederea decidenților care nu voiau să li se tulbure confortabila lor liniște și care admiteau plictisiți că dacă pământul se învârtește, atunci să-l lăsăm s-o facă în legea lui și să nu-l mai radioactivăm și noi artificial…

Bucurându-se însă de sprijinul profesorilor Dimitrie Bugențeanu și Nicolae Vasilescu-Karpen, a căror colaboratoare devenise, Ștefania Mărăcineanu a înființat (din banii ei!) primul laborator român de radioactivitate la Universitatea din capitală. Aici a pus la punct, împreună și cu profesorii mai sus menționați, metoda producerii ploii printr-o metodă chimică originală de dispersare în atmosferă a unor săruri radioactive.

Astfel, în anul 1931, a făcut ea să cadă ploaie peste… ciulinii Bărăganului. Umbla atunci printre nori ca să-i „adape” cu lacrimi de săruri mărăcinene chiar prințul pilot Bâzu Cantacuzino (1905-1958), Icarul prinț al înălțimilor, as al aviației, cu peste 600 misiuni de atac aerian în timpul celui de Al Doilea Război Mondial – și în Est, și în Vest de România, figură legendară a aviației românești, motociclist de forță – câștigător al raliului Paris-București (în anii ’30), inventator al cronometrului și cronografului, fiul lui Mihai Cantacuzino și al Marucăi, născută Rosetti-Tescanu, viitoarea doamnă Enescu. Dacă mai adăugăm că Bâzu a fost căsătorit cu frumoasa basarabeancă Nadia Kujnir-Herescu, ar cam fi nițel obligatoriu să amintim că frumoasa Nadia, ajunsă pe la Holywood fără el, o fi făcut ea ce-o fi știut mai bine într-ale artei pe pânză, dar, între cearșafuri a adus-o pe lume pe Linda Gray – Sue-Ellen Ewing, care a intrat și în casele noastre pe vremea aceea dusă pe pustii de când cu ploaia de gloanțe din decembrie ’89, cu Dallasul lor cu tot și cu J.R.-ul ei fustangiu, botezat în petrol…

Abia după experimentul din Bărăgan s-a trezit și Guvernul Francez să admită că românca noastră era cu adevărat „femeia care aduce ploaia” și a rugat-o să facă să plouă și în arida Algeria care le era colonie, ca să se poată obține mai bogate recolte de fructe și legume pentru îndestularea îndestulaților coloniști. Dar ploaia n-a vrut să strice farmecul deșertului african, lăsând oazelor întreaga lor mirifică poveste. Poate pentru că nu participase și Bâzu Cantacuzino la împrăștiat sarea în văzduhul algerian beat de soare…

Cine știe care-i felul prin care Dumnezeu își manifestă iubirea față de neamul românesc? În 1937, de pildă, Brâncuși pleca în India la invitația unui maharajah care ar fi vrut, la vreme de *tristețe incomensurabilă* pricinuită de moartea soției iubite, să-i ridice acesteia un templu sub formă de ou imens cu, în interior, trei *măiastre* ale sculptorului român – una în marmură albă, alta în marmură neagră, cea de a treia în bronz auriu. Dar, între timp, inima prințului maharajah a prins să zburde de dragul altei femei și, ca un fante de obor deprins cu jocul alba-neagra, el s-a prefăcut de negăsit la sosirea în India a sculptorului în vederea perfectării contractului, iar acesta s-a reîntors la Paris și de acolo a ajuns la Târgu-Jiu. Restul nu mai e tăcere. Este cântec de suflet românesc în piatră și bronz cu ecou de ne-moarte.

Spera cercetătoarea Ștefania Mărăcineanu să obțină o catedră universitară în București. I-a fost refuzat și acest drept. Ea i s-a adresat arunci regelui Carol al II-lea ajuns dictator – autoritatea supremă în țară: *Numirea mea s-ar putea face pe aceeași cale excepțională ca și a domnilor recomandați de dl Perrin, ca o recompensă a descoperirii radioactivității artificiale, care este a mea și de al cărui fruct s-a bucurat d-na Joliot Curie, recomandată de însuși dl Perrin pentru Premiul Nobel. (…) Domnul Decan al Facultății de Științe și o parte din profesori mă sacrifică pentru a nu-i nemulțumi pe dl Perrin și pe soții Joliot Curie, de care, zic dumnealor, au nevoie.*

Ca să vezi minune! Românca era sacrificată de confrații ei din România ca aceștia să nu-i deranjeze cumva pe soții Joliot-Curie „de care aveau nevoie”! Of, *neamul nevoii!*

Ștefania Mărăcineanu a ajuns din nou, cum mai fusese și înainte de plecarea în Franța, profesoară de fizică-chimie la Școala Centrală de Fete din București.

Își amintește interlocutoarea mea, doamna Simona Petrescu: *Era urâtică, ștearsă, avea un păr sârmos, aspru, trecea pe culoarele Școlii Centrale ca o umbră lunecândă, secondată de domnișoara Malaxa, foarte elegantă, fină, trăsnind a parfum marca Voilè pourquoi j'aimais Rosine… Noi, alumnele, purtătoare de uniformă, cu părul strâns în cozi-colăcei, cu bentiță cumințitoare de eventuali zulufi scăpați de sub control, le priveam cu admirație pe doamnele-domnișoare profesoare și le veneram pentru ceea ce reprezentau – valoare intelectuală, cunoștințe teoretice solide, verticalitate umană și, nu în ultimul rând, frumusețe fizică și noblețe morală.*

Și-a fost ziua de 15 august 1944.

Intrau/năvăleau în România „eliberatorii” cei cu *davai ceas.*

Profesoara fiziciană Ștefania Mărăcineanu, doctor în fizică la Sorbona, colaboratoarea și egala Mariei Curie, înlăturată de aceasta de la cercetările făcute împreună când a observat că românca își cunoaște perfect valoarea și că ar putea-o umbri, descoperitoarea... descoperirii pe care și-au adjudecat-o Irène Curie și Fredericul ei Joliot când cu atribuirea Premiului Nobel în ’35, celebra savantă descoperitoare a ploii artificiale, murea în București. Avea 62 de ani. Se născuse în același an cu Vasile Pârvan, Aurel Vlaicu, Ion Antonescu, Ion Mihalache. Dacă moartea nu și-ar fi trimis atunci solie către ea, ar fi sfârșit poate în temnițele comuniste ca *dușman de clasă*, burgheză care și-a făcut universitățile prin cosmopolita lume a Apusului putred, *element descompus* de care poporul muncitor pornit în *Hei, rup!,* se dezicea, voind (chiar voia el asta?!) s-o rupă cu trecutul și să se avânte spre... Spre ce?!

Ca ironia soartei (a cui soartă?) să fie deplină, după ce savantei noastre i-a fost sterpelită paternitatea descoperirii radioactivității artificiale, în anii noștri de originală democrație post decembristă, Romfilatelia a editat în anul 2013 pentru marcarea Zilei Mondiale a Proprietății Intelectuale (26 aprilie) un timbru cu... chipul Mariei Curie care purta însă numele de Ștefania Mărăcineanu... Înțeleagă cine vrea ce poate! Noi credem că românca noastră a fost atât de mult respectată și îndrăgită de celebrii Marie-Pierre-Irène Curie (Joliot *y compris!*) încât, asemenea Athenei, fiica lui Zeus, cea ieșită chiar din țeasta marelui zeu, gata înțeleaptă și victorioasă dar și echipată de luptă – coif, platoșă, suliță, minte –, când și-a ucis din... inocenta ei vină pe cea mai bună prietenă – Pallas, în semn de veșnică amintire, i-a asociat numele la al său – Pallas-Athena. Iată de ce poate și această inocentă-măgulitoare-stranie confuzie: românca Ștefania Mărăcineanu a împrumutat numele său chipului Mariei Curie. Sau Marie Curie s-a așezat peste numele Ștefaniei Mărăcineanu ca să nu i se mai știe acesteia chipul... Care o fi Zeusul care a validat această mistificare? Sau câți zei mititei au pus minciună de la minciună cât să realizeze acest foarte corect politic monument al impertinenței inculturii întru sărbătorirea Zilei Mondiale a Proprietății Intelectuale?

O întreb pe doamna Petrescu: – Dar nu există nicio fotografie a Ștefaniei Mărăcineanu? Chiar nu i se cunoaște chipul?

– Se făceau de obicei fotografii de grup cu elevele și profesoarele lor... Trebuie să existe pe undeva. Eu n-o am, din păcate, într-o astfel de poză. Poate fetele de la clasele mai mari, de la externă... „Fetele” acelea, gândesc, se vor fi mutat demult în alt tărâm... Parcă ghicindu-mi gândul, interlocutoarea mea spune că știe prea bine că timpul rămas i s-a îngustat și tocmai de aceea nu-și permite să-l irosească pe nimicuri. Televizorul a fost eliminat din „palatul” său – ocupa loc prea mult și era irositor de clipe. Păstrează micul aparat de radio (pe Cultural!), mai puțin agresiv. Și cărțile. Este o cititoare ferventă și interesată de toate câte se întâmplă pe lume, convinsă fiind că atâta vreme cât omul trăiește, acesta e dator să treacă prin filtrul gândului său fapte și întâmplări care țin de adaosul cu care fiece ființă gânditoare își înseamnă trecerea... Îi continui și eu crezul amintind de rubaiatele lui Omar Khayyam, între care unul anume se pliază perfect pe convingerile sale:

Venirea ta n-aduse niciun adaos lumii?/ Plecarea n-o să-i sfarme rotundul și splendoarea./ Și nimeni nu-i să știe adâncul sens al humii:/ Ce rost avu venirea și-apoi, ce sens plecarea?

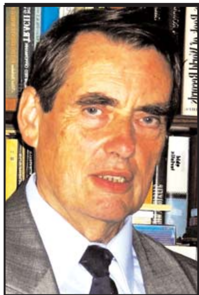
Când timpul vizitei mele a sunat finalul de partidă, m-am ridicat din „fotoliul de orchestră” și am fost condusă spre ieșire cu ceremonialul cunoscut, nu înainte de a stabili o nouă vizită, fiindcă, iată, mi se promite povestea *pilotului Simona Petrescu.*

Mă opresc cu mâna pe zăvor și întreb mai mult din priviri: Ați și pilotat?!

Și gongul a bătut pentru a treia oară… începea o nouă poveste din poveste: – Ei, da, era o modă printre domnițele din vremea tinereții mele… Dar eu am prins niște ani când nu se punea niciun preț pe modă: regele abdicase și plecase din țară, elita românească era aruncată în închisori, lupta pentru supraviețuire era dură. Am scăpat de „universitățile” de la Pitești, Aiud, Jilava… Era foarte greu, dar eram tânără. Ce minune tinerețea!

Orizont SF

Tărâmurile folclorului

Dan D. FARCAȘ

În articolele anterioare am încercat să prezint, pe de o parte, o viziune teoretică, anume că în Univers există, cu o probabilitate de aproape 100%, *hipercivilizații,* vechi de sute de milioane de ani. Am spus că reprezentanții acestora trebuie să fi ajuns demult și în preajma Pământului, dar nu seamănă cu imaginea noastră despre „extratereștri”, de aceea nu suntem în stare să le recunoaștem prezența. Pe de altă parte, am argumentat că această construcție teoretică se susține și prin dovezi faptice, printr-o seamă de „magii”, la prima vedere incredibile, care sunt tocmai rezultatul activității, discrete, a acestor hipercivilizații. Am ilustrat, în episoadele de până aici, și două categorii de astfel de „magii”: fenomenul OZN și cel al răpirilor. Dar acestea nu sunt singurele.

Manifestările dintr-o a treia categorie le-aș putea numi „tradiții”. Prezența în preajma noastră a reprezentanților hipercivilizațiilor putea fi înregistrată de memoria colectivă a oamenilor din vechime sub forma unor istorisiri, basme, mituri, texte religioase etc.

Istorii despre „roți de foc” ori „care cerești”, cu care călătoresc ori se războiesc făpturi divine sau eroi pământeni, se regăsesc în aproape toate tradițiile și credințele Pământului. Regele mitic Etana din Mesopotamia, așa cum este scris pe tăblițele de lut, se ridică în spațiu cu ajutorul unui vultur magic. Un car zburător îl plimbă, în legendele chinezești, pe împăratul Huang Di („dragonul de aur”). Patru tipuri de vehicule cerești – numite „vimana” – sunt descrise, cu o abundență halucinantă de detalii tehnice, în Rigveda, în Ramayana sau Mahabharata – texte sanscrite mai vechi decât Biblia. Ș.a.m.d.

Multe scrieri vechi care au supraviețuit până în prezent se referă la evenimente aeriene inexplicabile. Jacques Vallée și Chris Aubeck au selectat într-o carte 500 de astfel de cazuri, începând cu cel din anul 1460 î.Hr., când Thutmosis III și-a învins dușmanii din Asia, ajutat de un eveniment ceresc miraculos, sau cel din 1347 î.Hr., când faraonul Akhenaton a văzut „un disc strălucitor” coborând din cer și s-a auzit un glas, enunțând niște porunci etc. Exemplele trec prin Antichitatea greacă și romană, apoi prin Evul Mediu și cel modern, până în 1900.

Apariții cerești neidentificate au fost consemnate și în România. Astfel, în *Letopisețul Țării Moldovei,* Grigore Ureche scrie că la „văleat 7025 [1517] noiembrie 8, sămn mare s-au arătat pe ceriu, c-au strălucit despre miadzănoapte ca un chip de om, de-au stătut multă vreame și iară s-au ascuns în văzduh”. Iar pe data de 15 octombrie 1595, când domnitorul Mihai Viteazul asedia orașul Târgoviște, temporar ocupată de turci, „o mare cometă s-a arătat deasupra taberei”. După trei zile, turcii au fost învinși și alungați. Acest eveniment a fost consemnat în mai multe documente. Un ziar din Transilvania scria că apariția „a durat o oră sau un pic mai mult”. Într-un raport în limba italiană, făcut la Praga, se menționa că acea „cometă” a fost văzută timp de două ore. Dar niciun astronom de atunci n-a menționat vreo cometă, la acea dată, și nicio cometă nu se observă doar într-un singur loc și într-o singură zi; deci observația trebuie să fie acceptată ca neidentificată. În secolele următoare, în țara noastră, au fost consemnate sute de astfel de cazuri.

Dar, de fapt, lucrurile sunt mult mai complicate. Jacques Vallée, astrofizician și doctor în informatică, a fost probabil primul care a sesizat, în anii șaizeci, faptul că întâlnirile OZN sau răpirile nu sunt decât forme moderne pentru niște incidente care s-au petrecut în mod constant de-a lungul întregii istorii a omenirii și care au intrat în memoria colectivă sub forma unor basme cu pitici, zâne, iele, spiriduși, gnomi. Acestea (cel puțin la originea lor) nu ar fi simple povești, inventate pentru a adormi copiii, ci rememorarea deformată a unor evenimente reale de odinioară. Analizând un mare număr de cazuri,

începând din jurul anului 800, Vallée a tras concluzia că fenomenul OZN este intrinsec și de multă vreme legat de Pământul nostru. În cartea sa *Dimensions* (1989), tradusă și în românește, el scrie: „Ocupanții OZN, la fel ca zânele din vechime, nu sunt extra-tereștri. Ei sunt locuitori ai unei alte realități... Puterea pe care o atribuim azi celor din farfuriile zburătoare a fost cândva proprietatea exclusivă a lumii zânelor... Ceea ce vedem aici nu este o invazie extraterestră, ci un sistem spiritual care acționează asupra oamenilor și folosește oamenii... OZN-urile ar putea veni de pe Pământ fără a fi neapărat invenții umane sau ar putea proveni dintr-o altă galaxie fără a fi neapărat nave spațiale. ... Opinia mea este că există un sistem de control spiritual al conștiinței umane și că fenomenele paranormale, cum ar fi OZN-urile, sunt una dintre manifestările sale.” Vallée mai adaugă că, desigur, pentru cei care țin la pacea minții lor, calea cea mai simplă va fi să nege realitatea tuturor acestor fapte.

Și astronomul prof. J. Allen Hynek, cea mai înaltă autoritate în domeniul OZN, a adoptat treptat o opinie asemănătoare, declarând, de pildă, în 1976: „Am ajuns la concluzia să susțin din ce în ce mai puțin ideea că OZN-urile sunt nave spațiale, tip «șuruburi și piulițe», din alte lumi.”

Importante sunt și opiniile folcloristului Thomas Ed. Bullard, participant la Conferința pentru răpiri de la M.I.T. și care și-a dat doctoratul la Universitatea statului Indiana cu o teză asupra OZN-urilor și a corelației lor cu teme din folclor. El și-a publicat teza în 1988 sub titlul: *Răpirile OZN – măsura unui mister* (*UFO Abductions: The Measure of a Mistery*). În lucrările sale el subliniază că folclorul este plin cu ființe venite din lumi depărtate; zânele sau piticii reprezintă constante ale credințelor populare de pretutindeni. În multe tradiții, zânele răpesc oameni și-i duc în regate subpământene, în care timpul se scurge cu o altă viteză decât pe Pământ. În foarte multe tradiții populare, ființe venite de pe un alt tărâm fură sau înlocuiesc copiii și/sau se împreunează cu pământenii. Toate aceste motive sunt și permanențe ale răpirilor OZN moderne. Aspecte comune dintre vechile istorii despre întâlniri cu ființe fabuloase și răpirile OZN mai sunt și fápturile de mici dimensiuni, lacunele de timp și chiar oprirea unor vehicule.

Si putem întâlni astfel de mituri peste tot, inclusiv la aborigenii australieni, la pigmei ori la eschimoși, dar și în folclorul multor popoare din Europa. Similitudinea tuturor acestor tradiții cu fenomenul OZN este izbitoare și cu greu ar putea fi atribuită doar fanteziei oamenilor sau unor simple coincidențe.

Credințele populare mai spun că acolo unde ielele horesc, în iarbă rămâne un inel ars. Acest lucru ne atrage atenția asupra unui alt fenomen: cercurile în lanuri. În câmpurile de grâu, orz sau secară, în timpul recoltării, dar uneori și în fânețe, apar cercuri bizare, adesea multiple, în care spicele sunt culcate la pământ. Recent, ele formează pictograme geometrice tot mai complicate și stranii, de o frumusețe surprinzătoare. În fiecare an, sunt semnalate între o mie și două mii de astfel de formațiuni, în special în Anglia, Statele Unite, Canada, Japonia, Australia, Noua Zeelandă, dar și în multe țări europene.

În România, primele cercuri în lanuri de grâu au fost raportate în 1994 și în 1996, apărând sporadic și după aceea. Dar, la noi, predomină cercurile misterioase din pășuni.

Deși majoritatea semnelor complexe, numite uneori și „agroglife”, sunt fără îndoială falsuri, există și altele, de origine necunoscută. La acestea, tijele nu sunt rupte, ci sunt îndoite la 90⁰, ca și când ar fi fost „fierte”, sub efectul unor microunde. În zonele cele mai bântuite, au fost organizate campanii de veghe nocturnă, cu echipamente adecvate, care au semnalat în câteva rânduri mici mingi de foc, efecte luminoase sau sonore etc. Pentru unele dintre cazuri există și filmări, pe care însă scepticii nu le acceptă ca autentice.

Fenomenul e foarte vechi. Se pare că primul document în care se vorbește de cercuri în lanurile de cereale datează din anul 815 și a fost redactat la Lyon. Iar într-o gravură publicată în 1678 este înfățișat un așa-numit „diavol secerător” care culcă niște spice la pământ, formând două cercuri concentrice într-un câmp de ovăz.

Referiri la cercuri misterioase, care apar în câmpurile de cereale sau în iarbă, se găsesc și într-o carte cu *Povestiri folclorice rusești* de I.P. Saharov, publicată în 1885 la St. Petersburg, precum și în lucrări rusești de folclor anterioare. De asemenea, s-a mai spus și că serviciul de securitate MI5 a investigat, în anii 1940-’43, o serie de astfel de formațiuni, apărute pe câmpuri britanice de cultură, suspectând că ar fi semne pentru piloții germani.

(Va urma)

(Urmare din pag. 32)

Răsfoind pe îndelete catalogul *Eugen Măcinic – acuarelă,* am admirat în voie biserici mai vechi sau mai noi din Cisnădie, Maramureș și Sibiu, peisaje din Săliște, Apoldu de Jos, Sebeș, Șureanu, Dobra, Vălile Boti, Sebeșului, Drăganului și Frumoasei. De asemenea, mi-au încântat ochiul și mângâiat sufletul imaginile din îndepărtata Londră sau din Țara Galilor. Impresionante sunt nu doar creațiile lui, dar și titlurile foarte inspirate ale expozițiilor sale: *Flori de suflet, Transilvania mea în acuarelă* sau *Magia culorilor.* Bilanțul este remarcabil: zeci de expoziții în țară și peste hotare. Pentru artist, nu-i puțin lucru să fie bine cotat pe piața artei. Ca bun român, nu putea să nu se prezinte și el cu agoniseala artistică la Centenarul Marii Uniri. În septembrie 2018, acuarelele lui Eugen Măcinic au fost admirate la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia.

Apropierea mea de pictorul Eugen Măcinic pornește, cu precădere, de la valoarea artistului și calitatea operei sale. Apoi, se pare că structurile noastre sufletești rezonează în mod fericit. Și, ar mai fi încă ceva: memoria locului. Străbunii mei au părăsit Mărginimea Sibiului (nu departe de Sebeș, Alba) prin secolul al XVIII-lea, stabilindu-se pe pantele sudice ale Munților Făgăraș, într-o localitate argeșeană, pe care ei au botezat-o cu numele de Galeș. I-am pândit întâlnirile cu natura, până l-am găsit pe maestru cu șevaletul prin Galeșul de Săliște și atunci l-am rugat să picteze și pentru mine biserica ortodoxă de acolo. Astăzi, când privesc acea pictură, distanța dintre cele două localități Galeș nu mi se mai pare chiar așa de mare.

Mulțumesc, maestre!

Magia culorilor

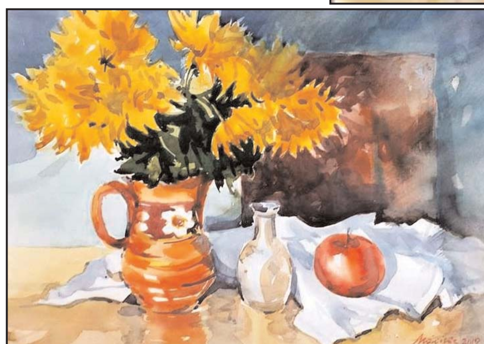

Ion PĂTRAȘCU

Era la început de aprilie 2019 când a fost vernisată, la București, prima expoziție internațională de pictură în acuarelă și, nu oriunde, ci la Sala „Constantin Brâncuși" de la Palatul Parlamentului. Era și marele artist român prezent acolo, prin portretul lui, realizat de pictorul Gabriel Andrei. Expoziția se constituia într-un eveniment cultural-artistic de înaltă ținută, nu numai prin caracterul său internațional, dar și prin numărul nesperat de mare al participanților, din țară și de peste hotare, prin calitatea lucrărilor, care a încântat ochii și inimile vizitatorilor.

Expoziția, patronată de Societatea Internațională de Acuarelă (International Watercolor Society) și de Filiala Română (International Watercolor Society-Romania), face parte dintr-o gamă largă a acțiunilor de promovare a celui mai vechi gen de pictură, care începuse, de ceva vreme, să fie desconsiderat, să decadă. Ar fi fost mare păcat să dispară penelul cu strămoși matusalemici: picturile din peșteri, vechi de peste 30.000 de ani, sau cele din antichitate pe suport de papirus, pergament, pânză, piele sau lemn, din Egipt și Etiopia, acuarela pe hârtie din vechea Chină, preluată ulterior de Japonia și Coreea. Apoi, în Evul Mediu, încep să fie folosite pe scară largă culorile transparente (acuarela propriu-zisă) în Africa de Est, în Orient, de la cel Apropiat, la cel Îndepărtat, precum și în Europa, unde se împletea tot mai mult cu arta miniaturilor și a portretelor. Este o poveste fascinantă, descrisă în culori de unii dintre cei mai mari pictori ai lumii, fie ei italieni, spanioli, olandezi și flamanzi, sau din suita impresionantă a pictorilor noștri, precum Grigorescu, Andreescu, Luchian și mulți alții.

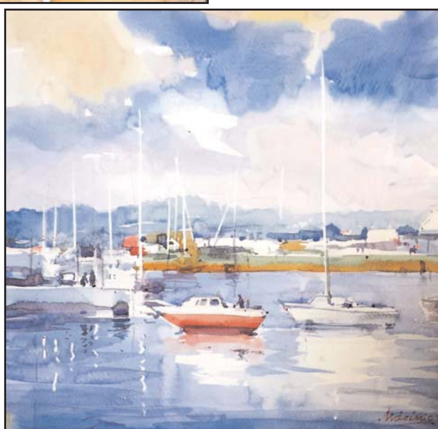

Este vorba de o inițiativă lăudabilă, pentru care primește toate onorurile artistul turc Atanur Dogan, rezident în Canada. În anul 2012, el înființa Societatea Internațională de Acuarelă. Filiala română, condusă de artistul arhitect Ovidiu Iovanel, ființează din anul 2016. Pe plan intern, Asociația Pictorilor Acuareliști din România a organizat prima expoziție națională de profil în ianuarie 2019, la Teatrul Național din București. Cât despre expoziția din aprilie, iubitorii de artă au fost unanimi în a aprecia că gazdele române s-au descurcat de minune, profesionist. Mobilizarea pictorilor din țară și străinătate a fost impresionantă. De asemenea, jurizarea lucrărilor și alcătuirea podiumului premianților, după principiul național și internațional, s-a dovedit o formulă salutară. Am avut plăcerea să-i cunosc pe cei trei premianți români: Vladimir Ivanovici, Eugen Măcinic și Gabriela Călinoiu. Cei din străinătate și-au primit și ei, ulterior, premiile și onorurile cuvenite.

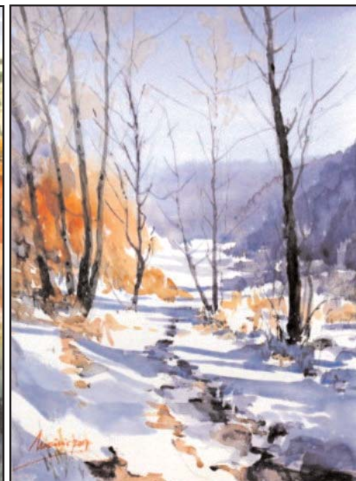

M-am bucurat mult să-l reîntâlnesc pe maestrul **Eugen Măcinic** [a mai fost prezentat în revistă, în numărul din iulie 2015] în acea împrejurare fericită, când primea un binemeritat Premiu II. Îmi este greu să descriu de ce mă atrage în mod deosebit pictura lui Eugen Măcinic. Aș înclina să spun că sunt, cu precădere, peisajele sale, care se remarcă prin transparență, luminozitate și delicatețe. Criticii de artă îl încadrează pe artist în galeria acuareliștilor virtuozi. Este evident faptul că, pentru el, natura este mentorul suprem, care îl atrage ca un magnet sau, mai corect spus, îl cheamă s-o imortalizeze. Face acest lucru cu spontaneitate și un remarcabil simț al cromaticii. Picturile sale sunt fresce atent compuse, aureolate de lumina soarelui, a lunii și a stelelor. Și, cu multă siguranță, întrucât acuarela lui – spun specialiștii – este *o inginerie a spiritului și o chirurgie a mâinii*. Se mai susține că Eugen Măcinic este unic în privința ușurinței cu care se exprimă în această tehnică. Se pare că și muzica, pasiune din copilărie, imprimă o rezonanță specială peisajelor sale. Cu penelul și acordeonul, el imortalizează frumosul din natură, respectiv pictează cu note muzicale și cântă în culori, după cum apreciază admiratorii artistului.

(Continuare la pag. 31)

Număr ilustrat cu acuarele de Eugen Măcinic.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Theodor CODREANU – scriitor, Huși
- Dragoș VAIDA – prof. univ., București
- Constanța VAIDA HALIȚĂ – arhitect, București
- Acad. Alexandru BOBOC – București
- Acad. Ioan-Aurel POP – Cluj-Napoca
- Ștefan BUZĂRNESCU – prof. univ., Timișoara
- Ilie POPA – prof. univ., Pitești
- Gheorghe CRISTACHE – istoric, București
- Ionel CÂNDEA – istoric, Brăila, membru corespondent al Academiei Române
- Raia ROGAC – scriitor, Chișinău
- Dragoș OLARU – istoric, Cernăuți
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta Turnu-Severin
- Elis RÂPEANU – scriitor, București
- Maria VAIDA – scriitor, Cluj-Napoca
- Olimpia POPESCU – profesor, Ploiești
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., București
- Lucian COSTACHE – scriitor, Pitești
- Nicolae MELINESCU – publicist, București
- Florea FIRAN – scriitor, Craiova
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Dan D. FARCAȘ – scriitor, București
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București